

Puheenvuoroja etsivästä vanhustyöstä

Satu Aalto, Heli Sutinen (toim.)

Diakonissa-
laitos

ISBN 978-952-9854-46-2 (nid.)

ISBN 978-952-9854-45-5 (pdf)

© Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö sr 2022

Toimittanut: Satu Aalto, Heli Sutinen

Editointi: Markku Niskanen

Haastattelut: Anu Räsänen, Elli Collan / Third Rock

Piirroskuvat: Inna Pulkkinen

Taitto: Hilka Hyvärinen / Hipateos Oy

Painopaikka: Grano Oy

Sisällys

Alkusanat	4
-----------	---

Lina Van Aerschot, Tiina Sihto	
Etsivä vanhustyö vähentää hoivaköyhyyttä	5

Anna Mäkelä	
Ammattilaisten on pidettävä rohkeasti ääntä hoivapolitiikan tuottamista palvelukatveista	9

Elina Kvist	
Olemme etsivän työn ytimessä, kun etsimme yhdessä ratkaisuja sekä asiakkaiden että ammattilaisten tarpeisiin	15

Haastattelussa Maarit Ajalin	
”Tavoitteena on aada etsivän vanhustyön lasit jokaisen työntekijämme silmille”	19

Anne Aaltio	
Etsivä vanhustyö on osa ennakoivaa sosiaalista kuntoutusta	23

Haastattelussa Aino Jokela, Sini Perkiö, Sanna Kauhanen	
”Etsivän työn näkökulmasta luottamuksen rakentaminen on erittäin tärkeää”	29

Haastattelussa Katariina Mylläri	
Etsivä vanhustyö on diakonian ydintä	32

Haastattelussa Lea Stenberg, Hanna-Kaisa Hoppania	
Lappu kaupan ilmoitustaululla ei riitä	33

Haastattelussa Laura Annila	
Porinaa, pullaa ja kohtaamisten voimaa	36

Päivi Tiittula	
Ikääntyvä yhteiskunta tarvitsee välittämisen kulttuuria	37

Haastattelussa Matleena Keränen, Tuija Lehtola, Pauliina Pyykölä, Pilvi Sauvola	
Verkosto kannattelee ja pitää huolta	43

Haastattelussa Anna Behm, Helena Halme, Aija Rautio	
Etsivä vanhustyö tuli luontevasti mukaan Seniorineuvola-toimintaan	47

Suvi Ruotsalainen	
Miksi olen ryhtynyt tutkimaan etsivää vanhustyötä?	

Heli Sutinen	
Diakonissalaitoksen hanke toteutti etsivän vanhustyön valmennuksia ja työpajoja	55

Satu Aalto, Tuija Åstedt	
Onnistunut etsivän työn toteuttaminen edellyttää arvolähtöistä ja oivaltavaa johtamista	59

Etsivän vanhustyön toimintamalli vaikuttavaan verkostotyöhön	63
--	----

Loppusanat	67
------------	----

Alkusanat

Kutsumme kaikki mukaan työhön, joka edistää ihmisarvoisen elämän toteutumista

Puheenvuoroja etsivästä vanhustyöstä -julkaisu tuo moniäänisesti sekä tutkimus- että kokemustiedon kautta näkyviin etsivän vanhustyön tarvetta sekä sen konkreettisia, monipuolisia toteuttamistapoja.

Julkaisussa puhuvat ne kumppanit, joiden kanssa olemme tiiviimmin tehneet yhteistyötä etsivän vanhustyön hankkeen viimeisenä vuonna. Tänä päivänä etsivän vanhustyön toimijoita ja työtavan edistäjiä on ilahduttavan monia. Vaatii kuitenkin paljon tekoja ja resurssointia, jotta pääsemme tilanteeseen, jossa maamme kaikilla alueilla toteutetaan pitkäjänteisesti etsivää vanhustyötä.

Etsivän vanhustyön kehittäminen on ollut yhdeksän vuotta osa Diakonissalaitoksen säätöön yleishyödyllistä toimintaa. Olemme toteuttaneet kaksi Seniori-Vamos -hanketta vuosina 2013–2017 ja 2018–2020 sekä toimintamallin vakiinnuttamiseen ja levittämiseen keskittyneen hankkeen vuonna 2021. Kehittämistyö on saanut Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskuksen (STEA) tukea.

Teimme kehittämistyötä yhdessä ja rohkeasti kokeillen.

Kehittämistyömme lähti liikkeelle Helsingin Kalliosta kansalaistoiminnan hankkeena ja laajeni vuosien aikana yhteistoteuttamiseen Espoon, Helsingin, Tampereen ja Vantaan kaupunkien sekä Tampereen seurakuntayhtymän kanssa. Teimme kehittämistyötä yhdessä ja rohkeasti kokeillen.

Julkaisimme vuoden 2020 lopulla Etsivän vanhustyön toimintamallin vaikuttavaan verkostotyöhön (mallin tiivistelmä alkaen sivulta 63). Toimintamalli valmistui etsivää työtä toteuttamalla ja se on muotoiltu sellaiseksi, että työtapaa voi soveltaa erilaisiin alueellisiin tarpeisiin. Hankkeen viimeisenä vuotena tarjosimme etsivää vanhustyötä vakiinnutetuille sekä myös sen kehittämisestä kiinnostuneille toimijoille työpajoja ja valmennusta toimintamallin käyttöönotosta.

Julkaisussa pääsette tutustumaan etsivän vanhustyön toteutukseen käytännössä, mitä toimijat pitävät tärkeänä ja mikä on koettu haastavaksi. Toivomme, että kokonaisuus kiteyttää omalta osaltaan etsivän vanhustyön arvoja ja merkityksiä, sitä kaikkea mistä etsivässä vanhustyössä on kyse.

Iltoitsemme siitä, että tästä julkaisusta on tullut moniääninen ja samanaikaisesti viesti on hyvin yhtenäinen. Julkaisun kirjoittajina ja haastateltavina on mukana niin tutkijoita kuin etsivän vanhustyön toteuttajia. Ääneen pääsevät myös etsivän vanhustyön kehittäjät ja vapaaehtoistoimijat.

Iltoitsemme siitä, että tästä julkaisusta on tullut moniääninen ja samanaikaisesti viesti on hyvin yhtenäinen.

Julkaisu on tarkoitettu kaikille ikääntyneitä omassa työssään kohtaaville sote-alan toimijoille ja päättäjille – niin julkisella-, järjestö- kuin yksityiselläkin sektorilla. Toivomme, että julkaisun puheenvuorot edistävät keskustelua etsivän vanhustyön tarpeesta ja keinoista. Julkaisusta voi löytää myös kumppanin, johon voi olla yhteydessä ja jatkaa tämän kanssa keskustelua ja kehittämistä.

Ajatuksia herättäviä ja innostavia lukuhetkiä. Pidetään yhdessä huoli siitä, että tavoitamme erityisesti ne ihmiset, jotka ovat kaikkein vaikeimmissa tilanteissa. Tukea antaessamme luotetaan siihen, että jokainen tuntee oman elämänsä parhaiten.

Helsingissä helmikuussa 2022

Satu Aalto, Sini Pohjalainen & Heli Sutinen
Hanketyöryhmä

ETSIVÄN VANHUSTYÖN TYÖOTETTA PITÄISI
HYÖDYNTÄÄ MYÖS JULKISISSA PALVELUISSA

LINA VAN AERSCHOT & TIINA SIHTO

Etsivä vanhustyö vähentää hoivaköyhyyttä

Tutkimukseen haastatellut ikääntyneet toivat
esiin kokemuksiaan kohtaamattomuudesta
palveluissa ja omiin tarpeisiin sopivan avun
vaikeasta saavutettavuudesta.

Lina Van Aerschot on yliopistotutkija Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikössä Jyväskylän yliopistossa ja sosiaaligerontologian dosentti. Hän tutkii muun muassa hoivapalveluja, eriarvoisuutta ja hoivaköyhyyttä.

Tiina Sihto työskentelee tutkijatohtorina Ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikössä Jyväskylän yliopistossa. Tällä hetkellä hän tutkii muun muassa hoivaköyhyyttä sekä hoivan pimeää puolta.

Vanhuuden kuvasto niin mediassa kuin mainoksissa esittää usein kauniisti harmaantuvia, hyvinvoivia senioreita, joilla on varaa harrastaa ja matkustella. Ympärillään heillä on sosiaalinen verkosto, joka koostuu kumppanista, lapsista ja lapsenlapsista sekä laajasta ystäväpiiristä. Harvemmin esillä on ikääntyneiden ihmisten sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus, riittämätön apu päivittäisissä toiminnoissa tai hoivaköyhyys. Eriarvoisuus ja sosiaaliset ongelmat kuitenkin koskettavat ikääntyneitä ihmisiä siinä missä nuorempiakin ikäpolvia.

Erityisesti ikääntyneitä ihmisiä koskettava ongelma on hoivaköyhyys, joka tarkoittaa sitä, että hoivan ja avun tarpeet ovat suurempia kuin saatavilla oleva apu, tuki ja palvelut. Hoivan tarpeet jäävät kokonaan tai osittain täyttämättä ja ihmiset ilman tarvitsemaansa apua, kun palveluja ei ole saatavilla tai ne eivät ole riittäviä, eikä apua saada myöskään läheisiltä. Hoivaköyhyys ei ole sama asia kuin rahan puute, vaikka usein rahakin voisi ratkaista avun tarpeet. Hoivaköyhyys voi johtua monista syistä, kuten avun hankkimisen vaikeuksista, palvelujärjestelmän monimutkaisuudesta tai siitä, että omia tarpeita on vaikea ilmaista tai saada ymmärretyksi.

Hoivaköyhyyttä ja palvelujen riittämättömyyttä on tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Suomessa pienituloiset ikääntyneet tarvitsevat kotihoidon palveluja huomattavasti useammin kuin suurituloiset: pienituloisista lähes joka neljäs tarvitsee kotihoidon palveluja, kun ylimpään tulo- luokkaan kuuluvista vain joka kymmenes. Jopa kaksi viidesosaa kokee, ettei saa riittävästi palveluja ja etenkin pienituloisia jää avun ulkopuolelle.¹

Suomessa kenenkään ei pitäisi kokea hoivaköyhyyttä, sillä jo perustuslaki (19 §) takaa kaikille välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon, jotka julkisen vallan on turvattava. Kunnissa ja kaupungeissa on kuitenkin tunnustettu, että olemassa olevat sosiaali- ja terveyspalvelut eivät ole kaikille ikääntyneille riittäviä. Nykyisten palvelujen puitteissa ei pystytä vastaamaan yhtäältä syvään juurtuneisiin ja monimutkaisiin ongelmiin eikä aina myöskään äkillisiin kriiseihin, joita ikääntyneet ihmiset voivat kohdata. Tarvitaan uudenlaisia työskentelytapoja, jotta vaikeissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä voidaan tavoittaa ja kohdata. Etsivän vanhustyön toimintamallilla voidaan tavoittaa hoivaköyhyyttä kokevia ikääntyneitä.

Nykyisten palvelujen puitteissa ei pystytäkään vastaamaan yhtäältä syvään juurtuneisiin ja monimutkaisiin ongelmiin eikä aina myöskään äkillisiin kriiseihin, joita ikääntyneet ihmiset voivat kohdata.

Tämä puheenvuoromme pohjautuu tekemiimme etsivän vanhustyön asiakkaiden haastatteluihin Helsingissä, Espoossa ja Tampereella, sekä näiden haastattelujen pohjalta tekemääme tutkimukseen.² Haastattelemiemme etsivän vanhustyön asiakkaiden elämäntilanteet ja tarinat olivat hyvin erilaisia. Kaikkia haastateltavia yhdisti kuitenkin se, että he kokivat hoivaköyhyyttä tavalla tai toisella. Monien haastateltavien elämäntilanne oli kudelma yksinäisyyttä ja sosiaalisten verkostojen puutetta, pienituloisuutta ja taloudellisia vaikeuksia sekä vaikeuksia saada riittävää ja omiin tarpeisiin sopivaa apua palveluista tai muista lähteistä.

”Tommonen käytännön elämän tuki olis mun tapaselle ihmiselle erittäin tärkeää”

Haastateltaviemme elämäntarinat olivat kaikki yksilöllisiä ja heidän kokemuksensa moninaisia. Haastateltavia yhdistivät kuitenkin erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja/tai terveydelliset ongelmat. Joillakin ongelmat olivat jatkuneet pitkään, jopa läpi elämän. Toiset taas olivat kohdanneet elämässään äkillisen kriisin. Monet kaipasivat lisää tukea ja apua arkeen sekä kontakteja muihin ihmisiin.

Osa haastateltavista oli läpi elämänsä tarvinnut hoitoa esimerkiksi pitkäaikaiseen sairauteen tai mielenterveyden häiriöön. He olivat kohdanneet elämänsä eri vaiheissa toistuvaa syrjintää, sosiaalista ja yhteiskunnallista ulkopuolisuutta sekä pienituloisuutta. Vakava sairaus oli aiheuttanut pitkiä työttömyysjaksoja tai pysyvää jäämistä työmarkkinoiden ulkopuolelle. Joillakin etsivän vanhustyön asiakkailla elämä oli sujunut hyvin, kunnes toimintakyky oli sairauden tai vammautumisen takia äkkiä romahtanut, tai puolison sairastuminen tai kuolema oli aiheuttanut kriisin, johon tarvitaan runsaasti apua ja tukea.

Psykososiaaliset tarpeet jäävät laajalti ilman huomiota

Haastateltavat kuvasivat, miten julkisten palvelujen saaminen oli ollut vaikeaa tai tarvittavaa apua ei yksinkertaisesti ole ollut saatavilla. Jos palveluita oli onnistuttu saamaan, kohtaamiset kotihoidon työntekijöiden kanssa saattoivat olla viikon harvoja ihmis-kontakteja. Kotihoidon palvelut eivät kuitenkaan usein olleet riittäviä vaikeissa elämäntilanteissa, ja erityisesti psykososiaaliset tarpeet jäivät laajalti huomiotta. Tyypillisiä olivat esimerkiksi kokemukset siitä, että palvelujärjestelmä ei mahdollista todellisia kohtaamisia, sillä työntekijät ovat niin kiireisiä. Kotihoidon käynnit rajoittuivat usein vain tarkkaan määriteltujen toimenpiteiden suorittamiseen, kuten avustamiseen peseytymisessä, eikä esimerkiksi kuulumisten vaihtamiselle tai mahdollisten huolenaiheiden esiin tuomiselle ollut aikaa.

Kaikkien haastateltavien kertomuksia värityivät kokemukset siitä, miten he olivat joutuneet, tavalla tai toisella, ohitetuiksi hakiessaan apua. Yhdeksi etsivän vanhustyön tehtävistä onkin tullut niukkojen resurssien varassa toimivan julkisen kotihoidon jättämien aukkojen paikkaaminen.³ Ennen kaikkea etsivä vanhustyö tekee kuitenkin ainutlaatuista työtä kaikkein haavoittuvimmissa ja vaikeimmissa elämäntilanteissa olevien ikääntyneiden tavoittamisessa. Jotkut ovat olleet vuosikymmeniä marginaalissa niin sosiaalisesti kuin taloudellisesti. Heidän auttamiseen palvelujen piiriin tarvitaan työtötta ja menetelmiä, joita julkisten palvelujen puolelta ei tällä hetkellä löydy.

Ennen kaikkea etsivä vanhustyö tekee kuitenkin ainutlaatuista työtä kaikkein haavoittuvimmissa ja vaikeimmissa elämäntilanteissa olevien ikääntyneiden tavoittamisessa.

Tutkimushaastatteluihin osallistuneet kertoivat, että etsivän vanhustyön tarjoamat kohtaamiset olivat olleet merkittäviä. Ne tarjosivat yhtäältä mahdollisuuden kartoittaa, millaisia arkea helpottavia palveluja ja tukea voisi olla saatavilla, ja miten niitä voisi hakea. Myös pelkkä kiireetön kohtaaminen, mahdollisuus kertoa omista huolistaan sekä tunne kuulluksi tulemisesta oli jo itsessään haastateltaville tärkeää.

Etsivä vanhustyö ei poista hoivaköyhyyden ongelmaa, sillä hoivaköyhyydessä on kyse monitasoisesta, yhteiskunnallisesti monimutkaisesta vyyhdistä, jonka ratkaisun avaimet eivät ole pelkästään yksittäisten toimijoiden varassa. Etsivä vanhustyö on kuitenkin hyvä ja toimiva keino vähentää hoivaköyhyyttä. Toivomme, että etsivän vanhustyön työtötta hyödynnettäisiin tulevaisuudessa myös julkisissa palveluissa. Kaikkiin vanhushaastatteluihin tarvitaan ihmisten kiireetöntä kohtaamista, sekä fyysisten tarpeiden huomioimisen rinnalle myös psykososiaalisten tarpeiden huomioimista.

Lähteet

1 Hannikainen, K. (2018). **Ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve ja käyttö eroavat tulotason mukaan.** Suomen sosiaalinen tila 1/2018. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-067-9>; Sotkanet tilastotietokanta 2020, Vanhusten kotihoitopalveluita riittämättömästi saaneiden osuus.

2 Sihto, T. & Van Aerschot, L. (2021). **Care Poverty Within the Home Space: Exploring the Emotional Experiences of Unmet Care Needs.** Frontiers in Sociology, 29 April 2021, <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.637799>

3 Pietilä, M. & Saarenheimo, M. (2018). **Löydettynä. Etsivä vanhustyö ja ikäihmisten psykososiaalinen hyvinvointi.** Yhteiskuntapolitiikka 83(5-6), 573-580.

LUOVIMINEN PIRSTALEISESSA PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ
VOI USEIN OLLA VAIKEAA

ANNA MÄKELÄ

Ammattilaisten on pidettävä rohkeasti ääntä hoivapolitiikan tuottamista palvelukatveista

Tutkielman mukaan etsivä vanhustyö asettuu paikkaamaan
avun niukkuutta, toimimaan tulkkina ja välittäjänä palveluissa
sekä puolustamaan hoivan sosiaalista ulottuvuutta.

Kirjoittaja on ikääntymisestä ja hoivasta kiinnostunut yhteiskuntatieteiden maisteri, joka työskenteli Diakonissalaitoksella etsivän vanhustyön kehittämisen parissa 2018–2020. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuoden pro gradu -palkinto myönnettiin hänelle etsivää vanhustyötä käsittelevästä tutkielmasta. Tällä hetkellä hän toimii Ylöjärven kaupungin hyvinvointikoordinaattorina.

Puheenvuoroni perustuu keväällä 2021 valmistuneeseen sosiaalipoliittikan alaan kuuluvaan pro gradu -tutkielmaan, jonka tutkimuskohteena on etsivä vanhustyö osana kotona asuvien vanhusten palveluita.

Tutkielmassani kysyn, miten etsivä vanhustyö paikan- tuu osaksi vanhusten palveluja etsivän vanhustyön työntekijöiden kokemuksissa. Tulosten perusteella etsivä vanhustyö asettuu paikkaamaan avun niuk- kuutta, toimimaan tulkkina ja välittäjänä palveluissa sekä puolustamaan hoivan sosiaalista ulottuvuutta.

Etsivän vanhustyön paikannukset tekevät näkyväksi vanhushoivapolitiikan tuottamia palvelujärjestelmän katveita, eriarvoistavia rakenteita ja institutionaalisia käytäntöjä, jotka jättävät ikääntyneen ilman apua, tukea tai hoivaa.

Hoiva ja vanhushoivapolitiikka kontekstina etsivän vanhustyön tutkimiselle

Väestön ikääntyminen, sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenteen muutos ja palvelujen riittävyys ovat ajankohtaisia sosiaalipoliittisia kysymyksiä. Julkisten hoivapalvelujen resurssipulaan haetaan vallitsevassa vanhushoivapolitiikassa ratkaisuja lisäämällä ikäänty- neiden ja omaisten vastuuta hoivasta, markkinoista- malla hoivapalveluja sekä painottamalla ikääntyneiden omassa kodissa asumista mahdollisimman pitkään. Vaikka elinikä on Suomessa pidentynyt, ikääntyneiden elämäntilanteet ovat moninaisia ja mahdollisuudet toimintakykyiseen aktiiviseen ikääntymiseen sekä hoivan hankkimiseen ja järjestelyyn vaihtelevat.

Etsivän vanhustyön työntekijöiden ja kehittäjien puheissa ovat viime vuosina toistuneet kysymykset, miksi etsivää vanhustyötä juuri nyt tehdään ja miksi puhe etsivän vanhustyön ympärillä on viime vuosina lisääntynyt. Etsivän vanhustyön menetelmät ja tavoit- teet ovat kirjavia, mikä on tehnyt etsivän vanhustyön hahmottamisesta vaikeaa ja epäselvää.

Koska etsivälle vanhustyölle ei ole olemassa yhden- mukaista määritelmää ja työmuodot ovat vaihtelevia, halusin tutkielmassani selvittää, onko etsivän vanhustyön taustalla jokin jaettu ymmärrys työmuodon luonteesta, merkityksestä tai suhteesta vanhusten hoivaan sekä hoivapalveluihin. Tutkielmaani varten haastattelin kahdeksaa etsivän vanhustyön työntekijää ja kehittäjää. Tutkielmassani lähestyn etsivää vanhus- työtä hoivateoreettisesta ja hoivaetiikan näkökulmasta.

Yksilön riippumattomuus, vapaus ja itsenäisyys ovat modernin ihmiskuvan ihanteita, jotka ohjaavat myös nykyistä hoivapolitiikkaa. Ihmisen arvo määrittyy toimintakyvyn ja itsenäisyyden kautta: ihannetoimija on vastuullinen ja vapaa valitsemaan ja siten hyödyllinen sekä tuottava kansalainen. Itsenäisyyden ja riippumat- tomuuden ihanne elää vahvana siitäkin huolimatta, että sen seurauksena ihmiset jäävät usein yksin ja vaille tarvitsemaansa apua¹.

Hoivaetiikkaan nojaava ihmiskäsitys perustuu sen sijaan keskinäisriippuvuuteen ja toisten ihmisten tarpeiden huomioimiseen. Itsenäisyyden ja omatoimisuuden korostaminen piilottavat hoivan ja riippuvuuden mer- kityksen. Hoivaeettisessä lähestymistavassa itsenäisyys ja autonomisuus ovat mahdollisia vain suhteissa toisiin ihmisiin, jotka tunnistavat ja tunnustavat yksilön arvon ja olemassaolon maailmassa². Hoivaetiikassa hoiva ymmärretään kaikkia ihmisiä yhdistävän auttamisen ja avuttomuuden kautta. Ihmiset eivät ole vain heikkoja ja vahvoja tai avuttomia ja auttajia vaan he ovat sekä että, eri elämänvaiheissa ja tilanteissa eri tavoin haavoittuvia tai vahvoja³.

Hoivaetiikassa hoiva ymmärretään kaikkia ihmisiä yhdistävän auttamisen ja avuttomuuden kautta.

Suomalaisessa vanhushoivapolitiikassa on viime vuodet painotettu kotiin tarjottavia palveluita, joiden avulla pyritään tukemaan ikääntyneen omaa aktiivisuutta ja aktiivisena ikääntymistä⁴. Omassa kodissa asumista painottava hoivapolitiikka on johtanut siihen, että ikääntyneet asuvat omassa kodissa entistä pidempään ja aiempaa huonokuntoisempana. Vastaavasti ympäri- vuorokautisen pitkäaikaishoidon piirissä vietetty aika keskittyy viimeisiin elinvuosiin.⁵

Kotipalvelu on 1990-luvulta tähän päivään tultaessa tyypistynyt kotihoidoksi eivätkä sen resurssit ole suh- teessa vanhusten lisääntyneeseen määrään kasvaneet. Kotihoidon palveluiden piiriin pääsemisen kriteerit ovat myös tiukentuneet. Lisäksi paljon hoivaa tarvitsevilla kotona asuvilla ikääntyneillä hoivapalvelut saattavat rakentua monimutkaisista palveluyhdistelmistä, kun

aiemmin kuntien tarjoamat palvelut on ostettava erilaisin maksumekanismein eri palveluntuottajilta.⁶

Hoivatutkimuksessa on alettu 2000-luvulla puhua hoivaköyhyydestä, jolloin ihmisen avun tarpeet jäävät tunnistamatta ja tarvittu apu ja hoiva saamatta⁷. Omasta kodista onkin muodostunut osalle ikääntyneistä tila, josta ei pahimmassa tapauksessa päästä ulos, mutta jonne ei myöskään saada tarvittavaa apua ja hoivaa.

Etsivän vanhustyön paikantuminen osaksi vanhusten palveluja

Tutkielmani tuloksena on kolme vanhuspalvelujärjestelmän institutionaalisten käytäntöjen ja etsivän vanhustyön tehtävien suhteissa rakentuvaa etsivän vanhustyön paikannusta. Tutkielmani tulokset etsivän vanhustyön paikasta osana vanhusten hoivaa ja palveluita rakentavat kuvaa hoivaköyhyydestä ja kotona asumista painottavan hoivapolitiikan ongelmista sekä ikääntyneiden ihmisten elämäntilanteista, joissa jätetään syrjään niin palveluista kuin toisista ihmisistäkin.

Etsivä vanhustyö paikkaa kotiin tarjottavien palvelujen avun niukkuutta täydentämällä tiukasti rajattuja ja pilkkottuja hoivapalveluita. Etsivän vanhustyön tarve kumpuaa tällöin hoivaköyhyydestä ja palvelukatveista, ja työn tarvetta perustellaan muun muassa tiukoilla julkisen kotiaavun saamisen kriteereillä.

Toiseksi etsivä vanhustyö toimii tulkkina ja välittäjänä palveluissa ja tukee ikääntyneitä löytämään palvelut ja kiinnittymään niihin. Etsivässä vanhustyössä tehdään myös palveluiden tarkoitusta ymmärrettäväksi asiakkaille ja toisinaan puolustetaan ikääntyneen lakisääteisiä oikeuksia. Pirstaleinen ja vaikeasti hahmotettava palvelujärjestelmä sekä palvelutarpeen arviointikäytännöt luovat tarpeen etsivälle vanhustyölle.

Kolmanneksi etsivä vanhustyö puolustaa hoivan sosiaalista ulottuvuutta ja tekee näkyväksi kotihoidon ja sosiaalityön palveluiden ahtaat raamit, joissa työntekijäkokemuksen mukaan ei aina ole tilaa tai aikaa kokonaisvaltaiselle kohtaamiselle. Haastateltavat kuvaavat etsivän vanhustyön tehtävää kokonaisvaltaisen tuen tarjoamisena, joka tapahtuu toistuvissa kohtaamisissa asiakkaiden kanssa.

Etsivä vanhustyö tekee hoivapolitiikan ja palvelujärjestelmän ongelmakohdat näkyväksi

Etsivän vanhustyön paikannukset tekevät näkyväksi vanhushoivapolitiikan ja vanhusten palvelujärjestelmän ongelmakohtia: hoivapolitiikan tuottamia palvelujärjestelmän katveita, eriarvoistavia rakenteita ja institutionaalisia käytäntöjä, jotka jättävät ikääntyneen ilman apua, tukea ja hoivaa.

Etsivän vanhustyön työntekijöiden mukaan osalle vanhoista ihmisistä luoviminen pirstaleisessa palvelujärjestelmässä on vaikeaa tai mahdotonta ilman apua. Etsivä vanhustyö tukee ikääntyneitä palveluiden piiriin

auttamalla etsimään ja hakemaan sopivia palveluja. Palveluiden saamisen on todettu edellyttävän ikääntyneeltä aktiivisuutta ja neuvottelutaitoja⁸.

Yksin asuvien ikääntyneiden elämänlaatua tutkittaessa on todettu, että sosiaali- ja terveystieteisiin pääsy ja tiedon löytäminen palveluista tuottavat ikääntyneille vaikeuksia ja ovat riippuvaisia työntekijöiden sattu-manvaraisesta ”hyvästä tahdosta” ja yksilön omista taloudellisista resursseista⁹. Tällaiset institutionaaliset käytännöt jättävät erityisesti haavoittuvan ja ilman informaalia tukiverkostoa olevan apua tarvitsevan ikääntyneen palveluiden ulkopuolelle.

Etsivä vanhustyö paikantuu toimimaan tulkkina ja välittäjänä palveluissa puolustamalla ikääntyneen lakisääteisiä oikeuksia. Hoivatutkijat ovat puhuneet tarveharkinnan tiukentumisesta ja ikääntyneiden ihmisten kohtaamista tilanteista, joissa palvelutarve on todettu, mutta tämä ei vielä takaa etuuden tai palvelun saamista⁸.

Hallinnon ja markkinoiden näkökulmasta tarkasteltaessa vanhusten hoivaa edellyttävä vaivaisuus liitetään tehokkuuden, vaikuttavuuden ja säännösten käsitteistöihin. Hoivaa järjestetään nimellisesti yksilön tarpeiden mukaan, mutta käytännössä tarpeet tunnistetaan vain sen mukaan, millaisia palvelutuotteita on olemassa.¹ Nämä käytännöt mahdollistavat avun ja hoivan tarpeen sivuuttamisen sellaisissa tilanteissa, kun vanhan ihmisen tarve on institutionaalisin rajauksiin sopimaton tai niin monisyinen, ettei siihen ole olemassa valmiiksi rajattua palvelutuotetta.

Etsivän vanhustyön työntekijät kertovat kohtaavansa tilanteita, joissa ”asiakas ei kuulu minnekään (palveluun)” tai joissa asiakasohjaaja tai kotihoidon työntekijä tunnistaa ihmisen ”tarvitsevan jotakin”, mutta tiukat avunsaamisen kriteerit jättävät ihmisen vaille tukea, tarve on epäselvärajainen eikä istu institutionaalisin palveluiden rajauksiin tai vanhuspalvelun työntekijällä ei ole mahdollisuuksia lähteä selvittämään ihmisen tilannetta syvemmin omasta ammattiroolistaan käsin.

Etsivässä vanhustyössä tehdään myös palveluiden tarkoitusta ymmärrettäväksi asiakkaille ja toisinaan puolustetaan ikääntyneen lakisääteisiä oikeuksia.

Vanhushoivapolitiikkaa ohjaavissa asiakirjoissa ikääntyneen asema rakentuu aktiivisen kansalaisuuden idean mukaisesti: ikääntyneen ihmisen oma vastuu ja aktiivisuus ovat korostuneet⁸.

Etsivän vanhustyön työntekijöiden mukaan palvelutarpeen arviointikäytännöt jättävät ikääntyneet valitsemaan tarjolla olevista palveluista ja jos ihminen ei ole valmis näistä valitsemaan, saattaa hän jäädä kokonaan ilman palvelua. Työntekijät toimivat näissä tilanteissa välittäjinä ja tulkkeina selittämällä asiakkaille palvelujen tarkoitusta, rohkaisemalla palveluiden aloittamiseen ja tukemalla palveluihin kiinnittymistä.

Etsivässä vanhustyössä tunnistetaan myös avun vastaanottamiseen liittyviä epävarmuuksia; hoivattavaksi asettuminen ja palveluiden aloittaminen voivat olla ikääntyneelle ihmiselle elämän käännekohtia, joissa tarvitaan rinnallakulkijaa.

Etsivä vanhustyö hoivatyönä?

Etsivän vanhustyön paikannukset paljastavat palvelujärjestelmän institutionaalisissa käytännöissä ja ammatillisissa rajauksissa määritellyn käsityksen hoivasta ja tulkin perustuslain velvoittamista ”riittävästä sosiaali- ja terveyspalveluista”. Hoivan käsitteen kautta tarkasteltuna etsivä vanhustyö näyttäisi olevan yksi uusi työmuoto, joka taipuu käytännössään paikkaamaan hoivan niukkuutta ainakin sellaisilla epäselväreajaisilla hoivan alueilla, joihin ei ole järjestelmässä eroteltuna valmista hoivan palvelutuotetta.

Tutkielmani tulosten perusteella etsivän vanhustyön voidaan ajatella ainakin joiltain osin olevan hoivatyötä, vaikka työntekijät eivät hoivasta eksplisiittisesti puhukaan. Etsivän vanhustyön paikantuminen sosiaalista puolustavaksi hoivaksi ja avun ja tuen niukkuutta paikkaamaan liittävät etsivän vanhustyön osaksi hoivaa. Työntekijät vaikuttaisivat paikkaavan vajetta kokonaisvaltaisesta huolenpidosta ja tekevän siellä täällä työtä, joka on tehtävä, mutta jäänyt tekemättä.

Etsivän vanhustyön voidaan ajatella ainakin joiltain osin olevan hoivatyötä, vaikka työntekijät eivät hoivasta eksplisiittisesti puhukaan.

Etsivä vanhustyö paikkaa avun niukkuutta täydentämällä tiukasti rajattuja ja pilkottuja kotiin tarjottavia hoivapalveluita ja tarjoamalla epäselväreajaista apua. Lisäksi etsivä vanhustyö tarttuu sellaisiin arjen avun ja hoivan tarpeisiin, joihin ei ole edes olemassa palvelua tai jota etsivän vanhustyön asiakkaat eivät ole hankineet yksityisesti. Etsivä vanhustyö näyttäisi pitävän sisällään kaikkea sellaista, mitä julkisesti tuotetusta

hoivasta on rajattu ulos tai minkä toteutumiseen ei julkisen hoivatyön arjessa ole mahdollisuutta; kiireetön läsnäolo, psykososiaalinen tuki, asiakkaan mieltä askarruttavien asioiden pohtiminen ja käytännön asioiden hoitaminen ovat työntekijöiden kuvaamia työn sisältöjä.

Hoivasta puhuminen on työntekijöiden puheessa työstään epämääräistä tai vaikeaa. Kun kyse on terveydenhoidollisten tarpeiden ulkopuolelle asetuvista tarpeista, luonnehditaan tarpeita ”puutteeksi jostakin” tai tilanteesta ”tarvittiin jotakin”. Voi olla, että taustalla vaikuttaa sosiaali- ja terveysalan ammattityöhön valunut eetos, jossa työn perustana on tavoitteiden asettelu, ”kuntouttaminen” ja eteenpäin kulkeva prosessi, jolla on tulokseen vievä päätepiste. Hoivan karttaminen saattaa kieliä siitä, että vallalla olevassa hoivakäsityksessä hoiva nähdään holhoavana tai passivoivana ja näin ollen huolenpidosta ilman tavoitteita on vaikea puhua. vrt.10

Tulokseen tai ratkaisuun tähtäävä ammatillinen ote kuitenkin sivuuttaa tarvitsevuuden hoivan ehtona: tarvetta toisen ihmisen läsnäololle ja avulle on mahdollonta poistaa suorittamalla jokin määräaikainen yhteistyöprosessi tai kuntouttava jakso. Puheesta työotteesta kuitenkin läsnäolo, lämpö ja kohtaaminen nousevat esiin ja työntekijät myös puolustavat hoivan sosiaalisia ulottuvuuksia puhuessaan psykososiaalisen tuen merkityksestä ja yksinäisyydestä sekä etsiessään ikääntyneille ihmisille mahdollisuuksia liittyä yhteen toisten ihmisten kanssa.

Etsivän vanhustyön tehtävät pakenevat tarkkoja rajauksia

Etsivän vanhustyön tehtäväkenttä on tutkielmani tulosten perusteella laaja: etsivän vanhustyön tehtävänä on ikääntyneen ihmisen kokonaisvaltainen tukeminen ja rinnalla kulkeminen, mikä tarkoittaa erilaisia asioita riippuen siitä, millaiseen vanhuspalvelun institutionaaliseen käytäntöön etsivän vanhustyön tehtävää kulloinkin neuvotellaan.

Etsivä työ vaikuttaisi olevan vakiintumaton työmuoto vanhustyössä ja sen tehtävät pakenevat tarkkoja rajauksia: työn sisällöiksi sulautuu hyvin erilaisia tehtäviä sen mukaan, mihin palveluun sitä peilataan. Etsivä vanhustyö taipuu paikoin myös toteuttamaan sellaisia tehtäviä, jotka ovat lakisääteisiä. Oman roolinsa ja viranomaisvastuun rajoja työntekijät neuvottelevat suhteessa palveluihin ja ikääntyneen ihmisen elämäntilanteeseen. Ristiriitaa työntekijöille tuottavat tilanteet, joissa julkisen vastuun alueelle kuuluva tehtävä ei ikääntyneen ihmisen elämässä toteudu. Kokonaisvaltainen työote mahdollistaa toisaalta palveluiden institutionaalisten rajojen ylittämisen, mutta myös rajojen hämärtämisen sekä lakisääteisten tehtävien paikkaamisen siellä, missä puutetta on.

Etsivä vanhustyö taipuu paikoin myös toteuttamaan sellaisia tehtäviä, jotka ovat lakisääteisiä.

Etsivän vanhustyön paikka tai tehtävä eivät ole tutkielmani perusteella vakiintuneet osaksi vanhusten palveluja ja etsivän vanhustyön tehtäviä määrittämään hyvin monella tapaa.

Mikäli etsivää vanhustyötä tehdään jatkossakin satunnaisissa rakenteissa eri sektoreilla, voi etsivästä vanhustyöstä muodostua jälleen yksi uusi toimintamuoto jo valmiiksi vaikeaselkoisessa ja pirstaleisessa vanhusten palveluiden järjestelmässä. Ongelmaksi muodostuu myös etsivän vanhustyön saatavuus; missä rakenteissa ja kenelle etsivän työn tukea on tarjolla?

Etsivä vanhustyö ei voi olla vain aktivoimiskeino

Etsivä työ mainitaan uudessa ikääntyneiden palvelujen laatusuosituksessa, jossa etsivä työ nähdään keinoksi tavoittaa riskiryhmään määrittyviä ikääntyneitä ja ohjata heitä hyvinvointia ja toimintakykyä edistävän toiminnan pariin¹¹. Tällainen tulkinta etsivästä vanhustyöstä ei välttämättä vastaa sitä, miten tutkielmani perusteella etsivän vanhustyön työntekijät oman työnsä ymmärtävät. Onkin mahdollista, että vakiintumattomasta toimintamuodosta nimeltä etsivä vanhustyö, muodostetaan riskiryhmiksi tai syrjäytyneiksi nimettyjen vanhojen ihmisten aktivoimiskeino.

Mikäli etsivän vanhustyön keinoin pyritään aktivoimaan ja voimaannuttamaan ikääntyviä ihmisiä ilman, että ikääntyneiden sosiaalisesti ja taloudellisesti eriarvoisia asemia tai hoivaköyhyyttä ja palvelukatveja tuottavia rakenteita tunnustetaan tai kehitetään samalla, näyttäytyy etsivä vanhustyö jälleen yhtenä uutena menetelmänä säilyttää vastuuta hoivan ja palvelujen järjestelemisestä vanhoille ihmisille itselleen.^{vr1.8}

Jos etsivä vanhustyö typistyy tarkoittamaan vanhojen ihmisten aktivoimista itsenäisiksi ja riippumattomiksi, vaarana on, että vaivaisuus, keskinäisriippuvuus ja tarvitsevuus hoivan lähtökohtina edelleen unohdetaan. Tällöin etsivä vanhustyö ei niinkään haasta vallitsevaa hoivapolitiikkaa, vaan on mukana mahdollistamassa eriarvoistavien rakenteiden säilymistä.

Etsivässä vanhustyössä olisi pidettävä ääntä hoivapolitiikan tuottamista katveista

Päivi Ahsolan (2018) mukaan ”virallisen hoivan varassa selviytyviä eivät niinkään palvele ositetut ja tuotteistetut vanhuspalvelut, kuin pitkäkestoiset luottamuksen

kehittymisen ja välittämisen mahdollistavat hoivasuhteet”. Vaikka etsivän vanhustyön työntekijät karttavatkin hoivasta puhumista, kertovat he pitkäjänteisen luottamuksen rakentamisen ja rinnalla kulkemisen merkityksestä asiakkaiden elämäntilanteissa. Hoiva pakenee tiukkarajaisia määrittelyjä ja niin sen kuuluukin tehdä, silloin kun hoiva nähdään hoivasuhteissa rakentuvana kokonaisvaltaisena huolehtimisena.

Etsivän vanhustyön työntekijöillä vaikuttaa olevan laajat institutionaalisten rajausten ylittävät mahdollisuudet toteuttaa kohtaamistyötä asiakkaidensa kanssa ja se mahdollistaa myös hoivan astumisen mukaan kuvaan. Vaikka etsivästä työstä rajautuu ulos useat muille toimijoille määritellyt hoivan osa-alueet, työntekijöiden kuvaamassa työtavassa välittävää hoivaa on mahdollista toteuttaa työnä ja ammattina, mutta siihen tarvitaan aikaa, lupa ja mahdollisuudet astua tiukkojen palvelurajauksen yli ja ulkopuolelle.^{vr1.12}

Myös etsivässä vanhustyön käytännöissä tuotetaan käsitystä vanhushoivasta ja siitä, mitä vanhusalalla kokonaisvaltaiseen hoivaan katsotaan kuuluvaksi. Toivottavasti etsivässä vanhustyössä ei suljeta hoivaa ulos työtavasta, vaan työn sisällöissä hoiva-eettiset elementit ja hoivaan kuuluva kokonaisvaltainen välittäminen ja huolenpito tunnustetaan työmuodon vahvuuksiksi.

Etsivän vanhustyön työntekijöiden ja kehittäjien olisi rohkeasti pidettävä ääntä hoivapolitiikan tuottamista palvelukatveista ja toisaalta tunnistettava oma roolinsa osana hoivatyötä ja hoivapolitiikan toteuttamista sekä toteutumista.

Lopulta tutkielmani tulokset johtavat ehdottamaan, että hoivaetiikan teorioissa rakentuvaa ymmärrystä hoivan ulottuvuuksista ja ihmiselämään kuuluvasta keskinäisriippuvuuden ja autonomisuuden yhteen kietoutumisesta olisi syytä tarkastella ja soveltaa myös akateemisten keskustelujen ulkopuolella eli ennen kaikkea hoivapolitiikan päätöksenteossa. Tähän on tarvetta myös vanhushoivapalveluja määrittelevissä ja tuottavissa instituutioissa, hoivan ympärillä toimivissa vanhusalan kehittämishankkeissa sekä hoivan ammattilaisten kompetensseja ja tiedonmuodostusta määrittelevissä instituutioissa. Eettisesti kestävän hoivan toteutumiseksi olisi kuultava entistä tarkemmin hoivasuhteisiin asettuvien vanhuslasten ja työntekijöiden käsityksiä hyvistä hoivasta.

**Etsivän vanhustyön
paikantuminen osaksi
vanhusten hoivaa ja palveluja:
Palvelukatveja paikkaamassa
ja järjestelmää tulkaamassa**
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/125280>

Lähteet

- 1 Hoppania, H-K., Karsio, O., Näre, L., Olakivi, A., Sointu, L., Vaittinen, T. & Zechner, M. (2016). **Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä.** Helsinki: Gaudeamus.
- 2 Sevenhuijsen, S. (2003) The Place of Care. **The relevance of the feminist ethic of care for social policy.** Feminist Theory 4:2, 179–197.
- 3 Williams, F. (2001) **In and beyond New Labour: towards a new political ethics of care.** Critical social policy 21:4, 467–493.
- 4 Van Aerschot, L. (2014) **Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus. Sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys palvelujen saamiseen ja palvelujen käyttöön.** Tampere: Tampere University press.
- 5 Forma, L., Rissanen, P., Aaltonen, M., Pulkki, J., Raitanen, J. & Jylhä, M. (2018) **Vanhuusiän ympärivuorokautinen pitkäaikaishoito keskittyy yhä selvemmin viimeisiin elinvuosiin. Vuosien 2001–2003 ja 2009–2011 vertailu.** Yhteiskuntapolitiikka 83:4, 399–411
- 6 Hoppania, H-K., Karsio, O., Näre, L., Olakivi, A., Sointu, L., Vaittinen, T. & Zechner, M. (2020) **Hoivan arvo markkinoilla ja markkinoita.** Gerontologia 34:4, 345–348.
- 7 Kröger, T., Van Aerschot, L. & Puthenparambil, J. M. (2019). **Ikääntyneiden hoivaköyhyys.** Yhteiskuntapolitiikka 84:2, 124–134.
- 8 Häikiö, L., Van Aerschot, L. & Anttonen, A. (2011) **Vastuullinen ja valitseva kansalainen: Vanhushoivapolitiikan uusi suunta.** Yhteiskuntapolitiikka 76: 3, 239–250.
- 9 Tiilikainen, E., Hujala, A., Kannasoja, S., Rissanen, S. & Närhi, K. (2019) **”They’re always in a hurry” –Older people’s perceptions of access and recognition in health and social care services.** Health & social care in the community 27:4, 1011–1018.
- 10 Tedre, S. (2007) **Vanhuuden vahvat ja avuttomat.** Teoksessa Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- 11 **Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023.** Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29.
- 12 Aholas, P. (2018) **Vanhuspolitiikan uusfamilismi. Omaiset hoidon tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteina.** Tampere: Tampere University Press.

ESPOOSSA ETSIVÄ VANHUSTYÖ EI RAJOITU VAIN
ERITYISTYÖNTEKIJÖIDEN TEHTÄVÄKENTTÄÄN

ELINA KVIST

Olemme etsivän työn ytimessä, kun etsimme yhdessä ratkaisuja sekä asiakkaiden että ammattilaisten tarpeisiin

Etsivällä työllä on lupa hakea paikkaansa järjestelmässä. Espoossa keinoja asiakkaiden vaikeasti saavutettaviin jatkopolkuihin on kehitetty muotoilemalla palvelukeskus-toimintaa, työparityötä sekä yhteisen työn kulttuuria.

Kirjoittaja on Espoon kaupungin vanhusten palvelujen työntekijä, joka on kehittänyt ja tehnyt etsivää vanhustyötä osana kaupungin vanhusten palveluja vuodesta 2018 lähtien. Sosionomi ja geronomi, jonka missiona on ihmislähtöiset toimintatavat ja palvelut.

Työskentelen Espoon kaupungin vanhusten palvelujen seniorineuvonta ja asiakasohjausyksikkö Nestorissa etsivän vanhustyön kehittäjänä. Aiemmin toimin kaupungin vanhusten palveluissa etsivän vanhustyön projektityöntekijänä Diakonissalaitoksen ja Espoon kaupungin Seniori-Vamos-hankkeessa (2016–2020). Tätä ennen olin ikääntyneiden palveluohjaajana palvelutarpeen arviointitehtävissä.

Eri työtehtävissäni olen säännöllisesti tavannut asiakkaita, jotka tuntuvat elävän jossain siellä palvelujen ja yhteisöjen reunoilla, unohduksissa ja näkymättömissä. Ja toisinaan taas hyvinkin näkyvillä, kerta toisensa jälkeen epämääräisen avuntarpeensa kanssa eri toimijoiden puoleen kääntyneenä tai ajautuneena. Molemmissa tilanteissa olen työntekijänä tuntenut ajoittain riittämättömyyttä ja keinottomuutta. Joskus se on johtunut siitä, että olen ymmärtänyt ihmisen tarvitsevan ”jotain”, mutta minulla ei ole ollut mahdollisuutta pitkäjänteisesti selvittää, mitä tuo ”jotain” on. Joskus taas olen kyllä ymmärtänyt tarpeen, mutta minulla ei ole ollut keinoja vastata siihen.

Kun ryhdyin etsivän vanhustyön tekijäksi, ajattelin työroolini takuuvarmasti mahdollistavan sen, että asiakkaiden mutkistuneet tilanteet suoristuvat ja pääsääntöisesti myös ratkeavat. Arvelin rinnalla kulkevan, pitkäkestoisesti ja sitkeästi tehdyn työn olevan ratkaisu niihin moniin haasteisiin, joita tukea tarvitsevilla asiakkailla on. Tämä osoittautuikin monessa mielessä ihan todeksi ja ymmärrys sinnikkäästi tarjotun yksilöllisen tuen merkityksestä sai vahvistusta työn edetessä.

Tunnistimme asiakkaan tarpeita, mutta emme löytäneet keinoja vastata niihin

Työryhmämme huomasi kuitenkin toistuvasti, että vaikka työntekijä pysähtyi asiakkaan tilanteen äärelle paneutuen ja ratkaisujakin löytyi, tuntui asiakas silti jäävän liian usein ammattilaisen kontaktin päätyttyä jopa tyhjän päälle. Ihmisen elämä jäi usein tyhjäksi ja pärjääminen hataralle pohjalle, vaikka käytännön asiat olisivat silti erää ratkenneetkin. Toisinaan tuntui jopa ristiriitaiselta etsiä asiakkaita ja oivaltaa heidän tarpeitaan, kun tarpeita vastaavia ratkaisuja ei löytynyt. Jatkopolkujen löytämisen paine oli kova, ja samalla niiden puuttuminen tai vaikea saavutettavuus konkretisoitui asiakas asiakkaalta. Miksei jatkopolkuja

löytynyt, vaikka niitä etsittiin? Eikö verkosto tarjoakaan ratkaisuja eri tilanteisiin? Vai eivätkö palvelut vain ole kaikille saavutettavia. Joudummeko auttamaan asiakkaan vain oman palvelumme päätepisteeseen pystymättä vaikuttamaan siihen, mitä tapahtuu sen jälkeen? Entä jos asiakkaalle ei ole olemassa sopivaa palvelua? Entä jos asiakas koetaan palveluun sopimattomaksi?

Joudummeko auttamaan asiakkaan vain oman palvelumme päätepisteeseen pystymättä vaikuttamaan siihen, mitä tapahtuu sen jälkeen?

Tunnistimme ilmiöitä, joista on puhuttava

Etsivän työn tekeminen ja aktiivinen kehittäminen tuotti ulottuvillemme paljon tietoa ja tarttumisen arvoisia johtolankoja niin meidän työntekijöiden kuin asiakkaiden ja verkostokumppaneiden kokemuksina. Aloimme tunnistaa näitä asioita toistuviksi ilmiöiksi, joista pitää puhua ja joihin tulee etsiä muutosta. Tarkempaa tarkastelua vaativiksi asioiksi nousivat asiakkaiden pitkäkestoisen tuen tarve, lähtötilanteesta riippumaton ihmisiin ja yhteisöihin kuulumisen tärkeys sekä monipuolisen verkoston rooli ratkaisujen etsijänä ja kehittäjänä.

Tukea tarvitsevien asiakkaiden tarpeet voivat olla kokonaisvaltaisia ja vaikeasti ratkaistavissa. Ne eivät ole välttämättä ratkottavissa, ainakaan pysyvästi, tilapäisellä avulla ja kertaluonteisilla ratkaisuilla. Asiakkaat tarvitsevat pitkäkestoista mahdollisuutta kiinnittyä elämänhallintaa tai mielekästä elämää tukeviin palveluihin ja ihmisiin. Annetun tuen ei kuitenkaan tarvitse olla jatkuvasti vahvaa, vaan ennemminkin saavutettavissa olevaa. Tarvitaan jatkopolkuja, jotka eivät ole liian haastavia vaan asiakkaan tarpeisiin ja voimavaroihin nähden realistisia.

Ihmisiin ja yhteisöihin kiinnittymisen tarve näyttäisi olevan ylivertainen riippumatta asiakkaan lähtötilanteesta ja mahdollisesta avuntarpeiden sekamelskasta. Toisen ihmisen tarpeeseen voi vastata tilanteen mukaan vertainen, vapaaehtoinen tai ammattilainen. Tarvetta ei voi kiertää tarjoamalla vaikkapa vapaaehtoista silloin kun tarvitaan ammattilaisen ymmärrystä, tai toisinpäin. Sama pätee yhteisöön kiinnittymisen tarpeen täyttämiseen. Asiakkaan merkityksen kokeminen ei tule minkä tahansa toiminnan tai yhdessäolon myötä.

Verkostotyö näyttäisi olevan vaikuttavinta silloin kun verkosto tekee yhteistä työtä kehittäen ratkaisuja tunnistettuihin haasteisiin niin asiakkaiden kuin työntekijöiden tarpeisiin, eikä hyödynnä toisiaan vain asiakkaiden liikuttelussa toimijalta toiselle. Jos havaitsemme voimattomina asiakkaiden polkujen toistuvasti jumiutuvan siitä syystä, ettei mikään jatkoreitti näyttäydy asiakkaalle mahdolliselta, täytyy sille verkoston voimin tehdä jotain.

Asiakkaat tarvitsevat pitkäkestoista mahdollisuutta kiinnittyä elämänhallintaa tai mielekkästä elämää tukeviin palveluihin ja ihmisiin.

Toimintamalli tarvitsee ammattilaisten, yhteisöjen, vertaisten ja vapaaehtoisten yhteistyötä

Espoossa kehitettiin Seniori-Vamos-hankkeen aikana etsivän vanhustyön toimintamallia kokeilemalla erilaisia toimintatapoja. Mallin mukaista työtapaa toteutettiin sekä asiakas- että verkostotyössä. Hankkeen päätyttyä oli tehtävä päätöksiä siitä, miten työtä halutaan jatkaa. Kehittämistyön suunnan määrittivät Espoon hanketyön tulokset ja esiin nousseet ilmiöt.

Etsivän vanhustyön toteuttamisen tavoiksi oli ehdolla muutama vaihtoehto. Koska keskeinen havaintomme oli, että asiakkaiden jatkopolut tyssäävät rinnalla kulkevan työn päätyttyä, tartuimme tämän kohdan kehittämiseen palvelurakenteessamme. Ilmiöt osoittivat meille suunnan lisäksi konkreettisemmin sen, mitä ainakin tarvitaan: osuvampia palveluja tarjoamaan pidempikestoista tukea antavia kontakteja. Tätä varten tarvitaan niin yhteisöjen, ammattilaisten, vertaisten kuin vapaaehtoisten tuottamaa erimuotoista toimintaa.

Palvelukeskustoiminta mahdollistaa huolta pitävät yhteisöt

Lähdimme kehittämään näitä osuvampia palveluja osaksi senioreiden palvelukeskustoimintaa. Palvelukeskustoiminta tarkoittaa Espoossa vanhusten palvelujen tuottamaa ja kaupungin eri suuralueilla tarjottavaa seniori-ikäisten hyvinvointia tukevaa toimintaa. Palvelukeskustoiminta valikoitui kehittämis-kohteeksi hankkeen aikaisen kokemuksen perusteella. Sekä asiakas- että työntekijäkokemus osoittivat sen, etteivät palvelukeskukset pystyneet toimimaan riittävän luokseen päästävasti ja kiinni pitävästi tukea tarvitsevalle kohderyhmälle. Liian harva etsivän työn kohtaamista asiakkaista kiinnittyi palvelukeskuksen tarjoamiin mahdollisuuksiin, vaikka olisimme palvelukeskusten perustehtävän perusteella näin olettaneet tapahtuvan.

Tavoitteksemme tulikin kehittää palvelukeskuksiin uudenlaisia toimintoja ja käytäntöjä, jotka olisivat asiakkaille saavutettavissa ja tukisivat asiakastarpeen mukaista ihmisiin ja yhteisöihin kiinnittymistä. Tavoitteksemme tuli myös kehittää palvelukeskustoimintaa niin, että se kykenisi tarjoamaan aidon mahdollisuuden ammattilaiskumppaneillemme löytää ja tarjota kaivattu jatkopolun pää asiakkaalleen. Kehittämistyö käynnistettiin työpajoilla, jotka toteutettiin yhteistyössä Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön hankkeen kanssa.

Tähän mennessä olemme tehneet seuraavaa

Olemme kehittäneet palvelukeskustoiminnan sisältöä tuomalla saavutettavan ja kynnyksettömän toiminnan osaksi palveluvalikkoa. Olemme luoneet ammattilaistavoista kohtaamispaikkatoimintaa, jonka avulla olemme halunneet tarjota etsityille ja löydettyille moninaisille asiakkaille mahdollisuuden yhteisöön, ammattilaiseen, vertaisiin, tukeen ja neuvontaan kiinnittymiseen. Samalla olemme halunneet tarjota kumppaneillemme aidon ja selkeänä näyttäytyvän mahdollisuuden ohjata asiakas sujuvasti ja viiveettä asiakkaan oman jatkopolun alkuun.

Olemme aloittaneet ammattilaiskumppaneidemme kanssa toiminnan sisältöä kehittävän keskustelun. Olemme kysyneet, mihin kumppanit ja heidän asiakkaansa tarvitsevat palvelukeskusta ja mitä voisimme yhdessä tehdä tarpeen täyttämiseksi. Olemme tarjonneet työparityöskentelyä tukea tarvitsevia asiakkaita tunnistaville tahoille, kuten Espoon kaupungin seniorineuvonta ja palveluohjaus Nestorin asiakasohjaustyötä tekeville kollegoillemme, asiakkaan jatkopolulle astumista mahdollistamaan. Tämä on tarkoittanut esimerkiksi palvelukeskuksen työntekijän ja ikääntyneiden palveluohjaajan välistä asiakasta kannattelevaa työtä tämän saamiseksi palvelukeskuksen palvelujen piiriin. Tämä tukee myös palvelukeskuksen

työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta jo ennen asiakkaan ensimmäistä tutustumiskäyntiä.

Olemme laajentaneet ymmärrystämme siitä, mitä kaikkia palvelukeskustoiminnan tulee tavoittaa. Olemme ryhtyneet puhumaan näiden moninaisten asiakkaiden tavoittamisesta ja tukemisen keinoista osana palvelukeskustoimintaa. Olemme myös ryhtyneet laajentamaan verkostojamme sellaisten kumppaneiden suuntaan, jotka kohtaavat tavoittelemamme kohderyhmää omassa työssään, sekä esittäneet ja kuulleet toiveita yhteistyölle.

Etsivä työ on yksikkömme yhteinen asia

Kuluvan vuoden aikana olemme kokeneet, että etsivää työtä ei voi rajata vain yhden tai muutaman erityistyöntekijän tehtäväksi. Työn onnistuminen on jo etsivän työn hankevuosien kokemusten perusteella kiinni yhteisestä tekemisestä. Koordinointia kuitenkin tarvitaan, sillä mikään rakenteissa oleva työ ei edisty ilman sen systemaattista eteenpäin kuljettamista. Meillä koordinointia on tehty etsivän työn kehittäjän panoksella. Kokeilujen kehittämisen ja toimeenpanemisen lisäksi on tuotettu tietoa, tehty asiakas- ja työntekijäkokemus näkyväksi, tiivistetty yhteistyötä, tunnusteltu verkostotyötä ja pidetty yllä keskustelua. Koordinoinnista huolimatta on oleellista, että koko verkosto tekee etsivää työtä – siis tunnistaa asiakkaita ja tarpeita sekä kehittää yhdessä tämän pohjalta tarvetta vastaavia keinoja.

Yhteisen työn käynnistäminen vaatii verkostolta aikaa sekä paljon luottamusta ja sitoutumista. Verkostolla täytyy olla lupa rakentaa yhteisen työn kulttuuria, joka mahdollistaa kehittämistyön sekä uudet ja rohkeat kokeilut. Tämä edellyttää myös johdon mukana oloa, tukea ja toiminnan mahdollistamista. Tästä meillä Espoossa on saatu nauttia. Etsivällä työllä on ollut lupa hakea paikkaansa järjestelmässä ilman ennakkoon määritettyjä tiukkoja raameja. Paikan etsintä on ollut yhteinen asia ja sitä on tehty tiiviissä yhteistyössä eri tahojen kanssa. Se on nivoutunut muuhun käynnissä olevaan, kuten mielenterveys- ja päihdepalvelujen asiakaspolkujen kehittämiseen.

On merkityksellistä, että asiakkaan yksilöllinen tilanne ratkeaa. Mutta erityisen tärkeää on, että ratkaisu mahdollistaa samalla rakenteiden kehittymisen ja osuvamman palvelun myös seuraavalle asiakkaalle.

Mielestäni olemme nyt Espoossa etsivän työn ytimessä, kun teemme yhdessä ratkaisuja etsivää työtä. Tämä kaikki tekee todeksi sitä, minkä koimme tärkeäksi jo hankkeen aikaisessa asiakastyössämme. On merkityksellistä, että asiakkaan yksilöllinen tilanne ratkeaa. Mutta erityisen tärkeää on, että ratkaisu mahdollistaa samalla rakenteiden kehittymisen ja osuvamman palvelun myös seuraavalle asiakkaalle. Ja siitä eteenpäin myös kaikille muille.

Sarri Nuorivaara, Espoon palvelukeskus- ja päivätoiminnan palvelupäällikkö

Palvelukeskus voi saavuttaa asiakkaan, joka voi muuten jäädä saavuttamatta

Etsivän vanhustyön merkitys palvelukeskustoiminnan kehittämistä ohjaavana työtapana on ollut merkittävä. Työtapana on nostanut esiin asiakkaan ”löytymättömyyden” kysymyksiä sekä organisaation kehittämistarpeita asiakkaan oikea-aikaiseksi tavoittamiseksi.

Palvelukeskustoiminnan perustehtävä on jäsentynyt monen eri kehittäjäkumppanin kanssa käydyn avoimen, rehellisen ja kriittisen keskustelun ansiosta. Oivalluksista on johdettu uudenlaista, asiakaslähtöistä palvelukeskustoimintaa, jota edelleen kehitämme.

On ollut innostavaa tehdä kehittämistyötä asiakkaan tarve edellä ja yhteistyössä monen eri ”aivoittelijan”, kuten Nestorin asiakasohjausyksikön ja sen johtoryhmän sekä kentän asiantuntijoiden voimin. Tärkeinä pitämäni arvot ovat konkretisoituneet: pidä heikoimmasta huolta, tarjoa lämpöä ja kohtaamista, hyödynnä palvelukeskusten mahdollisuutta saavuttaa asiakas, joka muilta voi jäädä saavuttamatta.

HELSINGIN KAUPUNGIN TULEVAISUUDEN SOTE-KESKUS
-HANKKEESSA KEHITETÄÄN IKÄÄNTYNEIDEN PÄIHDE-
JA MIELENTERVEYSPALVELUJA

ANU RÄSÄNEN

**”Tavoitteena on
saada etsivän
vanhustyön lasit
jokaisen
työntekijämme
silmille”**

Helsingin kaupungin Tulevaisuuden sote-keskus -hankkeen projektiasiantuntija Maarit Ajalin toteaa haastattelussa, että maailman parhaistakaan palveluista ei ole hyötyä, jos asiakkaat eivät löydä niiden pariin.

Maarit Ajalin on Helsingin kaupungin Tulevaisuuden sote-keskus -hankkeen projektiasiantuntija. Hän on koulutukseltaan sosionomi YAMK, ja hänellä on pitkä työkokemus palvelukeskustoiminnasta ja vertaisryhmien ohjaamisesta. Ajalin on työskennellyt myös päihdepoliklinikalla. Hänen mielestään aidon, läsnä olevan kohtaamisen tulee olla kaikkien palvelujen peruskivi.

”Visiomme on, että kaikilla Helsingin kaupungin työntekijöillä olisi etsivän vanhustyön lasit silmillään”, sanoo **Maarit Ajalin**, joka työskentelee projektiasiantuntijana Helsingin kaupungin Tulevaisuuden sote-keskus -hankkeen ikääntyneiden päihde- ja mielen-terveyspalveluiden kehittämisessä.

”Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jokainen ikääntyneitä työssään kohtaava osaa tunnistaa riskitekijöitä ja ohjata asiakkaan oikeaan palveluun. Jos siis esimerkiksi hammashoitajalla herää huoli iäkkään asiakkaansa päihteidenkäytöstä, hän tietää, mihin ottaa yhteyttä.”

Ajalin toteaa, että työ on vasta alussa, mutta tavoitetta kohti pyritään määrätietoisesti.

”Henkilökuntaa on koulutettava ja asiaa on pidettävä jatkuvasti esillä, jotta meistä kaikista tulisi etsivän työn tekijöitä. Sitä kohti kuitenkin kuljemme; etsivä työ on se perusta, jolle rakennamme. Maailman parhaillakaan palveluilla ei tee mitään, jos emme löydä asiakkaita, jotka tarvitsevat niitä.”

Vanhukset hyötyvät ikätovereiden vertaistuesta

Helsingin kaupungin Tulevaisuuden sote-keskus -hankkeen tavoitteena on parantaa palveluiden yhdenvertaista saatavuutta, oikea-aikaisuutta ja jatkuvuutta, siirtää toiminnan painotusta ehkäisevään ja ennakkoivaan työhön, varmistaa palveluiden laatu ja vaikuttavuus sekä vahvistaa palveluiden monialaisuutta ja yhteentoimivuutta.

Juurisyy ikäntyneiden päihde- ja mielenterveys- ongelmien taustalla on yleensä yksinäisyys.

Hankkeen puitteissa palvelukeskuksissa on käynnistetty myös ikäerityiset vertaistukiryhmät. Maksuttomat matalan kynnyksen vertaistukiryhmät tarjoavat ikääntyneille tukea päihde- ja mielenterveyshuolissa.

”Ikääntynyt ei välttämättä koe saavansa vertaistukea ryhmästä, jossa muilla on täysin erilainen elämäntilanne kuin hänellä. Tutkimusten mukaan vertaistuki on vaikuttavinta, kun ikääntynyt on oman ikäistensä ryhmässä.”

Ryhmiä eri elämäntilanteisiin

Pilottihankkeen ikäerityisiä vertaistukiryhmiä vetävät sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Keskustelut pohjaavat kognitiivisiin menetelmiin: ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen välisen yhteyden pohtimiseen.

Ryhmistä Kööri on suunnattu eläkeläisille, jotka haluavat vähentää päihteiden käyttöään tai lopettaa sen kokonaan. Peesi taas on vertaistukiryhmä eläkeläisille, joiden läheisellä on päihdeongelma. Vire tarjoaa vertaistukea masentuneille eläkeläisille ja Toivo niille, joiden elämäntilanteeseen liittyy masennusriski. Syyskuussa käynnistyvä Toivo-ryhmä on suunnattu läheisensä menettäneille ja helmikuussa aloittava ryhmä heille, jotka ovat itse sairastuneet vakavasti.

Perimmäinen ongelma on yksinäisyys

Ajalin toteaa, että juurisyy ikääntyneiden päihde- ja mielenterveysongelmien taustalla on yleensä yksinäisyys.

Yksinäisyys saattaa kehittyä ajan oloon vanhojen ystävien kuollessa ja nuorempien sukulaisten eläessä omaa kiireistä arkeaan. Usein syvään yksinäisyyden kokemukseen johtavat kuitenkin elämän kriisit ja suuret muutostilanteet, kuten eläkkeelle jääminen tai läheisen kuolema, jota Toivo-ryhmässäkin käsitellään.

”Jos verkostomme saa ikääntyneen kiinni heti esimerkiksi leskeksi jäämisen jälkeen, häntä voidaan auttaa kevyin keinoin. Mitä myöhemmin löydämme ikääntyneen, sitä raskaampaa apua tarvitaan. Juuri siksi etsivän työn silmälasit ovat meille kaikille niin tärkeät”, Ajalin muistuttaa.

Etsivää päihde- ja mielenterveystyötä tekevän ihmisen ei tarvitse olla päihde- ja mielenterveystyön ammattilainen. Riittää, että hän havainnoi, ottaa oman huolensa vakavasti ja ilmoittaa siitä eteen-

päin, jotta ikääntyneen avuntarvetta voidaan ryhtyä selvittämään.

”Jos ikääntynyt tulee terveysasemalle vaikkapa verenpaineen vuoksi ja hänen muut ongelmansa jäävät huomiotta, voi olla, että hän tulee seuraavan kerran vasta viiden vuoden kuluttua. Silloin tilanne saattaa olla jo hyvin paljon pahempi, kun esimerkiksi alkoholin kulutus on lisääntynyt ja sietokyky samaan aikaan laskenut.”

Tieto kulkee toimivassa verkostossa

Ajalin korostaa verkostojen merkitystä etsivässä työssä. Toimivassa verkostossa on monen eri alan osaamista ja verkoston jäsenet myös tietävät, kehen ottaa yhteyttä asiakkaiden erilaisten avuntarpeiden äärellä.

Verkostotyössä Ajalin pitää merkityksellisenä myös sitä, että tieto kulkee eri toimijoiden välillä.

”Asiakkaan kannalta on olennaista, ettei hänen tarvitse kertoa samoja asioita yhä uudelleen ja uudelleen. Tarina typistyy väistämättä ja informaatiota jää välittymättä, jos sitä joutuu toistelemaan useasti.”

Tällä hetkellä tieto kulkee Helsingin kaupungilla Apotti-tietojärjestelmässä, mutta Ajalin näkee laajasti toimivat yhteiset tietokannat jatkuvana kehityskohteena.

”Verkostoa voi ylipäättäänkin kehittää loputtomiin. Parantamisen varaa on aina. Mutta oleellista on muistaa, että me kaikki voimme tehdä verkostotyötä.”

”Asiakkaan kannalta on olennaista, ettei hänen tarvitse kertoa samoja asioita yhä uudelleen ja uudelleen.”

Järjestöt mukaan verkostoihin

Ajalin pitää tärkeänä sitä, että Helsingin kaupunki tekee verkostoyhteistyötä myös esimerkiksi järjestöjen kanssa. Mitä laajempi verkosto on, sitä enemmän tuen mahdollisuuksia on olemassa.

”Järjestöt ovat lisäksi ketterämpiä kuin me. Helsingin kaupunki organisaationa on niin iso laiva, että sen kääntäminen on hidasta.”

Helsingin kaupunki oli mukana Diakonissalaitoksen Seniori-Vamos-hankkeessa kehittäjäkumppanina, ja tänä vuonna Diakonissalaitos on järjestänyt kaupungin

työntekijöille etsivän vanhustyön valmennuksia hankkeessa kehitetyn toimintamallin työtteen vakiinnuttamiseksi.

”Valmennuksista tuli hyvää palautetta henkilökunnaltamme. He kertoivat muun muassa saaneensa ymmärrystä tunnistaa entistä paremmin syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset ja ohjata heitä palveluihin”, Ajalin kertoo.

”Yhdessä palautteessa todettiin, että yhteistyökumppaneiden kanssa verkostoituminen toimii valmennuksen jälkeen matalammalla kynnyksellä. Toinen palautteen antaja taas totesi, että hän kokee työnkuvansa laajentuneen sairaanhoitajasta etsiväksi ihmiseksi.”

Yhteistä työtä asiakkaan ympärillä

Valmennusten suunnittelu Diakonissalaitoksen kanssa oli yksi ensimmäisiä asioita, joihin Ajalin ryhtyi aloitettuaan työt Tulevaisuuden sote-keskus-hankkeessa. Heti aluksi Ajalin myös teki laajan tilannekartoituksen. Hän kiersi Helsingin kaupungin terveys- ja hyvinvointikeskusten sekä senioripalvelujen yksiköitä ja haastatteli työntekijöitä. Myös asiakkaita haastateltiin. Näiden keskustelujen pohjalta Ajalin listasi tärkeimmät kehityskohteet ja asiat, joihin kaupungin työntekijät kaipaavat eniten tukea sekä etsivän vanhustyön että ikääntyneiden päihde- ja mielenterveyspalvelujen näkökulmasta.

Ilmiselvä asia on, että kaikkien olisi oltava tietoisia siitä, mihin huolensa ikääntyneestä voi ilmoittaa, ja siitä, millaisia palveluja ikäihmisille on tarjolla.

”Tämän lisäksi meidän on kehitettävä monialaista yhteistä työtä. Yhteinen työ on minusta hyvä termi, sillä se on astetta syvempää kuin yhteistyö. Asiakas on aidosti keskiössä, ja me työskentelemme hänen ympärillään”, Ajalin kuvaa.

Tärkeät puheeksi ottamisen taidot

Keskeiseksi kehityskohteeksi Ajalinin haastatteluissa, etenkin keskusteluissa asiakkaiden kanssa, nousivat myös kohtaamisen ja puheeksi ottamisen taidot. Kuinka lähestyä ikääntynyttä, jonka päihteiden käytöstä tai mielenterveydestä on herännyt huoli?

Näistä aiheista puhuminen voi olla ikäihmisille vaikeaa. Monilla heistä on painolastinaan häpeäntunne, joka on perua päihde- ja mielenterveysongelmiin aiempina vuosina liitetystä stigmasta.

”Silloin tärkeintä on rauhallinen kohtaaminen ja ajan antaminen. Etsivässä työssä ei voi vain panna rastia ruutuun, että nyt asia on käyty läpi ja otettu puheeksi. Herkistä asioista puhumiselle pitää luoda sopivat olosuhteet, ja työntekijän on oltava aidosti läsnä, jotta saadaan rakennettua luottamus.”

Ajalin muistuttaa, että työntekijäkin saattaa tuntea häpeää päihde- ja mielenterveysasioiden äärellä.

Hänellä voi olla ristiriitaisia tunteita, jotka nousevat hänen henkilökohtaisesta elämästään.

”Meillä kaikilla on oma taustamme, ja ammattilaisenkin on ensin kohdattava ja käsiteltävä aiheeseen liittyvät tunteensa. Se heijastuu kyllä asiakkaaseen, jos työn-tekijän on vaikea puhua asiasta.”

”Etsivässä työssä ei voi vain panna rastia ruutuun, että nyt asia on käyty läpi ja otettu puheeksi.”

Ihminen on muutakin kuin sairautensa

Ajalin toteaa, että etsivää työtä ei voi kuitata suorite- tuksi myöskään heti, kun vanhus on löydetty ja ohjattu esimerkiksi vertaistuen piiriin.

Tämän jälkeen on seurattava, kiinnittykö vanhus ryhmään ja kokeeko hän sen itselleen sopivaksi tuen muodoksi. Jollei koe, seuraavaksi on pohdittava, millainen apu toimisi hänelle paremmin.

Jokainen vanhus on kohdattava yksilönä – ja kokonaisena ihmisenä, jolla on paljon muitakin ominaisuuksia kuin päihde- tai mielenterveys- ongelmansa.

”Etsivässä työssä on tärkeää nähdä ihminen sairauden takana. Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat hyvin pieni osa ihmistä, eikä kukaan ole yhtä kuin sairautensa”, Ajalin muistuttaa.

”Tässä ammattilaisetkin saattavat joskus syyllistyä kapeakatseisuuteen: olemme tyytyväisiä, jos päihde- ongelmainen ikääntynyt saadaan ohjattua esimerkiksi vertaistuelliseen Pilke-porukkaan. Meiltä saattaa jäädä kuulematta, että hän olisi halunnut lisäksi mennä kunto- salille tai löytää paikan, jossa harrastaa kuvataiteita.”

Myös tässä Ajalin näkee yhteistyön järjestöjen kanssa tärkeänä.

”Järjestöpuolella on paljon hyvää toimintaa, johon meidän pitäisi muistaa ohjata ihmisiä. On ilman muuta tärkeää, että ihminen saa apua ongelmaansa. Tämän lisäksi hänen olisi kuitenkin hyvä saada elämäänsä myös muuta sisältöä, ennen kuin sairaudesta tulee hänen identiteettinsä.”

Kaikki eivät halua tai voi raitistua

Etsivässä työssä on muistettava myös, että kaikkia ei voi yrityksistä huolimatta auttaa. Joskus päädytään tilanteeseen, jossa ihminen ei suostu ottamaan apua vastaan, vaikka hyvä luottamussuhde ja keskustelu- yhteys olisi saavutettu. Tällöin kunnioitetaan ihmisen itsemääräämisoikeutta.

”Joskus meidän on vain todettava, että ihmisellä ei juuri tällä hetkellä ole halua tai kykyä raitistua. Siitä huolimatta hänelle on turvattava kaikki samat palvelut kuin muillekin”, Ajalin sanoo.

”Voimme miettiä, miten turvaisimme esimerkiksi asiakkaan taloudellista tilannetta, säännöllistä ruokailua tai toimintakykyä. Tarvitaanko edun- valvontaa, voiko asiakas käydä lounaalla läheisessä palvelukeskuksessa tai hyötyisikö hän Pilke- toiminnasta, jossa mielekäs tekeminen voi huomaamatta vähentää päihteiden käyttöä.”

Uusia pilottihankkeita tulossa

Samalla kun etsivää työtapaa juurrutetaan yhä elimel- lisemmäksi osaksi työtä Helsingin kaupungilla, matkan varrella opittujen asioiden pohjalta kehitetään uusia palveluja.

”Joskus meidän on vain todettava, että ihmisellä ei juuri tällä hetkellä ole halua tai kykyä raitistua. Siitä huolimatta hänelle on turvattava samat palvelut kuin muillekin.”

Ajalinilla on ollut työpöydällään muun muassa ikääntyneiden kotiin tuotava sosiaalinen kuntoutus Tsemppi ja vuonna 2022 alkavan ikääntyneiden ympärivuorokautisen päihde- ja mielenterveys- kuntoutuksen kehittäminen.

”Kummallekin on tarvetta. Vaikka kotona tapahtuva kuntoutus on päihde- ja mielenterveysasiakkailla tutkitusti tehokkaampaa kuin laituskuntoutus, joskus on erittäin tarpeellista aloittaa kuntoutus siirtymällä hetkeksi pois omista ympyröistä”, Ajalin sanoo.

”Tsemppi on sosiaalinen kuntoutus, joka lähtee asiak- kaan omista tarpeista ja jossa huomioidaan hänet kokonaisvaltaisesti. Kiinnitämme huomiota päihteiden ja mielenterveyden lisäksi muun muassa asiakkaan toimijuuteen, ravitsemukseen, taloudelliseen tilan- teeseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Tsemppiä pilotoidaan Itä-Helsingissä.”

HYVÄN TEKEMINEN LISÄÄNTYY VANTAALLA
VOIMAUTTAVAN YKSILÖ- JA YHTEISÖTYÖN AVULLA

ANNE AALTIO

Etsivä vanhustyö on osa ennakoivaa sosiaalista kuntoutusta

MEK Kiinnekohtia -projektin tavoitteena oli tehdä näkyväksi erityistä tukea tarvitsevat ikäihmiset ja löytää heidän vaikeaan tilanteeseensa ratkaisuja. Työssä merkityksellistä on ollut voimauttavan työtavan eli tutustumisen, luottamuksen ja ratkaisuun johtavan uskalluksen prosessi.

*Kirjoittaja toimi Vantaan etsivän vanhustyön
MEK Kiinnekohtia -projektin projektipäällikkönä.*

MEK KIINNEKOHTIA – VANTAAN VANHUSPALVELUJEN ETSIVÄN TYÖN PROJEKTI

Huhtikuu 2020–lokakuu 2021

Tarve projektille nousi Yksinäiset vanhuksat Vantaalla –selvityksen sekä mielenterveys- ja päihdeasiakkaita kohtaavan asiakasohjauksen kokemusten pohjalta.

Projektitiimin työntekijät toimivat kotona asumisen tuen vastuuyksikössä.

Tiimissä oli neljä Vantaan kaupungin työntekijää. Tiimiä täydensi lisäksi yksi Diakonissalaitoksen työntekijä puolen vuoden ajan. Diakonissalaitos myös valmensi tiimin työtä.

Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma ja Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamalli ohjasivat toimintaa ja suunnittelua.

Ikäihmisten yksinäisyys on puhuttanut paljon myös Vantaalla.

**75+ henkilöitä on
Vantalla lähes 16 000.
Heistä noin 44 % on
yksinasuvia.**

Tiedostamme toki sen, että kaikki yksinasuvat eivät ole yksinäisiä ja yksinäisyyttä voivat kokea myös läheisten kanssa asuvat seniorit. Luku kuvaa kuitenkin hyvin vantaalaisten yksinasuvien ikäihmisten suurta osuutta.

Vantaalla nähtiin tarpeelliseksi selvittää tarkemmin vantaalaisten ikäihmisten yksinäisyyttä ja etsiä siihen ratkaisuja. Yksinäisyydestä ja sen vaikutuksista syntyneistä erityisen tuen tarpeista saimme tietoa myös asiakasohjauksen, päivätoiminnan ja kotihoidon työntekijöiltä.

Mihin halusimme vaikuttaa?

Vantaan vanhushpalvelujen etsivän työn projekti sijoittui osaksi kotona asumisen tuen palveluyksikön kehitystyötä. Projektin suunnitelma integroitiin osaksi Vantaan myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelmaa (MEK) ja Diakonissalaitoksella kehitettyä etsivän vanhustyön toimintamallia.

Asiakkaiden ja työntekijöiden kautta olimme saaneet jo tuntumaa siitä, että olemassa olevat palvelut vastaavat

parhaiten vanhenemisen valtavirtaa kulkevien asiakkaiden elämäntilanteiden haasteisiin. Palveluvalikkoa olisi siis kehitettävä vastaamaan myös palvelujen katvealueeseen jäävien eli erityistä tukea tarvitsevien ikääntyvien tarpeisiin.

Halusimme vaikuttaa siihen, että erityistä tukea tarvitsevien ihmisten hyvinvointi kohenee. Sen lisäksi oli tärkeää edistää sitä, että suhtautumistapa erilaisuuteen kehittyy ratkaisukeskeisemmäksi ja alueellisen verkoston yhteistyö ja samalla sen palvelut kehittyvät.

Näe hänet – etsivän vanhustyön ydin

MEK Kiinnekohtia -projektin tavoitteena oli tehdä näkyväksi erityistä tukea tarvitsevat ikäihmiset ja etsiä ratkaisuja heidän vaikeaan elämäntilanteeseensa. Vantaalla etsivän vanhustyön työmenetelmät ovat olleet yksilötyö, yhteisötyö ja kehittämistyö. Räätelöityä yksilötyötä toteutimme yhteistyössä lähipalvelujen kanssa. Yhteisötyötä teimme kolmessa senioreiden vuokratalossa yhdessä gerontologisen sosiaalityön ja alueen hyvinvointityön toimijoiden kanssa. Kehittämistyö tapahtui verkostoissa, joissa teimme aloitteita hoivaköyhyyden ja palvelukatveiden haasteisiin vastaamiseksi. Katvealueeseen jäävällä ikääntyneellä on usein elämän murroskohtiin, mielenterveysongelmiin sekä päihteiden käyttöön liittyviä haasteita.

Vaikeita elämän murroskohtia voivat olla esimerkiksi leskeytyminen, kaltoinkohtelu, muutto tai toimintakyvyn äkillinen menetys. Jos asiakkaalla ei ole läheisiä, muutostilanteet voivat lamauttaa hänet

täysin. Kaikkien kohdalla kotihoito ei voi antaa sellaista tukea, jota ihminen tilanteessaan tarvitsisi. Etsivän työn 2–6 kuukauden jakson avulla on mahdollista voimaannuttaa murrosvaihetta elävä ihminen ja välttää sellainen lamaantumisen, joka johtaa raskaampaan palvelutarpeeseen.

Ikääntyneen pitkäaikaiset mielenterveysongelmat eivät tule kaikkien kohdalla huomatuksi. Erityisesti eläkeiällä alkanut masennus eristää ikäihmisen toivottomuuteen ja passivoi avun hakemisen suhteen. Etsivän työn jakson varhainen tuki vahvistaa elämänhallintaa ja tukee henkilön toipumista näissä tilanteissa.

Päihteitä käyttävät ihmiset, joilla on samanaikaisesti ikääntymismuutoksia eivät aina pääse päihdepalvelujen asiakkuuteen eli sopivan avun piiriin. Etsivän vanhustyön avulla on mahdollista pureutua sekä ikääntymisen että päihdeongelman kysymyksiin. Työotteella voidaan vakauttaa elämäntilannetta ja tukea ihmistä mukaan ikääntyneiden päihteidenkäyttäjien pienryhmätoimintaan.

Sä pärjät – voimauttava yksilötyö on prosessi

Yksilötyön lähtökohtana on luottamuksellisen suhteen luominen asiakkaaseen. Keskeistä on löytää asiakkaan voimaantumispotentiaali, joka on henkilön sisäinen kokemus. Kun voimaantumispotentiaali löytyy, voidaan ikääntyneen ja työntekijän voimin työstää yhdessä ratkaisuja arjen haasteisiin. Voimaantuminen on oman arvon ja kyvykkyyden löytymistä. Voimaantuminen laukaisee hyvän kierteen, jossa henkilön itsenäisyys, osallistuminen, itsensä hoitaminen ja elinpiirin laajeneminen alkavat lisääntyä. Vierellä kulkemisen jakson aikana tuetaan ihmistä niin, että tämä hyvän kierre vahvistuu.

Voimauttava työtapana on tutustumisen, luottamuksen ja ratkaisuun johtavan uskalluksen prosessi. Tutustumiseen kuuluva keskustelu ja sen tunnusteleva puhe ja kuunteleva palaute tukevat työntekijää ikääntyneen elämäntarinan ja elämäntilanteen ymmärtämisessä. Ikääntynyt varmistuu samalla siitä, että kohtaaminen on henkisesti turvallista, arvostavaa ja osaavaa.

Luottamus on etenemistä pintaa syvemmälle. Syvän yksinäisyyden juuret voivat olla lähellä tai kaukana ja myös sen seuraukset ovat monitasoisia. Pyrkimyksenä on ymmärtää tämänhetkistä tilannetta ja sitä, miten tähän tilanteeseen on tultu. Tunnustelevan puheen ja kuuntelevan palautteen avulla etsitään vakautta sekä vastausta siihen, että mikä juuri tälle ihmiselle on kyllin hyvä tulevaisuus. Millainen on juuri hänen omannäköisensä elämä?

Vierellä kulkemisen ytimessä on ihmisen voimakohtien näkeminen ja hyödyntäminen, ratkaisujen suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä niin, että voimaantuminen kasvaa. Se on uskallusta ratkaista yhdessä ikääntyneen monitasoisia vaikeuksia.

Vierellä kulkevan työn talousvaikutukset

Yksilöllisten tarinoiden avulla havainnollistimme myös vierellä kulkemisen jaksojen talousvaikutuksia. Ennakoivalla työllä voidaan siirtää raskaampien palvelujen aloitusta, pitää niiden määrä pienenä tai välttää niihin turvautuminen kokonaan. Tässä esimerkissä palvelujen yksikköhintoina on käytetty suurten kaupunkien välistä tilastollista kaupunkivertailua toteuttavan Kuusikko-työryhmän (Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu ja Turku) vuoden 2020 sosiaali- ja terveystaloudellista vertailevien raporttien yksikköhintoja.

Tarvitsemme joustavuutta ja laajaa katsetta palvelujen sisälle. Tämä tarkoittaa sitä, että valikkoon ei aina tarvitse lisätä uusia palveluja, jos palveluissa olisi joustavampi sisältö. On tärkeää huomioida jo alkuvaiheessa kaikki toimijat ja hyödyntää kattavasti myös toistemme tekemää työtä asiakkaiden hyvinvoinnin eteen.

Vaikeasti masentuneen ihmisen tarina

”Viisi vuotta kestäneen kuormittavan omaishoidon päätyttyä rouva sairastui vakavaan masennukseen. Hän menetti ruokahalunsa ja tukeutui paljon poikaansa, joka stressaantui tilanteesta. Lääkityksen seurantakäynnit toteutuivat geropsykiatrisella poliklinikalla. Asiakkaalla oli ateriapalvelu ja suunnitteilla oli myös kuljetuspalvelun aloittaminen. Asiakasohjaus pyysi rouvalle etsivän työn jaksoa, koska palveluohjauksen keinoin ei asiakasta pystytty tukemaan riittävästi. Viikoittaiset etsivän työn kotikäynnit alkoivat. Puolen vuoden jaksolla asiakasta tavattiin puolitoista tuntia kerrallaan. Käyntien sisältönä oli keskustelu, kävelylenkit, yhteiset kauppa-asioinnit, geropsykiatrisen lomakeiston täytössä avustaminen ja tarpeen tullen myös yhteydenotossa avustaminen geropsykiatriselle poliklinikalle. Käyntien tavoitteena oli luoda uudet elämänrutiinit ja etsiä yhteys omin voimavaroihin sekä ympäristön tarjoamiin tukimahdollisuuksiin. Asiakkaan etsivän työn jakso alkoi syyskuussa. Joulukuussa asiakas pystyi jo luomaan uudelleen katkenneita yhteyksiä ystäviin. Ateriapalvelu lopetettiin kaksi kuukautta ennen määräajan päättymistä ja kuljetuspalvelua ei lopulta tarvittukaan. Jakso päättyi, kun asiakkaan kanssa arvioitiin, että hänellä on voimavaroja selviytyä itsenäisesti ja kontaktit sairastumista edeltäviin ihmissuhteisiin olivat taas aktivoituneet.”

Etsivä työ on ollut vahvasti ennaltaehkäisevää työtä, jossa painottuvat rinnalla kulkeminen, jokaisen yksilöllisen elämänkulun läpikäyminen ja elämän haasteiden kohtaaminen yhdessä sekä toivon ylläpitäminen.

Painopiste on ollut vahvasti kiireettömissä keskusteluissa ja erityisesti alkuvaiheessa luottamuksen rakentamisessa.

Kun puhumme etsivän työn asenteesta, puhumme aidosti arvostavasta kohtaamisesta, läsnäolosta ja ihmisen todellisuuden kuulemisesta.

Meidän edellisen seminaarimme Näe hänet -teema ja tämän seminaarin teema Ymmärrä häntä ovat etsivän työn vahvaa ydintä.

Me olemme nähneet jokaisessa kohtaamassamme ikääntyneessä voimavaroja ja tukeneet heitä löytämään niitä itsestään.

Me olemme pyrkineet ymmärtämään niitä elämän kipupisteitä ja haasteita, jotka ovat voineet lamaannuttaa, aiheuttaa näköalattomuutta ja eristää muista.

Vierellä kulkien olemme voineet tukea heitä näiden elämän haasteiden kohtaamisessa. Olemme asettuneet samalle viivalle ja antaneet ikääntyneen sanella oman elämänsä tavoitteet ja raamit.

Vaikka olemme olleet tukena myös käytännön asioiden järjestelyissä ja hoitamisessa, on kaiken toiminnan perustana kuitenkin aina ihmisen voimaantuminen.

Etsivässä työssä ei ole yhtä sabluunaa, vaan jokainen polku on erilainen. Näistä yksilöllisistä poluista olemme koonneet jakson päättyessä tarinan.”

Ymmärrä häntä -seminaarin puhe 23.9.2021
Johanna Lehti-Salo
projektityöntekijä, MEK Kiinnekohtia

KUSTANNUSVAIKUTUKSET ESIMERKKINÄ

Lopetetut palvelut

Ateriapalvelu. Yhden aterian hinta **9,08 euroa** (asiakas maksaa itse).

Ei aloitetut palvelut

Tilapäinen kotihoito. Kahden kuukauden jakso, 2 tuntia viikossa **1641,60 euroa**.

Kuljetuspalvelu (SHL:n mukainen). **2169,60 euroa** vuodessa.

Siirtyneet palvelutarpeet

Säännöllinen kotihoito 20 tuntia kuukaudessa. **21 888 euroa** / vuosi.

Yhden sairaalan päivystyskäynnin välttäminen **408 euroa**.

Etsivän työn kustannus

Puolen vuoden jakso **929,50 euroa**.

Tukea tarvitsevat ihmiset löytyvät lähipalvelujen kautta

Etsivän työn onnistuminen edellyttää, että ammattilaiset, jotka tapaavat haavoittuvassa asemassa olevia ikäihmisiä huomaavat ja näkevät heidät.

VANTAALLA ETSIVÄN TYÖN JAKSON ASIAKKAAT LÖYTYIVÄT LÄHIPALVELUJEN AMMATTILAISTEN AVULLA

50 % asiakasohjauksen kautta

37 % kotihoidon kautta

5 % päivätoiminnan kautta

5 % yhteisötyön kautta

2 % terveysasemalta

1 % geropsykiatrian yksiköstä

Yhteisössä on voimaa

Tarvitsemme tosiamme; pääosa kontakteista muodostuu läheisten ja naapuruston kesken. Tähän tietoon nojautuen käynnistimme kolmessa senioreiden vuokratalossa yhteisötyön. Nämä kolme taloa ovat VAV-vuokrataloja (Vantaan kaupungin omistama yleishyödyllinen asuntoyhtiö), joihin vanhuspalvelut saavat valita asukkaat. Taloissa on yhteensä 101 kotia, joista pääosa on yhden hengen talouksia.

YHTEISÖTYÖN TOIMINTATAPOJA

asukkaiden itsenäisyyteen ohjaava kuukausittainen uutiskirje

asukkaita yhteen hitsaava viikoittainen ryhmätoiminta

köyhyyttä helpottava ja toivoa antava viikoittainen ruokakassijakelu

asukkaiden voimavaroja kasvattava ja arjessa pärjäämistä tukeva tilannekohtainen ohjaus ja tuki

asukkaiden säännöllinen tavoittelu joko kotiin vietävän tarjottavan tai talon elämänmenoa tarkastelevan kyselyn muodossa

osallisuutta mahdollistavan alueen toimijoiden järjestämän toiminnan koordinointi

asumisen mukavuutta ja asukkaiden osallisuutta lisäävä yhteisödynamiikkaan liittyvä ohjaus

Asukkaiden mielestä tärkeimmät yhteisötyön muodot ovat olleet ruokakassien jakaminen, kaikille avoin porinaryhmä ja uutiskirjeet. Asukkaat pitivät tärkeinä kahdenkeskisissä keskusteluissa saatua ohjausta ja neuvontaa sekä tietoa talon, sosiaali- ja terveystoimen sekä VAV-vuokratalojen hallinnoinnin asioista. Yhteisötyön ammatillisella koordinoinnilla on keskeinen merkitys tämäläisessä vuokra-asumisessa. Ammatillinen koordinointi turvaa yhteisöllisen toiminnan jatkuvuuden ja sisällön yhteiskehittämisen.

Etsivä työ nähdään Vantaalla ennakoivana sosiaalisena kuntoutuksena

Näimme koko projektin ajan tärkeänä kehittää verkostoidemme kanssa ratkaisuja, joiden avulla erityistä tukea tarvitsevien senioreiden palvelukatveisiin saadaan pysyviä parannuksia.

Verkostossa edettiin kolmen kehittämisavauksen muodossa:

1. Ikääntyneiden päihteidenkäyttäjien Pilke-ryhmätoiminta käynnistettiin kesäkuussa 2021. Toiminta käynnistyi Sininauhaliiton valmennuksessa ja yhteistyössä päivätoiminnan sekä Vantaankosken ja Hakunilan seurakuntien kanssa.

2. Kolmelle vuokratalolle luotiin yhteisötyön malli. Päivätoiminnan ohjaajat ottivat koppia yhteisötyöstä syksyllä 2021.
3. Palvelujen myöntämisperusteiden päivittäminen niin, että etsivä vanhustyö integroituu osaksi sosiaalista kuntoutusta.

Haasteellisinta oli löytää etsivälle vanhustyölle pysyvä jatko. Perehdyimme sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen eli SOSKU-hankkeen ajatuksiin. Niiden johdattamana päivitimme verkoston kanssa sosiaalisen kuntoutuksen palveluvalikkoa. Etsivä työ nähdään Vantaalla ennakoivana sosiaalisena kuntoutuksena, jonka avulla tuetaan henkilöä varhaisessa vaiheessa ja vältetään tilanteiden kriisiytyminen, ihmisten lamaantuminen ja eristäytyminen yhteisöistä.

Uuden oppiminen johdattaa muutokseen

Vanhuspalvelujen tietoa on valtavaa laaja. Projektimme kohdalla uutta opittavaa oli etsivän työn työotteesta ja menetelmistä. Tässä saimme valmennusta Diakonissalaitoksen asiantuntijoilta aivan projektin alussa. Lisäksi he ohjasivat meitä työn edetessä ja projektin loppuvaiheessa myös laajempi joukko Vantaan työntekijöitä sai etsivän vanhustyön syventävää valmennusta.

Sinauhaliitolta saimme ikääntyvien päihdetyön uutta osaamista, kun he valmensivat projektityöntekijät Pilke-toiminnan ohjaajiksi ja projektin edetessä Pilke-ohjaajien kouluttajiksi.

Tärkeimmäksi oppimisen lähteeksi nousi tiimin jäsenten keskinäinen sparraus. Opastimme toisiamme työssä esille tulleiden laajojen aiheiden haltuun ottamisessa. Aihealueista koostimme tiimin kansioihin materiaalin, joihin kukin saattoi palata työn edetessä ja omista oppimistarpeistaan riippuen. Tällaisia yhdessä opiskeltavia aihealueita olivat etsivän työn lisäksi esimerkiksi hoivaköyhyys, ikäihmisten mielenterveyden haasteet,

toimijuus ja verkostotyö. Asiakastyön viikoittaiset reflektiokeskustelut ohjasivat arkityötä ja opettivat meitä huomaamaan myös omien toimintatapojen kehittämistarpeita.

Suosituksia jatkoon

Ennakoivien ja ryhmämuotoisten palvelujen kehittäminen on tulevaisuutta. Etsivän työn jakso on ennakoivaa tukea, jonka vaikutuksesta raskaampien palvelujen tarve ehkäistään tai niiden alkamista myöhennetään. Tarvitsemme yksilötyön rinnalle räätälöityjä pienryhmiä ikääntyneille, joilla on masennusta tai päihderiippuvuutta. Ikääntyneet, joilla ei ole läheisiä tarvitsevat erityisesti apua elämänmuutostilanteiden hallintaan. Kaikille avoin ryhmätoiminta ei aina tavoita erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä.

Yksilötasoisten vaikutusten laadullisen arvioinnin merkitystä on vahvistettava. Tämä vaatii uskallusta kysyä myös asiakaskäyntikohtaisesti sitä, lisäikö tämä tapaaminen ihmisen hyvinvointia ja millä tavoin? Tällä hetkellä meillä toteutetaan palvelujen vaikutusten laadullista arviointia isojen asiakasryhmien tasolla muun muassa RAI-toimintakykyarvioinnin muodossa.

Tarvitsemme joustavuutta ja laajaa katsetta palvelujen sisälle. Tämä tarkoittaa sitä, että valikkoon ei aina tarvitse lisätä uusia palveluja, jos palveluissa olisi joustavampi sisältö. On tärkeää huomioida jo alkuvaiheessa kaikki toimijat ja hyödyntää kattavasti myös toistemme tekemää työtä asiakkaiden hyvinvoinnin eteen.

Kuuntele myös
MEK Kiinnekohtia -projektin
viisiosainen Hyvän tekeminen lisääntyy
Vantaalla -podcast Spotify-palvelussa.

<https://open.spotify.com/show/0dO1yJeadg7MYgX6LKynb2>

ETSIVÄ VANHUSTYÖ ENNAKOIVANA SOSIAALISENA KUNTOUTUKSENA

Asiakkaan lähtötilanne	Toiminnan sisältö
Asiakkaalla on vaikeuksia itsenäisessä hyvinvoinnin ylläpitämisessä elämäntilanteessa tapahtuneen muutoksen, hauraan mielenterveyden tai itseään tuhoavan elämäntavan vuoksi.	Ennakoiva tuki, jonka avulla asiakas voimavaraistuu.
Asiakkaalla ei ole lähiverkostoa, joka voisi tukea häntä arjessa selviytymisessä.	2–6 kuukauden vierellä kulkemisen jakso, jolloin tuetaan ihmistä löytämään voimaantumispotentiaalia ja ratkaisemaan arjen hallinnan haasteita.
Asiakkaalla on riski siihen, että asiat jäävät hoitamatta ja elämän mielekkäys katoaa.	Asiakasta tavataan säännöllisesti yhdessä sovitulla tavalla vähintään joka toinen viikko. Tapaamiskertojen pituus vaihtelee 1–2 tuntiin.
Asiakkaalla on toiminnallista ja kognitiivista osaamista osallistua prosessimaaisesti etenevään vuorovaikutussuhteeseen sosiaalisen kuntoutuksen työntekijän kanssa.	Tavoitteet ja työmenetelmät valitaan palvelusuunnitelman perusteella.

MUMMON KAMMARIN KOTIYSTÄVÄTOIMINNASSA JOKAINEN VANHUS KOHDATAAN YKSILÖNÄ

ANU RÄSÄNEN

**”Etsivän työn
näkökulmasta
luottamuksen
rakentaminen on
erittäin tärkeää”**

Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnassa Tampereella etsivän työn ote tarkoittaa sitä, että jokainen ikäihminen ja hänen avuntarpeensa kohdataan yksilöllisesti. Anu Räsänen haastateltavana Aino Jokela, Sini Perkiö, Katariina Mylläri ja Sanna Kauhanen.

Aino Jokela on Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnanohjaaja, joka vastaa ystävätoiminnasta kodeissa ja etsivästä vanhustyöstä. Aino on koulutukseltaan sosionomi, ja hän on työskennellyt ikäihmisten parissa noin 10 vuoden ajan. Ikäihmisten yksinäisyyden ennaltaehkäisy ja vähentäminen sekä ikäystävällisen yhteiskunnan edistäminen ovat vanhustyön teemoja, jotka ovat lähellä hänen sydäntään.

Sini Perkiö on Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnanohjaaja, joka vastaa ystävätoiminnasta kodeissa ja etsivästä vanhustyöstä. Geronomi ja lähihoitaja on työurallaan tukenut ikääntyneiden toimijuutta niin tehostetussa palveluasumisessa kuin vapaaehtoistoiminnassakin. Hänelle ihmiselämän arvostus näkyy siinä, kuinka yksilöä kohdellaan vanhuuden elämänvaiheessa.

Sanna Kauhanen on ollut mukana Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnassa kevästä 2021 lähtien. Hän toimii kotivapaaehtoisena eli vierailee säännöllisesti vanhuksen luona juttukaverina ja ystävänä tavallisen ihmisen taidoin.

Etsivä työtapa on keskeinen toimintamalli Tampereen seurakuntien Mummon Kammarin kotiystävätoiminnassa, vaikka vanhuksat tulevatkin toiminnan piiriin useimmiten oma-aloitteisesti.

Joskus avunpyyntö saattaa tulla myös vanhuksen läheiseltä tai hänen kanssaan työskentelevältä ammattilaiselta. Yhteydenoton aiheena on kuitenkin aina ikäihmisen yksinäisyys ja toive saada vapaaehtoinen ystävä, joka vierailisi hänen kotonaan.

Avunpyynnön vastaanotettuaan Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnanohjaajat **Aino Jokela** ja **Sini Perkiö** tapaavat vanhuksen ja alkavat kartoittaa tämän tarpeita ja toiveita.

Keskustelut käydään etsivällä työotteella. Tavoitteena on tutustua vanhukseseen mahdollisimman hyvin, jotta hänet osataan yhdistää sopivan vapaaehtoisen kanssa.

Samalla Jokela ja Perkiö selvittävät, tarvitsisiko vanhus juttuseuran lisäksi muutakin apua.

”Vapaaehtoinen ystävä täydentää ammatti-ihmisten palveluita ja lisää ikääntyneen ihmisen elämänlaatua. Hän ei tee esimerkiksi mitään hoidollisia toimenpiteitä. Perusasioiden täytyy siis olla kunnossa, ennen kuin vapaaehtoistoiminta voi alkaa”, Sini Perkiö sanoo.

”Jos käy ilmi, että ihmisellä on haastavampi elämäntilanne, vapaaehtoistoiminta ei ole hänelle oikea-aikaista ja riittävää apua. Silloin me voimme ohjata hänet ammattiavun piiriin.”

Tavoitteena oman avuntarpeen tunnistaminen

Kun avuntarve on tunnistettu, Jokela ja Perkiö alkavat järjestää ikäihmiselle juuri hänelle räätälöityä apua. He eivät kuitenkaan tarjoa apua pyytämättä, vaan tavoitteena on, että ihminen tunnistaa myös itse oman avuntarpeensa. Tämä saattaa vaatia useita tapaamisia. Keskeistä keskusteluissa on hyvä vuorovaikutus.

”Etsivän työn näkökulmasta todellisen luottamuksen rakentaminen on erittäin tärkeää, jotta pääsemme aitojen asioiden äärelle”, Aino Jokela sanoo.

”Ihmisen todelliset tarpeet ja toiveet eivät aina tule esille ensitapaamisella, eikä hän välttämättä itseään tiedosta niitä tai ole ajatellut koko asiaa. Mutta kun käytämme vähän aikaa tutustumiseen ja luottamuksen saavuttamiseen, sieltä alkaa löytyä paljon asioita ja ajatuksia.”

Hankkeessa parasta on jatkuvuus

Etsivä työtapa tuli Mummon Kammarin Diakonissalaitoksen kanssa tehdyn yhteistyön myötä.

Tampereen seurakuntien Mummon Kammarin oli 2018–2020 mukana Seniori-Vamos-hankkeessa, jossa etsivän vanhustyön toimintamallia kehitettiin ja juurrutettiin käyttöön.

”Tässä hankkeessa hyvää oli juuri jatkuvuus. Usein ongelmana on se, että työ päättyy hankkeen päättämiseen”, toteaa Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnan esihenkilö **Katariina Mylläri**.

Vapaaehtoistoiminnanohjaaja Sini Perkiö tuli töihin Mummon Kammarin syksyllä 2019 ja alkoi koordinoida vapaaehtoistoimintaa hyödyntäen etsivän vanhustyön periaatteita soveltuvin osin.

Perkiö teki aluksi paljon yhteistyötä hankkeen kanssa. Vuoden 2021 alusta hän sai kollegakseen Aino Jokelan, jonka kanssa työskentelee nykyisin tiiviinä työparina.

Vaikka Jokela ja Perkiö käyvät tapaamassa kotiystävälä toimintaan hakeutuvia vanhuksia yksin, esiin nousseita asioita pallorellaan paljon yhdessä.

”On tärkeää, että voimme jakaa ajatuksia ja miettiä, miten kenenkin ikäihmisen kanssa olisi hyvä toimia. Kollegan tuki auttaa silloinkin, kun mieleen nousee kysymyksiä siitä, teenkö riittävästi ja teenkö oikeita asioita. Tällaiseen parityöskentelyyn meitä myös kannustettiin Diakonissalaitoksen mentoroinnissa”, Perkiö kertoo.

Mentorointi tukena riittämättömyyden tunteissa

Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön asiantuntija mentoroi Jokelaa ja Perkiötä työtavan teemoissa keväällä 2021.

”Oli kiva saada vertaistukea ja kuulla, että muilla oli etsivästä vanhustyöstä samanlaisia kokemuksia kuin meillä.”

”Tuntui hyvältä pysähtyä mentoroinnissa sellaisten kysymysten äärelle, joihin ei välttämättä arjessa ehdi paneutua. Oli myös kiva saada vertaistukea ja kuulla, että muilla oli etsivästä vanhustyöstä samanlaisia kokemuksia kuin meillä”, Sini Perkiö sanoo.

Jokela jatkaa, että mentoritapaamisista jäi hyvien keskustelujen lisäksi mieleen kannustava ilmapiiri.

Yhdessä oli helppo käsitellä myös riittämättömyyden tunteita, joihin jokainen työkseen muita auttava ihminen joskus törmää. Työssä on koko ajan läsnä tietoisuus siitä, että avun tarve on suuri mutta kaikkia ei voi auttaa.

”Puhuimme mentoroinnissa siitäkin, että meidän on oltava realistisia sen suhteen, mihin resurssimme ja jaksamisemme riittävät. Teemme sen mihin pystymme niin hyvin kuin pystymme. Kohtaamme yhden ihmisen kerrallaan, ja autamme häntä niin hyvin kuin mahdollista”, Perkiö toteaa.

Vapaaehtoisista pidetään hyvää huolta

Kun Jokela ja Perkiö miettivät Mummon Kammarin toiminnan tulevaisuudennäkymiä, esiin nousee ikäihmisten määrän jatkuva kasvu.

”Tämä tulee haastamaan vapaaehtoistoimintaa varmasti jo seuraavien kymmenen vuoden aikana. Meidän täytyy koko ajan pohtia uusia mahdollisuuksia ja tapoja olla entistä paremmin tueksi vanhuksille”, Jokela sanoo.

Muutoksen tuulissakin pysyvää on se, että vapaaehtoiset ovat Mummon Kammarin toiminnan keskiössä. Tämän vuoksi heistä pidetään hyvää huolta.

Jokela ja Perkiö ovat vapaaehtoisten tukena, ja tarvittaessa vapaaehtoisille järjestetään työnohjausta, josta vastaa Katariina Mylläri.

Jo ennen toimintaan lähtemistään kaikki vapaaehtoiset ystävät saavat perusteellisen koulutuksen. Etsivä työote on tärkeä teema myös näissä koulutuksissa.

Etsivä työ toi paljon tietoa kotiystävälle

Kevästä 2021 Mummon Kammarin vapaaehtoisena ystävänä toiminut **Sanna Kauhanen** kokee etsivän työtavan turvallisena pohjana omalle kotiystävälä toiminnalleen.

”Etsivän työn ansiosta sain paljon tietoa siitä, mitä tämä vanhus oikeasti kaipasi ja tarvitsi omaan arkeensa ja millainen minun roolini hänen elämässään olisi.

Tuntui kivalta tietää etukäteen, minkä tyyppinen ihminen siellä on minua vastassa”, Kauhanen sanoo.

Kauhanen iloitsee siitä, että vapaaehtoistoiminnanohjaaja oli selvittänyt huolellisesti molempien osapuolten mielenkiinnonkohteet ja arvioinut tältä pohjalta, että juuri he voisivat viihtyä yhdessä.

”Esimerkiksi viherkasvit kiinnostavat meitä molempia. Niistä oli helppo aloittaa keskustelu silloin, kun emme vielä tunteneet toisiamme”, Kauhanen muistelee.

Siitä juttu lähtikin sujuvasti liikkeelle, ja ensitapaamisensa jälkeen parivaljakko on muun muassa käynyt mattopyykillä, katsellut valokuvia sekä jutellut työelämästä ennen ja nyt.

Uusi ystävä sai Kauhasen myös innostumaan kryptojen täyttämisestä.

Tukea saatavilla matalalla kynnyksellä

Kauhaselle ja hänen ystävälleen sopii parhaiten se, että tapaamisia ei ole sidottu tiettyyn päivään, vaan ne sovitaan joustavasti molempien kalentereita katsellen.

”Etsivä työ on ollut isona apuna siinä, että olemme puolin ja toisin soveltuneet toisillemme niin hyvin”, Kauhanen kiittää.

Vaikka etsivä työ alkaa aina ennen kuin ikäihminen ja kotiystävä yhdistetään, se ei pääty heidän tapaamistensa alkuun.

”Lisäksi sain ennen ensimmäistä tapaamistamme tietää tämän vanhuksen erityispiirteistä, jotka etsivässä työssä oli tunnistettu. Niinpä osaan kuunnella tiettyjä asioita herkällä korvalla ja voin ottaa erittäin matalalla kynnyksellä yhteyttä Mummon Kammariin, jos huolestun jostakin.”

Katariina Mylläri on diakoniasihtööri ja vapaaehtoistoiminnan esihenkilö Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän Diakonian ja yhteiskuntavastuun yksikössä. Mummon Kammari on hänen vastuualueenaan. Hän on koulutukseltaan seurakuntakuraattori, ja hän on toiminut diakonina diakoniatyön eri tehtävissä 1980-luvulta lähtien. Vuorisaarnan kultainen sääntö on hänen mielestään edelleen hyvä ohjenuora: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille”.

Enemmän iloisia uutisia kuin huolia

Vaikka etsivä työ alkaa aina ennen kuin ikäihminen ja kotiystävä yhdistetään, se ei pääty heidän tapaamistensa alkuun. Toimintamalliin kuuluu olennaisesti se, että vapaaehtoinen voi milloin tahansa ilmaista huolensa vanhuksesta Jokelalle ja Perkiölle.

”Toiminnan on tarkoitus olla vapaaehtoisellekin mielekasta. Jos näin ei ole, me voimme miettiä, olisiko vanhuksen arjessa jotain muuta avuntarvetta”, Perkiö kertoo,

Jokela ja Perkiö ovat aktiivisesti yhteydessä sekä vapaaehtoiisiin että ikäihmisiin. Ilokseen he saavat kuulla useammin hyviä uutisia kuin huolia.

”Mieltä lämmittää aina, kun kuulemme, miten mukavaa vanhuksella ja vapaaehtoisella on ollut yhdessä. Se tuo iloa myös meidän työhömmä”, Jokela sanoo.

Etsivä vanhustyö on diakonian ydintä

Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnan esihenkilö Katariina Mylläri näkee, että etsivä vanhustyö ja diakoniatyö kulkevat käsi kädessä.

Etsivä vanhustyö on diakonian ydintä. Lähtökohdat ja periaatteet ovat aivan samat kuin diakoniatyössä: etsimme ja haluamme löytää ne vanhukset, jotka eivät itse kykene apua hakemaan ja joilla on riski syrjäytyä”, toteaa Mummon Kammarin vapaaehtoistoiminnan esihenkilö **Katariina Mylläri**.

Mylläri tiivistää, että diakoniatyön päämääränä on viedä apua sinne, missä muut eivät auta – etsiä autettavia, joita ei vielä auteta.

”Tätä työtä diakoniassa on tehty aina, mutta etsivän vanhustyön myötä toiminta on sanoitettu ja strukturoitu. Yhteistyö Diakonissalaitoksen kanssa toi etsivään vanhustyöhön tavoitteellisuutta, mikä on aina hyvä, jos jotain halutaan saavuttaa”, Mylläri sanoo.

Verkostot takaavat parhaan mahdollisen avun

Etsivän vanhustyön keskeisiin elementteihin kuuluvat verkostot ja yhteistyö, joita Mylläri pitää erittäin tärkeinä asioina.

Verkostoituminen takaa sen, että jokaiselle ihmiselle saadaan juuri sellaista apua, jota hän tarvitsee. Ja kun eri toimijat työskentelevät yhdessä, pystytään tekemään enemmän kuin yksin toimien.

Verkostoissa jokainen toimija voi ottaa vastuulleen tietyn osa-alueen sen sijaan, että kaikki tekisivät tahoillaan samankaltaista työtä.

Etsivän työn osaaminen lisääntyy koko ajan

Mummon Kammarin etsivässä työssä tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat seurakunnan diakoniatyön lisäksi esimerkiksi Tampereen kaupungin kotihoito ja Lähitori-kohtaamispaikat.

Tulevaisuudelta Mylläri toivoo ennen muuta yhteistyön vahvistamista paikallisseurakuntien diakoniatyöntekijöiden kanssa, jotta mahdollisimman moni vanhus saataisiin avun piiriin.

”Etsivää työtä jatkamme joka tapauksessa. Osaamisemme lisääntyy siinä koko ajan”, Mylläri sanoo.

Saatavilla olevasta avusta on muistettava myös kertoa, jotta ihmiset osaisivat sitä hakea.

”Haluan korostaa kaikessa sitä, kuinka tärkeää meidän on viestiä työstämme. Meidän täytyy muistaa kertoa, että tällaista työtä täällä tehdään, että meillä on täällä ammatti-ihmisiä, jotka ovat valmiita menemään vanhuksen luokse”, Mylläri sanoo.

ETSIVÄ TYÖ VAATII MIELIKUVITUSTA

ELLI COLLAN

Lappu kaupan ilmoitustaululla ei riitä

Elämänote-ohjelman hankkeet vetivät iäkkäitä ihmisiä mukaan toimintaan muun muassa henkilökohtaisilla kutsuilla ja riksakyydeillä. Elli Collanin haastateltavana Hanna-Kaisa Hoppania, Lea Stenberg ja Laura Annila.

Hanna-Kaisa Hoppa työskentelee Ikäinstituutissa tutkijana. Hän on tohtoriksi väitellyt yhteiskuntatieteilijä, joka on kiinnostunut politiikan tutkimuksesta sekä ikääntymisen, hoivan ja osallisuuden kysymyksistä.

Lea Stenberg on yhteiskuntatieteilijä ja sosiaalipolitiikan asiantuntija, jonka työuran keskiössä on ollut tavoite saada ikäihmisten ääni kuuluviin. Ikäinstituutin koordinaattorina hän on työskennellyt vuodesta 2018.

”On suuri suomalainen menestystarina, että elinikämme pitenee vuosi vuodelta”, sanoo Ikäinstituutti-säätiön ja Elämänote-ohjelman koordinaattori **Lea Stenberg**.

Elämänote-ohjelmaa tukeva koordinaatio käynnistyi 2018 Ikäinstituutin sekä Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n yhteistyönä. STEA:n rahoittamaan kolme- ja puolivuotiseen hankkeeseen liittyi 20 toimijaa eri puolilta Suomea. Yhteinen pyrkimys oli tukea haasteellisissa elämäntilanteissa olevien ikäihmisten kotona asumista ja osallisuutta sekä vahvistaa heidän elämänhallintaansa.

Yksi ohjelman tavoitteista oli etsivän vanhustyön kehittäminen.

”Diakonissalaitos on tehnyt etsivän vanhustyön mallillaan uraauurtavaa työtä”, Stenberg kiittää.

”Olemme saaneet heiltä arvokkaita näkemyksiä Elämänotetta kehittäessämme ja vieneet vastavasti ohjelmasta saatuja oppeja takaisinpäin.”

Arkisten haasteiden kasautuessa ihmisen voimat lähteä liikkeelle vähenevät. Siitä voi seurata uusia haasteita, elämänlaadun heikkenemistä ja lopulta tilanne, jossa tarvitaan raskaita väliintuloja. Tämän vuoksi etsivä työ on valtavan tärkeää.

”Sillä, että ihminen löydetään ennen kuin on liian myöhäistä, on suuri merkitys sekä inhimillisesti että yhteiskunnallisesti”, Stenberg toteaa.

Haasteena ajan rajallisuus

Yhtenä etsivän työn haasteena Stenberg näkee henkisen vaativuuden. Työntekijä on omassa persoonassaan työnteon väline, joka ei voi olla ainoastaan ammattilainen, vaan hänen täytyy pystyä olemaan myös ihminen toiselle ihmiselle. Toinen haaste on se, kuinka työlle löytyy riittävästi aikaa.

”Etsiminen ja löytäminen vaativat toistuvia kohtaamisia ikäihmisten kanssa, jalkautumista erilaisiin tilanteisiin ja joskus mielikuvituksellisiin paikkoihin. Lappu kaupan ilmoitustaululla ei riitä”, Stenberg sanoo.

On myös mietittävä, mitä vanhusten arkeen kuuluu, missä he liikkuvat ja millaiset viestit tavoittavat heidät parhaiten.

”Läkkäitä on esimerkiksi kutsuttu kokoontumaan ja keskustelemaan, jolloin kutsussa oli pieni muodollinen sävy. Se ei toiminut”, Stenberg kertoo.

Kun kutsu muotoiltiin vapaammin ja ikäihmisiä pyydettiin ihan vain piipahtamaan kahvilla, sai järjestävä taho pian keitellä pannullisen, jos toisenkin.

”Etsiminen ja löytäminen vaativat toistuvia kohtaamisia ikäihmisten kanssa, jalkautumista erilaisiin tilanteisiin ja joskus mielikuvituksellisiin paikkoihin.”

Kotiovelta rixsan kyytiin

Elämänotteen puitteissa on kehitetty ja dokumentoitu 47 toimintamallia, joita Ikäinstituutti toivoo muidenkin toimijoiden hyödyntävän. Mallit eivät liitele teoreettisessa yläpilvessä, vaan ne ovat

käytännönläheisiä vinkkejä työn tekemiseen sekä vanhusten osallisuuden ja elämänlaadun lisäämiseen.

”Esimerkiksi Kanto-hankkeessa Helsingin Puotilassa huomattiin, että monelle oli vaikeaa lähteä yksin mukaan toimintaan. Niinpä vanhuksia noudettiin kotoa ja kyyditettiin paikalle riksalla. Yksinkertaista ja toimivaa”, Stenberg toteaa.

Elämänote on synnyttänyt uusien lähestymistapojen ja toimintamallien lisäksi verkostoja hankkeiden välille. Kunnalliset toimijat, seurakunnat ja muut järjestöt tulisi Stenbergin mielestä muutenkin saada yhteistyöhön, jakamaan tietoa ja oppimaan toisiltaan.

”Siltojen rakentaminen toimijoiden välille vaatii aikaa ja sinnikkyyttä, mutta uskon, että lopulta juuri se on avain onnistuneeseen etsivään vanhustyöhön.”

Aidointa mahdollista asiantuntijuutta

Ikäinstituutin tutkija **Hanna-Kaisa Hoppania** on kiinnostunut laajemmista gerontologiaan liittyvistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.

”Elämäkokemus tuo mukanaan mahdollisuuksia, mutta ikääntyvän väestön roolista ja merkityksestä kuulee runsaasti ongelmapuhetta. Olisi syytä pohtia, miksi”, Hoppania huomauttaa.

Hoppania on ollut mukana Elämänote-ohjelmassa toteuttamassa siihen liittyvää osallisuustutkimusta. Tutkimus on kirjattu osaksi ohjelman arviointia; sillä kartoitettiin hankkeiden onnistumista osallistujia haastatteleamalla.

”Elämäkokemus tuo mukanaan mahdollisuuksia, mutta ikääntyvän väestön roolista ja merkityksestä kuulee runsaasti ongelmapuhetta. Olisi syytä pohtia, miksi.”

”Lähtökohtana oli tehdä tutkimus, joka on myös menetelmällisesti osallistava: iäkkäitä ihmisiä haastattelivat toiset iäkkäät, vapaaehtoiset vertais-haastattelijat”, Hoppania kertoo.

Hoppania uskoo, että suomalaisessa vanhustyössä aiemmin hyödyntämätön menetelmä teki haastateluista monin paikoin helpompia, avoimempia ja oivaltavampia.

”Myös tässä tutkimuksessa nähdään iäkkäiden tuoma lisäarvo.”

Hoppania toivoo, että vanhustoimintaa ja -työtä kehitettäessä sekä tietoa tuotettaessa yleensäkin otettaisiin mukaan juuri ne ihmiset, joita asia koskee.

”Se on aidointa asiantuntijuutta, mitä suunnittelun tueksi voi saada.”

Avun tarvitsijasta aktiiviseksi osallistujaksi

Osallisuustutkimuksen alussa kartoitettiin, millaista arkea ihminen eli, mikä hänen tuen tarpeensa oli, mikä sai hänet lähtemään mukaan toimintaan ja millaisia odotuksia siihen liittyi.

”Vanhukset eivät ole yhdestä ja samasta muotista valettu ryhmä. Tässäkin tutkimuksessa tunnistettiin lukuisia eri osallistujatyppejä”, Hoppania kertoo.

Yksi osallisuuden merkittävimmistä haasteista on digitalisaatio, joka nousi esille useissa haastattelussa, vaikka aihepiiristä ei erikseen kysytty. Moni ikääntynyt asioi netissä vaivattomasti, mutta toisille tämä tuottaa vaikeuksia.

”Kaikilla ei esimerkiksi ole tietokonetta, tai digitaalisiin palveluihin hakeutuminen koetaan hankalana. Myös erilaiset tietojärjestelmät luovat epävarmuutta”, Hoppania listaa ja lisää, että verkkoasioinnissa moni ikääntynyt saattaa olla täysin riippuvainen esimerkiksi omaisen avusta.

Järjestötoimintaa ajatellen tutkimuksen tärkein anti oli Hoppanian mielestä kohtaamisten korostuminen.

”Järjestötyö mahdollistaa kohtaamisia, jotka sallivat ihmisille monipuolisia rooleja – he eivät ole ainoastaan avun tarvitsijoita, vaan aktiivisia osallistujia.”

Lue seuraavalta sivulta, kuinka Elämänote-ohjelman Porinaporukka-ryhmätoiminnan tuki ulottuu myös kokoontumisten ulkopuolelle.

Laura Annila on geronomi, joka toimii yhteisökoordinaattorina Parempaa elämää lähitoiminnalla -hankkeessa. Hän inspiroituu ihmisten yhdessäolosta ja toivoo, että tulevaisuudessa kohtaamisten parantava voima ymmärrettäisiin paremmin ja että niille luotaisiin enemmän mahdollisuuksia.

Porinaa, pullaa ja kohtaamisten voimaa

Kerran viikossa kokoontuvat Porinaporukat kannattelevat arjessa. Ryhmistä on versonut myös vanhusten omia alueellisia ystäväverkostoja.

Metsään on tullut jo syys... Olavi Virran tulkitsema Met-säkkukia soi Espoon Kaukalahden elä ja asu -seniorikeskuksen kokoustilassa, jossa tuoksuu kahvi ja kanelipulla.

Keittiönurkkauksen viereen sijoitettu vaaleanpunainen sohvaryhmä näyttää kutsuvalta, mutta tällä kertaa paikallaolijat ovat kokoontunut pitkän pöydän ääreen. Meneillään on Porinaporukan oma Elämäni biisi -katselmus, johon osallistuu kymmenkunta ihmistä.

”Tästä kappaleesta tulevat mieleen nuoruuden tanssit. Kuinka silloin riittikin viientä!” yhteisökoordinaattori **Laura Annila** lukee vihjeen, ja väkeä naurattaa.

”Mitä sanotte, kenen elämän biisi on kyseessä?”

Kaukalahden Porinaporukka on osa Parempaa elämää lähitoiminnalla -hanketta, joka kuuluu Elämänote-ohjelmaan.

Vastaavia säännöllisesti kokoontuvia matalan kynnyksen porukoita on eri puolilla Espoota yhteensä viisi. Niitä kaikkia yhdistävät kahvittelu ja rento yhdessäolo, mutta muuten porukat ovat keskenään erilaisia – osallistujiensa näköisiä, kuten Annila kuvailee.

”Jokaisen kauden alussa jokaisella ryhmällä on ideointipäivä, jossa myös kollegani **Milla Koski** ja minä olemme paikalla. Kannustamme vapaaehtoisia ja Porinaporukoiden osallistujia toiminnan suunnittelussa, ja tarvittaessa autamme järjestelyissä”, Annila kertoo.

Maailmanmatkoja ja pitsinnypläystä

Kokoontumisten ohjelmassa saattaa olla keskustelua eri teemoista, visailuja, aivojumbppaa tai perinteistä jumppaa. Hyvinvointiin liittyvät asiat kiinnostavat usein Porinaporukoissa.

Toisinaan vieraana käy asiantuntija tai opiskelijaryhmä, ja puhujaksi saa ehdottaa myös itseään.

”Osallistujat ovat pitäneet esityksiä esimerkiksi matkustelusta ja pitsinnypläyksestä”, Annila kertoo.

Kysyntää toiminnalle riittää; tällä hetkellä mukana on satakunta iäkstä espoolaista. Vuoden 2021 lopussa kolme vuotta toimineissa Porinaporukoissa on toteutunut 1 036 ryhmätapaamista ja 6 100 osallistumiskertaa.

Porinaporukat ovat kaikille avoimia ja maksuttomia. Niihin ei tarvitse ilmoittautua ennalta, eikä toimintaan tarvitse sitoutua mitenkään.

”Meillä saa tulla ja mennä oman fiiliksen mukaan”, sanoo Annila ja painottaa, että ihmisen pitäisi joka kerta saapuessaan tuntea itsensä tervetulleeksi.

Tämän tunnelman ylläpitämiseen Porinaporukoissa halutaan panostaa. Alueellisten ryhmien vapaaehtoiset ovat vahvassa roolissa henkilökohtaisessa kutsumisessa ja tunnelman välittämisessä.

”Sillä on aivan valtava merkitys, kun kohdataan vaikkapa lähikaupassa ja päästään sanomaan, että hei, sinä et olekaan hetkeen käynyt ryhmässä, tulisitko taas.”

Hankkeessa etsivää työtä tekevät ihmiset ovat esittäneet vanhuksille henkilökohtaisia kutsuja myös muun muassa palvelulinjabusseissa. He ajelivat busseilla, jututtivat iäkkäitä matkustajia ja kutsuivat näitä mukaan toimintaan.

Valonsäteitä arjessa

Korona aiheutti haasteita Porinaporukankin toiminnalle. Kasvokkain ei voitu kohdata, eikä kaikilla ollut yhdenvertaisia digitaalisia edellytyksiä etäkohtaamisiin.

”Niinpä lanseerasimme vanhat kunnon kokouspuhelut eli Puhelinporinat”, Annila kertoo.

Esimerkiksi Leppävaaran Porinaporukassa soitettiin neljä puolen tunnin puhelua ajankohtana, jolloin ryhmä olisi muutenkin kokoontunut. Soittajan lisäksi linjalle mahtui yhtä aikaa viisi ihmistä. Ryhmiä sekoitettiin joka viikko, jotta iäkkäät pääsivät jutulle aina uusien tuttuja kanssa.

”Yksinäisyys on iso ongelma, mutta ryhmä ja sen tuki ulottuvat myös Porinaporukan kokoontumisten ulkopuolelle”, Annila toteaa.

Usein paikalle tullaan ja porukoista poistutaan yhtä matkaa. Porinaporukat ovat saattaneet iäkkäitä yhteen ystävinä, lisänneet mukavia arjen kohtaamisia omalla alueella ja tuoneet sisältöä elämään.

”Kohtaamiset antavat voimaa. Yksi osallistuja kuvaili, että elämään on ryhmän myötä alkanut tulla ikään kuin valonsäteitä, jotka ensin pilkahtelevat pienesti ja valaisevat hiljalleen aina vain isompaa aluetta.”

VÄLITTÄMINEN ON MYÖS KONKREETTISIA AUTTAMISEN TEKOJA

PÄIVI TIITTULA

Ikääntyvä yhteiskunta tarvitsee välittämisen kulttuuria

Kokonaisvaltaisen välittävän kohtaamisen tueksi on luotava toimintatapoja, rakenteita ja monitoimijaista yhteistyötä. Näin iäkäs ihminen voi vanheta luottaen siihen, että hän saa apua sitä tarvitessaan.

Kirjoittaja on gerontologiaan erikoistunut yhteiskuntatieteiden maisteri. Hän toimii erityisasiantuntijana Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli ry:n Etsivän vanhustyön verkostokeskuksessa, joka on tuloksellista etsivää, löytävää ja osallistavaa vanhustyötä verkostoyhteistyönä kehittävä asiantuntijakeskus.

Ikääntyvä yhteiskunta ja erityisesti ikääntyvät ihmiset tarvitsevat välittämistä. Välittäminen tulee ymmärtää koko yhteiskuntaa, poliittista päätöksentekoa, toiminnan rakenteita, palvelukulttuuria ja asenteita läpileikkaavana arvona, arvojohtamisena ja arvon luontina kohtaamisissa.

Yhteiskunnan tulee rakentua välittämisen kulttuurille, jossa luodaan tavoitteellisesti yhteisyyttä, yhte-näisyyttä, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta.¹ Elämän merkitys syntyy toisten ihmisten kanssa elämisestä. Vuorovaikutukseen perustuvat välittävät ihmissuhteet luovat turvaa, mielenhyvinvointia ja luottamusta avunsaantiin. Läheisyyden ja yhteisyyden tunteet aikaansaavat jatkuvuutta ja tulevaisuuteen orientoivaa odotushorisonttia ja ovat siten välttämättömiä arjessa selviytymiselle ja mielekkäälle elämälle.²

Yhteiskunnalliset ilmiöt ja yksilölliset ongelmat ovat monimutkaisia ja liittyvät toisiinsa. Vaarana on, että käsittelemme rakenteellisia ongelmia yksilöllisinä haas-teina tai keskittyessämme rakenteellisiin tekijöihin, sivuutamme ongelmista kärsivien ihmisten yksilöllisen hädän. Sosiaalisten ongelmien ratkaisemista vaikeut-taa, etteivät alkuperäisistä syistä johtuvat seuraukset palaudu enää samoihin alkuperäisiin syihin vaan ongelmat itsenäistyvät omalakisiksi ilmiöiksi.³

Ammatillista ja yhteisöllistä välittämistä

VALLI ry:n Etsivän vanhustyön verkostokeskuksen (Verkostokeskus) tavoite on iäkkäiden ihmisten piilossa olevaan avuntarpeeseen vastaaminen ja auttamisen painopisteen siirtäminen korjaavasta työstä enna-kointiin ja ennaltaehkäisevään tukeen ja auttamiseen. Tämä edellyttää etsivän vanhustyön osaamista, keinoja, rakenteita, monitoimijaisissa verkostoissa tehtävää yhteistä työtä sekä myötätuntoa ja välittämi-sen kulttuuria.

Etsivä työ kytkeytyy välittämisen etiikkaan. Se tarkoit-taa sitoutumista ihmissuhteita ylläpitävään ja rikas-tavaan toimintaan. Sitoutuminen mahdollistaa toisen ihmisen ymmärtämisen sekä hänen huolensa, pelkonsa ja haavoittuvaisuuden jakamisen. Välittämisen etiikan tarkoituksena on auttaa toista ymmärtämään elämäntilannettaan ja valtaistumaan omia valintoja tekemäksi ja omaa elämänsä eläväksi ihmiseksi. Se on ennen kaikkea toimintaa toisen ihmisen hyvinvoinnin

edistämiseksi.⁴ Koulutusten ja vertaisoppimisen kautta on Verkostokeskuksen toimesta edistetty etsivän vanhustyön osaamista ja taitoja sekä välittämisen eetosta.

Etsivää vanhustyötä ei voi tehdä yksin.

Ammattilaisten työn tueksi tarvitaan välittämistä tukevia rakenteita, toimintatapoja, monitoimijaista yhteistyötä sekä yhteisöllistä välittämistä. Valtakunnal-listen ja alueellisten etsivän vanhustyön verkostojen kehittäminen on etsivän vanhustyön onnistumisen lähtökohta. Etsivää vanhustyötä ei voi tehdä yksin. Verkostokeskuksen koordinoimana on luotu monitoi-mijaisia etsivän vanhustyön verkostoja ympäri Suomea sekä uudenlaisia toimintatapoja tehdä yhteistä työtä muun muassa Helsingin kaupungin Seniori-infon kanssa ja Etsivän vanhustyön verkoston yhdyspintatyön mallin mukaisesti.⁵

Lisäksi on edistetty välittämisen kulttuuria. ”Ihmi-sistä välittämiseen tarvitaan myötätuntoa. Asioista huolehtimiseen piisaa velvollisuudentunto”, toteaa Vaasan yliopiston vastuullisuus- ja eettisyysjohtaja Tommi Lehtonen blogissaan. Lehtonen toteaa, että yhteiskunnassa kannattaa luoda empatian kehityk-selle suotuisat olosuhteet ja viittaa Nel Noddingsin välittämisen etiikaksi kutsuttuun teoriaan. Välittämisen etiikan mukaan välittäminen perustuu aina eettisesti käyttäytyvän myötätuntoisen yksilön toimintaan.⁶ Tämä edellyttää empatiaa, joka on tietoisuutta, kykyä havaita ja ymmärtää toisen tilanne ja tunnetila. Toiseksi myötätuntoon liittyy tunnetta, sympatiaa, joka on halua toimia toisen puolesta. Kolmanneksi myötätunto on aina konkreettisia tekoja, toimintaa toisen hyvän edistämiseksi.⁷

Välittämisen päivästä välittämisen kulttuuriin

Lanseeraamalla marraskuun lopussa vietettävän vuosittaisen Välittämisen päivän Verkostokeskus pyrkii vaikuttamaan piilossa olevan avutarpeen näkyväksi tekemiseen yhdessä etsivän vanhustyön verkostojen kanssa. Välittämisen päivänä on nostettu esille huoli-ilmoitus sekä kansalaisten keskinäisen välittämisen

merkitys. Tarvitaan yhteisöllistä välittämistä ja myönteistä asennoitumista iäkkäisiin ihmisiin. Himanen (2010) puhuu rikastavasta vuorovaikutuksesta, jonka edellytys on välittäminen. Toisen arvonnannon kautta ihmiselle syntyy kokemus omasta arvokkuudesta. Tämä luo luottamuksen, hyvinvoinnin ja merkityksen kokemuksen ja hyvän kierteen. Arvokkuutta kokeva ihminen kykenee hyväksymään toisen ihmisyyden ja pitää erilaisuutta rikkautena. Jos välittämistä ja arvonnantoa ei ole, seurauksena on ulkopuolisuuden tunne.⁸ Toistuvasti pelkän myötätunnon kohteena oleminen ei tue ihmisen kokemusta omasta toimijuudestaan. Toisen ilon ja innostuksen huomioiminen tasapainottaa myötätuntoa: myötäeläminen pitää sisällään siis myötätunnon ja myötäinnon.⁹ Ystävällinen kohtaaminen, iloinen tervehdys ja mukaan ottaminen tukevat iäkkään kuulumista yhteisöön. Välittämisen päivä on tuupaus pienten hyvien tekojen avulla kohti välittämisen kulttuuria.

Tarvitaan yhteisöllistä välittämistä ja myönteistä asennoitumista iäkkäisiin ihmisiin.

Välittämisen päivän toisena teemana on kulkenut huoli-ilmoitus. Sosiaali- ja terveysalan ihmisillä on lain mukaan ilmoitusvelvoite, kun he havaitsevat ihmisen avuntarpeen. Kuitenkin ikääntyvän ihmisen avun tarve on monesti piilossa ammattilaisilta. Usein huoli iäkkästä herää läheisellä, naapurilla tai palvelualan ammattilaisella. Tällöin tarvitaan välittämistä, rohkeaa puheeksi ottamista ja keinoja auttaa. Huoli-ilmoitus on yksi tapa saada iäkkäälle ihmiselle hänen tarvitsemaansa apua. Ilmoituskäytäntö on edelleen monelle vieras tai vaikeasti löydettävissä. Jos ilmoitusta ei osata tehdä, vaarana on, että iäkkään hätään ei puututa. Huoli-ilmoitus on väline viestiä avuntarve ammattilaisten tietoon. Huoli-ilmoituskäytäntö on hyvä, mutta valtakunnallisesti yhdenmukainen toimintakäytäntö puuttuu ja syntynyt tieto ei vielä ohjaa tarpeisiin vastaamista. Huoli-ilmoituskäytännön edistäminen on työn alla moniammatillisessa työryhmässä.

Välittämisen päivään on osallistunut kymmeniä eri toimijoita ja yhteistyöverkostoja järjestöistä, seurakunnista, kunnista ja yrityksistä ympäri Suomea. Välittämisen päivinä on jalkauduttu eri foorumeille kohtaamaan ihmisiä ja viestimään välittämisestä ja huoli-ilmoituksista. Verkostokeskus on koordinoanut ja tuottanut toimijoille materiaalia, mutta tempauksien ja toteuttamisen suunnittelu on ollut osallistujien itsensä vastuulla. Pienikin toiminta yhdessä valtakunnallisen verkoston kanssa on tuonut asialle näkyvyyttä. Vuonna 2020 Välittämisen päivän suojelijana toimi tasavallan presidentti Sauli Niinistö.

Etsivän vanhustyön tarpeeseen vaikuttavia ilmiöitä

Tällä hetkellä välittämistä ja kokonaisvaltaista auttamista estävät rikkinäinen ja pirstaleinen palvelujärjestelmä, poliittiset, kulttuuriset, byrokraattiset ja institutionaaliset tekijät sekä resurssit. Makrotason prosesseista ja ilmiöistä erityisesti valtarakenteet ja niihin liittyvät syrjäytymisen, epätasa-arvon ja (epä) oikeudenmukaisuuden näkökulmat ovat erityisen keskeisiä myötätunnon ja välittämisen esteitä. Kulttuuriset stereotyyptit ja sosiaaliin rooleihin perustuvat luokittelut voivat luoda sosiaalista etäisyyttä ja siten estää tai rajoittaa myötätuntoa. Ikäsyrjintä ja kronologiseen ikään perustuva jaottelu lisää toiseutta ja jakoa niihin ja meihin.¹⁰

Pessin (2017) mukaan työssä myötätuntoa ja välittämistä estävät muun muassa arjen ja työn kiireisyys, tuttuuden puute, vahva hierarkkinen ja moniportainen rakenne, liikkumavaran puute työn tekemisessä, yksilöllisyyden kulttuuri, vääränlainen pärjäämisen, sinnikkyyden sekä sisun korostaminen.¹¹

Perustarpeiden tyydyttymisellä, yhteisön sekä yhteiskunnan normatiivisilla arvolla ja tavoilla on vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin, ajatteluun ja toimintaan. Sosiaalisen arvostuksen puute ja pelot heikentävät yksilön kykyä tunnistaa omia tunteita. Alistettu ja nujerrettu ihminen ei pysty toteuttamaan muutosta, johon vain hänellä on edellytykset.

Välittäminen ammattina ja kohtaamisen taito

Etsivässä vanhustyössä kohtaamisilla on erityinen asema iäkkään ihmisen avuntarpeen tunnistamisessa ja auttamisessa. Välittämisen etiikan mukaan vuorovaikutukseen perustuva kohtaaminen on välittämisessä tärkein tekijä. Ilman molemminpuolista vuorovaikutusta ei voi tapahtua välittämistäkään. Kokemus välittämisestä ja välitetyksi tulemisesta edellyttää molempien osapuolien läsnäoloa ja vastaanottavuutta sekä ennakkoluuloista ja arvioinnista vapaata varauksetonta suhtautumista toiseen ja valta-aseman väärinkäytön välttämistä.¹²

Välittävässä auttamistyössä sekä auttaja että autettava ovat aktiivisia toimijoita.

Välittävässä auttamistyössä sekä auttaja että autettava ovat aktiivisia toimijoita. Onnistunut työskentelysuhde on vastavuoroinen ja dialoginen. Dialogilla pyritään löytämään keskinäistä ymmärrystä, empatiaa ja arvostusta sekä ylläpitämään välittävää suhdetta. Kohtaamisessa pysähdytään kuuntelemaan ja olemaan

läsnä vallitsevassa hetkessä. Työntekijä auttaa asiakasta näkemään asiakkaan omat voimavarat sekä kannustaa häntä ohjaamaan elämäänsä ja löytämään siihen mielekkyyttä. Auttamistyössä ”liittoudutaan” asiakkaan kanssa hänen ongelmiaan vastaan.¹³

Asiakkaan toimijuus ja tilanne voidaan ymmärtää vain osana sosiaalista ja toiminnallista kokonaisuutta. Yksilön ja ympäristön ominaisuudet ovat mutkikkaalla tavoin kietoutuneet yhteen pitäen yllä ongelmallisia toimintarakenteita. Ratkaisut ongelmiin eivät löydy aina ongelmien lähteistä. Ongelmia ylläpitävät rakenteet ja tekijät on otettava auttamistyön kohteeksi. Auttamistyössä on ratkaistava, miten luomme asiakkaalle riittävät edellytykset, jotta hän voi toimia toisin, ja miten toimintarakenteet tukevat muuttunutta toimintaa.¹⁴

Välittämisen kulttuuria rakentavat tekijät ja myötätuntoa edistävät tunteet

Päätäjillä, vaikuttajilla, johtajilla ja esimiehillä on vastuu rakenteista ja arjen käytänteistä sekä kulttuurista. Kuinka synnyttää yhteisesti jaettu halu ja kyky rakentaa yhteisöä ja yhteiskuntaa sellaisiksi, että sen rakenteet ja käytänteet tukevat vastavuoroisuutta, yhteisöllisyyttä, keskinäistä kunnioitusta ja ihmisyyttä.

Esteiden poistamiseksi tarvitaan monitoimijaista yhteistyötä. Sosiaali- ja terveyspalvelujen rinnalla tarvitaan kauas katsovaa ja pitkäjänteistä, mutta lähellä toimivaa sosiaalista ja välittävää auttamistyötä. Välittävällä auttamistyöllä ehkäistään ja lievennetään ongelmia, tuetaan kaikenikäisten toimijuutta ja selviytymiskykyä erilaisissa elämäntilanteissa sekä luodaan hyvinvoivaa vanhuutta tulevaisuudessa. Toimenpiteissä ja ennaltaehkäisyssä on huomioitava vanhusväestön moninaisuus, elämänkulkua, joustavuus iästä ja asuinpaikasta riippumatta. Ikäsyrrinnälle, huonolle kohtelulle, palveluille ja hoidolle on oltava nollatoleranssi.¹⁵

Pessin mukaan välittämisen ja myötätunnon kulttuuria edistävät reiluus, oikeudenmukaisuus ja avoimuus sekä ilo ja kannustus. Haavoittuvuuden, heikkouden, avun pyytämisen ja virheiden hyväksyvä kulttuuri sekä turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ja toimintaympäristö. Lisäksi eettiseen ja oikeudenmukaiseen johtamiseen kuuluvat myös myötätunnon teot sekä mahdollisuus kokea solidaarisuutta ja tunnetta, että ollaan samassa veneessä.

Jokapäiväinen toimintamme, vuorovaikutustilanteet ja kokemukset muovaavat tapaamme toimia sekä suhtautua itseemme, toisiimme, itseämme ja ympä-

röivään maailmaan. Tässä vastavuoroisessa suhteessa muodostuu identiteettimme, itseluottamus ja itsearvostus sekä niihin pohjautuva toimintamme suhteessa toisiin ihmisiin. Tunteet, jotka nousevat välittämisestä ja myötätunnosta, ovat tehokkaampia aktivoimaan moraalista toimintaa kuin abstraktitason järkeily. Tästä syystä välittävä, myötätuntoinen suhtautuminen edistää yhteiskuntaa rakentavia ilmiöitä¹⁶ ja sillä on myös emotionaalisesti korjaava merkitys asiakkaalle.

Välittävät verkostot ja rakenteet

Kokonaisvaltaisen avuntarpeen tunnistamisen, myötätuntoisen kohtaamisen sekä toimivan palvelu-ekosysteemin avulla voidaan vastata iäkkäiden avun ja tuen tarpeeseen ennakoiden, ennaltaehkäisevästi, täydentävästi ja korjaavasti.

Välittävän henkilön tulee välittää myös itsestään.

Etsivän vanhustyön voima on välittävissä kohtaamisissa, mutta kolikon kääntöpuolena on myötätuntuupumus. Välittävän henkilön tulee välittää myös itsestään. Suuri merkitys jaksamiselle, myötäelämiselle, innovoinnille ja työn tuloksellisuudellekin on jaksamista tukevilla organisaatorakenteilla, johtamisella, verkostoyhteistyöllä, työtavoilla ja -menetelmillä.

Sote-palveluiden ja kuntien lisäksi yhteistyössä on hyödynnettävä järjestöjen, seurakuntien, oppilaitosten, tutkimustahojen, yritysten sekä ikääntyvien ihmisten osaaminen. Monitoimijainen yhteistyö edellyttää, että yhteistä työtä kehitetään iäkkäitä kuunnellen ja mukaan ottaen. Yhteisen työn kehittäminen edellyttää yhteisöohjautuvuutta ja roolitusta sekä joustavuutta, jotta pystytään paikkaamaan tuen ja palvelujen puutetta, vähentämään päällekkäistä työtä ja kehittämään pitkäjänteisesti tukimuotoja ja palveluja. Tuloksellisen verkostotyön vaatimuksena on toisten työn tunteminen, yhteinen käsitys ongelmista ja ratkaisuista sekä yhteiseen työhön sitoutuminen ja luottaminen. Tällöin voidaan tarvittaessa löydetty asiakas ohjata, saattella tai poluttaa oikean osaamisen äärelle ja auttaa kokonaisvaltaisesti.

Vuorovaikutteinen kohtaaminen ja myötätunto ovat välittämisen, kokonaisvaltaisen auttamisen ja onnistuneen verkostotyön edellytyksiä.

Lähteet

- 1 Heikkinen, E. (2021). **Onnellisuus vanhuudessa – rakentavat ja rajoittavat tekijät.** Teoksessa Strandberg, T. & Heikkinen, E. (toim.) Suomiko onnellisen vanhuuden maa? Into Kustannus Oy.
- 2 Heikkinen, E. & Heikkinen, R.-L. (2021). **Hyvää iltaa elämä!** Teoksessa Strandberg, T. & Heikkinen, E. (toim.) Suomiko onnellisen vanhuuden maa? Into Kustannus Oy.
- 3 Särkelä, A. (2011). **Välittäminen ammattina.** Vastapaino.
- 4 Rauas, M. (2019). **Pieniä tekoja, suuria asioita – Nuorisotyön eettinen näkökulma.** Humanistinen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2020/02/pienia-tekoja-suuria-asioita-nuorisotyön-eettinen-nakokulma.pdf> Luettu 30.11.2021.
- 5 Tiittula, P. (2020). Hyvä käytäntö 2021: **Kunnan keskitetyn palveluohjauksen ja järjestöjen etsivän vanhustyön systeminen yhdyspintatyö.** Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/kunnan-keskitetyn-palveluohjauksen-ja-jarjestöjen-etsivan-vanhustyön-systeminen>
- 6 Lehtonen, T. (2017). **Empatia ja välittäminen.** Saatavissa: <https://blogs.uwasa.fi/ajatusyhteys/2017/01/25/empatia-ja-valittaminen/> Tommi Lehtonen Luettu 30.11.2021.
- 7 Pessi, A.B. & Martela, F. (2017). **Myötätuntoista ihmistä ja työelämää etsimässä.** Teoksessa Martela, F., Pessi, A.B. & Paakkanen, M. (toim.) Myötätunnon mullistava voima. PS-kustannus.
- 8 Himanen, P. (2010). **Kukoistuksen käsikirjoitus.** WSOY.
- 9 Pessi, A.B., Seppänen, A.M., Grönlund, H., Paakkanen, M. & Spännäri, J. (2017). **Myötäinto – iloon ja innostukseen vastaaminen.** Teoksessa Martela, F., Pessi, A.B. & Paakkanen, M. (toim.) Myötätunnon mullistava voima. PS-kustannus.
- 10 Heikkinen, R.-L. (2021). **Hyvän elämän haasteet iäkkäiden ihmisten hoito- ja hoivakentällä; Vaarama M. (2021) Suhtautuminen iäkkäisiin – onko yhteiskunnassamme ikäsyrintää?** Teoksessa Strandberg, T. & Heikkinen, E. (toim.) Suomiko onnellisen vanhuuden maa? Into Kustannus Oy.
- 11 Pessi, A. B. (2017). **Mikä myötätuntoa estää työpaikkojen arjessa?** Teoksessa Martela, F., Pessi, A.B. & Paakkanen, M. (toim.) Myötätunnon mullistava voima. PS-kustannus.
- 12 Koivula, H. (2019). **Nel Noddings ja välittämisen etiikan merkitys lasten kasvatuksessa.** Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201906182558.pdf> Luettu 30.11.2021.

.....

13 Särkelä, A. (2011). **Välittäminen ammattina**. Vastapaino.

.....

14 Särkelä, A. (2011). **Välittäminen ammattina**. Vastapaino.

.....

15 Strandberg, T. (2021). **Eliniän pidentyminen – onnellista vai onnetonta**; Vaarama, M. (2021). **Suhtautuminen iäkkäisiin – onko yhteiskunnassamme ikäsyrajintää?**; Koskinen, S. & Sainio, P. (2021). **Toimintavajeiden kehitys iäkkäässä väestössä**. Teoksessa Strandberg, T. & Heikkinen, E. (toim.) **Suomiko onnellisen vanhuuden maa?** Into Kustannus Oy.

.....

16 Pessi, A. B. (2017). **Mikä myötätuntoa estää työpaikkojen arjessa?**; Seppänen, A.M., Pessi, A. B., Grönlund, H. & Paakkanen, M. **Myötätunto – ihmisyyteen vastaamassa**. Teoksessa Martela, F., Pessi, A.B. & Paakkanen, M. (toim.) **Myötätunnon mullistava voima**. PS-kustannus.

.....

OU LUN LÖYTÄVÄN VANHUSTYÖN VERKOSTO
YHDISTI PAIKALLISTEN TOIMIJOIDEN VOIMAT

ELLI COLLAN

Verkosto kannattelee ja pitää huolta

Verkoston toimijoiden aktiivinen yhteistyö ja uudenlainen viranomaisyhteistyö auttavat Oulussa löytämään ikäihmisiä, jotka ovat eniten avun tarpeessa. Verkoston edustajat kertovat haastattelussa, että yhteiset toimintamallit ja avoimuus ovat isossa verkostossa olennaisia asioita.

Caritas-Säätiön yhteisökoordinaattori Matleena Keränen on koulutukseltaan sosionomi (AMK). Hän toivoo, että tulisimme myös ikääntyneinä kohdatuiksi ja huomatuiksi arvokkaina yhteiskunnan jäseninä. Matleena on toiminut Oulun löytävän vanhustyön verkoston puheenjohtajana vuodesta 2020.

Tuija Lehtola on sosionomi (YAMK) ja opettaja (AmO), joka toimii Vuolle Settlementin senioritoiminnan koordinaattorina. Hän toivoo, että ikääntyvien elämäkokemus nähtäisiin voimavarana ja että ikääntymisen moninaiset puolet ymmärrettäisiin.

Pauliina Pyykölä on Kelan pohjoisen asiakaspalveluyksikön asiakkuusvastaava-palvelun koordinaattori, jonka työkuvaan kuuluu muun muassa kumppanuus- ja sidosryhmäyhteistyötä. Hyvistä kumppanuussuhteista hyötyvät hänen mukaansa kaikki, tärkeimpänä tietysti asiakas. Koulutukseltaan Pauliina on sosionomi (YAMK).

Oulun Diakonissalaitoksen IkäArvokas-hankkeessa työskentelevällä Pilvi Sauvolalla on pitkä kokemus järjestötyöstä. Oulun löytävässä vanhustyössä häntä ohjaa ajatus siitä, millaista vanhuutta hän itse haluaisi elää.

Oulun löytävä vanhustyö on innovatiivista toimintaa, jossa parikymmentä paikallista vanhustyössä vaikuttavaa tahoa on yhdistänyt voimansa verkostoksi.

”Verkostosta löytyy aina apu eteenpäin. Kukaan ei jää asiansa kanssa yksin”, sanoo Caritas-Säätiön yhteisökoordinaattori **Matleena Keränen**.

Verkosto sai alkunsa, kun Oulun Mäntykodin, Vuolle Settlementin ja Caritas-Säätiön edustajat osallistuivat keväällä 2018 Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto VALLI ry:n koulutukseen Helsingissä.

”Kun kohtasimme siellä, meille syntyi heti näkemys, että lähtisimme vahvistamaan yhteistä tekemistä Oulussa”, kertoo **Tuija Lehtola**, Vuolle Settlementin senioritoiminnan koordinaattori.

Löytävän vanhustyön verkostoa ryhdyttiin virittelemään hyvin pian tuon ensimmäisen kohtaamisen jälkeen. Loppuvuodesta 2018 mukana oli jo kymmenkunta toimijaa, ja sittemmin määrä on tuplaantunut.

Oulun verkosto muodostuu pääasiassa kolmannen sektorin toimijoista eli yhdistyksistä, säätiöistä ja

järjestöistä sekä hankkeista, mutta mukana on myös Oulun evankelisluterilainen seurakunta sekä viranomaistahoja, kuten Oulun kaupunki ja Kela.

”Kela on ollut mukana toiminnassa jo pari vuotta, ja yhteistyö on toiminut oikein hyvin”, Keränen kertoo.

”Verkostosta löytyy aina apu eteenpäin. Kukaan ei jää asiansa kanssa yksin.”

Inhimilliset kasvot esiin

Yhteistyö näkyy konkreettisesti esimerkiksi silloin, kun Kelaan ottaa yhteyttä ikäihminen, jolle sähköinen asiointi on vaikeaa. Kelan edustaja voi vinkata hänelle verkoston toimijasta, joka järjestää opastusta ja tutustuttaa sähköisiin työkaluihin sekä palveluihin.

Opastuksen jälkeen erilaisia tuki- ja muitakin asioita on helpompi edistää verkossa.

”Ikäihmisiä huolettavat usein myös taloudelliset asiat, joiden kanssa tasapainoilu voi vaikuttaa hyvinvointiin voimakkaasti”, Keränen toteaa.

Kelassa työskentelevä **Pauliina Pyykölä** vahvistaa Keräsen ajatuksen.

”Talousasiat painavat monia. Ihmisellä voi olla velkaa otettuna, ja terveysperäisiä kustannuksia saattaa olla runsaasti ja talouden kokonaistilanne sekava. Kelan etuusjärjestelmä ei valitettavasti taivu auttamaan kaikissa tilanteissa”, Pyykölä toteaa.

Tällöin Kela voi ohjata asiakkaan vaikkapa velkaneuvontaan ja verkoston muun, arkea keventävän avun piiriin.

”Olemme pystyneet rakentamaan asiakassuhteita uudella tapaa, luomaan luottamusta ja olemaan enemmän läsnä asiakkaiden arjessa.”

Kelan edustaja on myös osallistunut verkoston eri toimijoiden tapahtumiin ja kertonut Kelan toiminnasta sekä saatavilla olevan tuen mahdollisuuksista.

”Meille tämä on ollut loistava tilaisuus päästä näyttämään Kelan inhimilliset kasvot”, iloitsee Pyykölä.

”Olemme pystyneet rakentamaan asiakassuhteita uudella tapaa, luomaan luottamusta ja olemaan enemmän läsnä asiakkaiden arjessa.”

Avointa keskustelua resursseista

Kela palvelee kaikkia suomalaisia vauvoista ikäihmisiin, eikä mitään asiakasryhmää voi unohtaa. Resurssien jakaminen tarkoituksenmukaisesti on aina mietittävä. Pyykölä mainitsee, että tästä syystä myös löytävän vanhustyön verkostoon mukaan lähtemistä oli pohdittava.

”On aivan selvää, ettei meidän edustajamme pysty esimerkiksi osallistumaan verkoston kaikkiin tapahtumiin. Näin se on varmasti monella muullakin taholla. Mutta se ei ole este yhteistyölle”, Pyykölä kannustaa.

Pyykölän mielestä toimijoiden onkin verkostotyössä tärkeää tunnistaa oma toimintakenttensä ja keskustella myös käytettävissä olevista resursseista.

”Kun toimintaan lupautuu mukaan, on hyvä puhua rehellisesti ja olla myös itselleen rehellinen siitä, millä

tavalla ja missä määrin siinä voi olla mukana, kuinka pystyy sitoutumaan.”

Oulun löytävän vanhustyön verkostossa toimijat puhuvat avoimesti käytettävissä olevista resursseista, ja jokainen toimija voi osallistua verkoston toimintaan itselleen sopivalla panoksella.

Yhdessä auttaen

Verkoston toimijat tukevat ikäihmisen arkea monin eri tavoin. He pitävät yhteyttä toisiinsa ja pyrkivät pysymään ajan tasalla toistensa tekemisistä ja tarjolla olevista palveluista. Se on edellytys verkoston tehokkaalle toiminnalle: pitää tietää, millaista apua ja toimintaa kullakin on tarjolla, jotta sen piiriin voidaan ohjata.

Kun ikäihminen kohdataan ja selviää, että hän tarvitsee tukea arkeensa, lähdetään yhdessä hänen kanssaan miettimään, millainen tuki olisi hänelle parasta.

Laajassa verkostossa on monenlaista osaamista. Auttaminen on muun muassa tiedon jakamista, kotikäyntejä ja muita yhteydenottoja, yhdessä tekemistä sekä erilaisiin yhteisötoimintoihin ohjaamista.

Ikäihminen voi luottaa siihen, että häntä kannatellaan niin pitkään, että arki sujuu ja oikeanlainen tuki on löytynyt.

Yksinäisyys on iso ongelma

Verkostossa on havaittu ikäihmisten taloudelliset vaikeudet, mutta vielä niitäkin kirpaisevampi ongelma on yksinäisyys.

Asia on vaikea myös siksi, että yksinäisyys on subjektiivinen kokemus. Ihmisellä voi olla lapsia ja lapsenlapsia, mutta silti yksinäisyys tuntuu voimakkaana ja ahdistavana.

”Puoliso saattaa olla kuollut, eikä elämään kuuluu saman ikävaiheen ihmisiä, joilta saisi vertaistukea. Elinpiiri voi olla hyvin suppea ja keinot hankkia tietoa palveluista rajalliset”, Oulun Diakonissalaitoksen IkäArvokas-hankkeen projektityöntekijä **Pilvi Sauvola** kuvailee.

”Yhteiskunnan ulkopuolella on paljon haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, ja heitä tulee koko ajan lisää.”

Juuri tästä syystä jatkuva työ on Sauvolan mukaan tärkeää.

”Yhteiskunnan ulkopuolella on paljon haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, ja heitä tulee koko ajan lisää. He kokevat tarvitsevänsä apua mutta jäävät yksin, ellei heitä aktiivisesti etsitä – ja löydetä.”

Liian iso askel yksin otettavaksi

Oulun löytävän vanhustyön verkosto tekee yhteistyötä Diakonissalaitoksen kanssa.

”Työskentelemme parhaillaan kehittääksemme verkostolle yhteisen, prosesseja helpottavan toimintamallin”, Matleena Keränen kertoo.

Toimintamallia luodaan Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön mallia soveltaen. Iso verkosto tarvitsee selkeät yhteiset pelisäännöt ja toimivan tavan kommunikoida, jotta tukea tarvitsevan ihmisen asiaa voidaan edistää mahdollisimman sujuvasti.

Verkostossa mietitään jatkuvasti yhdessä keinoja vastata ikäihmisten tarpeisiin.

”Tällä hetkellä tieto välittyy tehokkaasti sähköpostin välityksellä, mutta pohdimme tiedonvaihdon kehittämistä”, Keränen kertoo.

Verkosto pitää myös säännöllisiä tapaamisia, joissa keskustellaan ajankohtaisista asioista.

Tietoturva on huomioitava

Yksi tärkeä verkostotyössä huomioitava asia on tietoturva; kenenkään henkilötietoja ei voi noin vain luovuttaa toiselle taholle.

Esimerkiksi verkostossa mukana oleva Pelastuslaitos saattaa havaita hälytystehtävän aikana tarpeen arkiselle avulle, mutta he eivät voi antaa ikäihmisen yhteystietoja ilman lupaa eteenpäin.

Ikäihmiselle itselleen ei pitäisi koskaan jättää vastuuta yhteyden ottamisesta.

”Pelastuslaitos voi jakaa verkoston esitteitä. He voivat tietenkin myös kysyä ikäihmiseltä, saisiko häneen olla yhteydessä”, Keränen sanoo.

Ikäihmiselle itselleen ei pitäisi koskaan jättää vastuuta yhteyden ottamisesta.

”Puhelu jää tällaisessa tapauksessa helposti soittamatta, sillä avun pyytäminen suoraan on usein liian iso askel yksin otettavaksi.”

Pärjäämismentaliteetti saa sinnittelemään

Diakonissalaitoksen työpajat ovat saaneet oululaiset pohtimaan myös sitä, mikä kaikki itse asiassa liittyy tai voisi tulevaisuudessa liittyä verkostoon.

”Millaista arkea ikäihmiset elävät, mitkä olisivat luontevia kohtaamispisteitä, mistä heitä voisi löytää”, Keränen listaa.

Vuolle Settlementin Tuija Lehtola toteaa, että ikäihmiset eivät ole ainoa tavoitettava ryhmä. Toiminta pitää tehdä näkyväksi myös heidän omaisilleen ja läheisilleen. Ikäihmisten lähipiirillekin on välitettävä tietoa siitä, että verkosto auttaa.

”Minusta tuntuu, että meillä Suomessa vallitsee vähän sellainen pärjäämisen kulttuuri, että itse pitää kaikki hoitaa ja pärjätä, kun tähänkin asti niin on tehnyt”, Keränen pohtii.

”Ihminen ei ehkä tunnista tuen tarvetta, vaan ajattelee, että näin sen kuuluukin mennä.”

Ihminen ei ehkä tunnista tuen tarvetta omassa elämässään, vaan ajattelee, että näin sen kuuluukin mennä.

Pärjäämismentaliteetti saa ihmiset sinnittelemään kotona tarpeettoman pitkään, vaikka he hyötyisivät tuesta paljon enemmän, jos saisivat sitä jo varhaisemmassa vaiheessa.

Auttaminen lähtee ikäihmisen tarpeesta

”Tällainen laajaa verkostoa hyödyntävä toimintamalli on mielestäni aivan ihana”, toteaa Matleena Keränen.

”Kaikki täällä ovat aidosti sitä mieltä, että auttaminen lähtee ikäihmisen tarpeesta. Ja kuka vain meistä toimijoista voi olla se oikea apu hänelle.”

Oulun verkoston vahvuus on nimenomaan siinä, että verkostoon kuuluvat tahot voivat luottaa toisiinsa toimijoina. Sen luottamuksen varassa kannatellaan ihmisiä heidän arjessaan.

”Kun kuka tahansa meistä kohtaa tukea tarvitsevan ikäihmisen, voimme olla varmoja siitä, että tämä tulee kuulluksi ja tätä autetaan”, Tuija Lehtola sanoo.

”Sitä se tarkoittaa, kun sanotaan, että verkosto kannattelee ja pitää huolta.”

EKSOTEN MAA-HANKKEESSA KOOTTIIN LAAJA
YHTEISTYÖVERKOSTO KOLMEN KUNNAN ALUEELTA

ANU RÄSÄNEN

Etsivä vanhustyö tuli luontevasti mukaan Seniorineuvola- toimintaan

Eksoten MAA-hankkeessa ryhdyttiin viemään ennaltaehkäisevää elintapavalmennusta ikäihmisten koteihin, mutta hyvinvointivalmentajat huomasivat nopeasti tekevänsä myös etsivää vanhustyötä. Anu Räsänen haastateltavana Anna Behm, Helena Halme ja Aija Rautio.

Anna Behm on toiminut Eksote-hyvinvointialueen MAA-hankkeessa osa-aikaisena projektikoordinaattorina, ja hänen vastuualueenaan Eksotessa ovat myös sosiaali- ja terveysalan yritysysteistyö sekä palvelusetelit. Hän on koulutukseltaan sairaanhoitaja YAMK (hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, palvelumuotoilu).

Helena Halme on toiminut MAA-hankkeessa hyvinvointivalmentajana. Aikaisemmin hän toimi sosiaalityöntekijänä Eksotessa ja sitä ennen rikosseuraamusallalla Helsingissä. Helena on ollut innostunut kehittämään etsivää ja löytävää vanhustyötä Etelä-Karjalan alueella. "On ilo työskennellä hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistämisen parissa."

Aija Rautio on Eksote-hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen päällikkö. Hänen tehtävänä on koordinoita Etelä-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä maakunnan tasolla. Oman työnsä ohessa hän toimii myös alueellisen yhdyspintatyöryhmän puheenjohtajana.

Etsivän vanhustyön toimintamalli tuli hieman huomaamatta mukaan Eksote-hyvinvointialueen MAA-hankkeeseen.

Alun perin hankkeessa lähdettiin viemään hyvinvointi- valmennusta Etelä-Karjalan ikäihmisten koteihin.

"Kun tutustuin Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamalliin, totesin, että mehän teemme jo tämäntyyppistä työtä", kertoo hyvinvointivalmentaja **Helena Halme**.

"Tämän jälkeen projektikoordinaattorimme **Anna Behm** otti yhteyttä Diakonissalaitokseen ja sovimme ensimmäisen tapaamisen heidän kanssaan."

Tavoitteena ikäihmisten hyvien elinvuosien lisääminen

MAA-hanke alkoi Etelä-Karjalan pohjoisella alueella maaliskuussa 2020 ja päättyi vuoden 2021 loppuun. Hankkeessa pilotoitiin kotiin vietävää Seniorineuvola-toimintamallia, jonka tavoitteena on lisätä ikäihmisten hyviä elinvuosia kotona maalla.

Mukana pilotissa oli kolme kuntaa: Parikkala, Rautjärvi ja Ruokolahti.

Eksote-hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen päällikkö Aija Rautio ideoi MAA-hankkeen kiinnostuttuaan Oulussa toteutetusta mallista, jossa liikuntaneuvojat jalkautuivat ikäihmisten koteihin.

Rautio laajensi MAA-hankkeessa ennaltaehkäisevän elämäntapavalmennuksen koskemaan ihmisen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Liikunnan lisäksi tärkeiksi teemoiksi nousivat muun muassa ravinto ja uni.

Ihmisten löytäminen on iso haaste ennaltaehkäisevässä työssä

Kuten Helena Halmekin havaitsi, etsivä työ osoittautui nopeasti tarpeelliseksi osaksi hanketta.

"Kaikessa ennaltaehkäisevässä työssä on isona haasteena niiden ihmisten löytäminen, jotka eivät jo ole palvelujen piirissä. Yksi hankkeen parhaita tuloksia oli, että Seniorineuvola-toiminta osoittautui toimivaksi tavaksi löytää ikäihmisiä, jotka kaipaavat elämäänsä tukea", Rautio sanoo.

"Kaikessa ennaltaehkäisevässä työssä on isona haasteena niiden ihmisten löytäminen, jotka eivät jo ole palvelujen piirissä."

Maaseutupitäjissä tuen tarpeessa olevien ikäihmisten löytäminen voi olla erityisen haastavaa, sillä asutus on taajamien ulkopuolella harvassa ja välimatkat pitkiä.

Kaikkein haastavinta on löytää reuna-alueilla asuvat ikäihmiset, ja juuri he ovat suurimmassa vaarassa pudota kaikkien palvelujen ulkopuolelle.

Laaja yhteistyöverkosto koottiin puhelimeen tarttumalla

MAA-hankkeessa perustettiin yhteistyöverkosto, jonka jäsenet kohtaavat omassa toiminnassaan ikäihmisiä. Laaja verkosto vastasi myös pitkien välimatkojen asettamaan haasteeseen.

Verkostossa oli Eksoten lisäksi mukana muun muassa kyläyhdistyksiä ja paikallisia eläkeläisjärjestöjä sekä suurempia yhdistyksiä ja järjestöjä, seurakuntien diakoniapalveluja, vapaaehtoistyötä tuottavia verkostoja, kuntien hyvinvointi- ja liikuntatoimia sekä yksityisiä palveluntuottajia.

”Kokosimme verkostoa hankkeen ensimmäisten kuukausien aikana lehti-ilmoituksilla ja puhelimella soittelemalla. Syksyllä 2020 pidimme ensimmäiset verkostokokoukset kaikissa kolmessa kunnassa ja aloimme käydä läpi sitä, mikä on kunkin toimijan rooli verkostossa”, Helena Halme kertoo.

Yhteisiä työpajoja ja keskusteluja

Kun etsivä vanhustyö oli tunnistettu osaksi hankkeen toimintaa, Diakonissalaitos järjesti verkoston jäsenille valmennusta toimintamalliin. Viimeinen yhteinen työpaja pidettiin joulukuussa 2021.

Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamallia on hyödynnetty MAA-hankkeessa soveltuvin osin ja alueen erityispiirteet huomioiden.

”Meillä on ollut yhdessä hyviä työpajoja ja keskusteluja. Olemme saaneet tärkeää tietoa esimerkiksi asiakasohjauksesta etsivässä vanhustyössä. Me olemme puolestamme voineet viedä tietoa asiakasohjauksen tarpeista eteenpäin, jotta ymmärrys Eksoten sisällä lisääntyy”, Anna Behm sanoo.

Viestintä keskeisessä roolissa

Verkostotyö kuuluu keskeisenä osana etsivän vanhustyön toimintamalliin, ja laajan verkoston luominen on ollut olennaista myös MAA-hankkeessa.

”Verkosto on ollut avainasemassa siinä, että olemme löytäneet ne ikäihmiset, jotka tarvitsevat ohjausta ja neuvontaa. Sen lisäksi, että verkoston toimijat tuottavat ikäihmisille hyviä ja tarpeellisia palveluja, he ovat voineet ohjata vanhuksen yhteyteen hyvinvointivalmentajan kanssa”, Anna Behm kertoo.

Verkoston jäsenet ovat myös jakaneet ikäihmisille tietoa toistensa palveluista. Tämän vuoksi keskinäinen viestintä on ollut yksi verkoston tärkeimpiä toiminta-

edellytyksiä; toimijoiden on tunnettava toistensa palvelutarjonta, jotta he osaavat kertoa siitä eteenpäin.

Aija Rautio muistuttaa, että viestintä ylipäättään on keskeinen asia, jotta ihmiset ja palvelut kohtaavat.

”Me sote-alalla kuvittelemme usein, että ihmiset tietävät, millaista työtä me teemme. Totuus kuitenkin on, että eivät he tiedä. Meidän on mietittävä, millä viestinnän keinoilla tavoitamme ihmiset. MAA-hankkeessa näitä keinoja on hienosti löydettykin”, Rautio kiittää.

”Me sote-alalla kuvittelemme usein, että ihmiset tietävät, millaista työtä me teemme. Totuus kuitenkin on, että eivät he tiedä. Meidän on mietittävä, millä viestinnän keinoilla tavoitamme ihmiset.”

Yhteydenottokortit käyttöön

Yksi MAA-hankkeessa käyttöön otettu viestinnällinen keino ikäihmisten tavoittamiseksi on Hoksauta minut -yhteydenottokortti.

Kirkkopalvelujen kehittämässä kortissa kerrotaan erilaisista tuen muodoista, ja vanhus voi rastittaa vaihtoehtoja ne, jotka hän kokee itselleen tarpeelliseksi. Kortissa kysytään myös vanhuksen yhteystiedot ja toivottu yhteydenottotapa.

Etelä-Karjalassa Hoksauta minut -kortin sisältö luotiin Eksoten, seurakuntien, kuntien liikuntatoimien ja Muistiluotsin yhteistyönä.

Kortteja on ollut jaossa muun muassa apteekeissa, kirjastoissa, hyvinvointiasemilla, muutamassa kyläkaupassa ja erilaisissa tapahtumissa.

Kun kortit ovat palautuneet hyvinvointivalmentajille, he ottavat itse yhteyttä vanhukseseen tai toimittavat vanhuksen yhteystiedot hänen rastittamilleen tahoille.

Verkosto tuottaa sisältöä Arjen olohuoneisiin

Hoksauta minut -kortteja löytyy MAA-hankkeen kunnissa myös Arjen olohuoneista, ikäihmisille suunnatuista matalan kynnyksen kohtaamispaikoista.

”Kuntien ylläpitämä Arjen olohuone -konsepti oli olemassa jo ennen MAA-hanketta, ja me olemme olleet mukana aktivoimassa niiden toimintaa alueen kunnissa”, Helena Halme kertoo.

”Kun hankkeemme käynnistyi ja verkoston muut kunnat kuulivat Ruokolahden Arjen olohuoneesta eli Elvinkulman olohuoneesta, hekin halusivat perustaa omansa. Verkostomme eri toimijat ovat sitten pystyneet hienosti tuottamaan sisältöä niihin”, Anna Behm jatkaa.

Haasteena pitkät välimatkat

MAA-verkostossa on palattu Arjen olohuoneiden yhteydessä pohtimaan myös pitkien välimatkojen asettamia haasteita maaseudulla.

Vaikka Arjen olohuoneen toiminta kiinnostaisi, parinkymmenen kilometrin matka taajamaan saattaa olla este sinne lähtemiselle. Sama koskee muitakin ikäihmisten palveluja, harrastusryhmiä ja kohtaamismahdollisuuksia.

”Tämä on ihan todellinen ongelma, jota olemme pohtineet paljon ja joka nousee esiin myös hankkeen loppuraportissa. Kaikki eivät ole oikeutettuja sote-taksiin, ja julkinen liikenne kulkee harvaksen”, Halme toteaa.

Erilaisia liikkumiskatkaisuja on pohdittu muun muassa paikallisten taksiyrittäjien kanssa, ja pohdinnat ja palvelujen kehittäminen jatkuvat.

”Tarvitsemme ilman muuta jonkin ratkaisun siihen, että myös reuna-alueilla asuvat ihmiset pääsevät palveluiden pariin. Yhtä ainoa optimaalista tapaa asian ratkaisemiseksi ei varmasti ole olemassakaan”, Aija Rautio toteaa.

”Palvelujen kehittämisessä on tietenkin huomiotava myös se, että tulevaisuudessa yhä useammat vanhukset käyttävät digitaalisia palveluja. Joillekin ne ovat myös mieluisampi vaihtoehto kuin se, että lähtisi tapaamaan ihmisiä.”

Maaseudulla on myös positiivisia erityispiirteitä

Behm, Halme ja Rautio muistuttavat, että harvaan asutulla maaseudulla on ongelmien ja haasteiden rinnalla myös positiivisia erityispiirteitä, kuten yhteisöllisyys.

”Kun olen puhunut kyläaktiivien kanssa, olen todennut, että naapuriapu on edelleen maaseudulla erittäin hyvällä tolalla”, Halme kertoo.

Läheiset suhteet naapureiden kanssa saattavat nousta tärkeiksi myös etsivässä työssä. Kun naapuri on tuttu, häneltä on luontevampaa kysyä, olisiko jonkinlainen apu tarpeen.

Tutun naapurin ojentamaan auttavaan käteen on myös helpompi tarttua – oli kyse sitten lumikolan lainaamisesta tai henkisestä painolastista elämässä.

”Myös kyläyhdistysten tuottama tuki on maaseudulla ainutlaatuista”, Behm lisää.

”Kyläyhdistysten tuottama tuki on maaseudulla ainutlaatuista.”

Etsivä vanhustyö jatkaa hankkeen päätyttyä

Vaikka MAA-hanke päättyi, sen puitteissa alkanut etsivä vanhustyö jatkaa Eksoten ja tulevan hyvinvointialueen sisällä.

”Ajattelen, että etsivä vanhustyö on yksi tärkeimmistä yhdyspintatöistä, joita meillä on tulevan hyvinvointialueen sote-valmistelussa”, sanoo Aija Rautio, joka toimii myös Etelä-Karjalan maakunnan yhdyspintatyöryhmän puheenjohtajana.

”Etsivän vanhustyön tulee olla sekä hyvinvointialueen että kuntien vastuulla. Rakennamme parhaillaan terveyden edistämisen hankkeessa ikäverkostoa ja koulutamme maakunnan eri toimijoita verkostojen johtamiseen. Tämä on yksi esimerkki siitä, miten MAA-hankkeen toimet jalkautuvat.”

Käytännön toimenpiteenä matkaan on myös lähdössä sähköinen kirje, jonka tarkoituksena on ehkäistä yksinäisyyttä ja siitä kumpuavia ongelmia, kun elämä muuttuu eläkepäivien alkaessa.

”Lähetämme digiherätteen 64-vuotiaille, joilla eläkkeelle jääminen on lähellä. Viestissä muun muassa muistutetaan, että on tärkeää huolehtia omasta hyvinvoinnistaan, ja kerrotaan erilaisista järjestöistä, joiden toimintaan voi halutessaan osallistua”, Rautio sanoo.

Aktiivinen toimijaverkosto avainasemassa

Myös Hoksauta minut -kortit ovat edelleen jaossa, ja Arjen olohuoneiden toiminnan kehittäminen jatkaa eri toimijoiden yhteistyönä.

Rautio toivoo, että Arjen olohuoneiden tapaiset matkailan kynnyksen kohtaamispaikat leviävät jatkossa koko maakuntaan, samoin kuin muutkin MAA-hankkeessa löydetty hyvät toimintamallit.

”Tässä hankkeessa on tehty tärkeää työtä, ja olen iloinen siitä, että Etelä-Karjalan pohjoisen pään kuntien toimijat ovat olleet niin aktiivisesti mukana siinä. Juuri sitä etsivä vanhustyö tarvitsee: aktiivisen toimijaverkoston.”

ETSIVÄN VANHUSTYÖN TEMATIikkaa TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMAsta

SUVI RUOTSALAINEN

Miksi olen ryhtynyt tutkimaan etsivää vanhustyötä?

GERIT-hankkeeseen kytkeytyvässä väitöskirjatutkimuksessa haetaan uusia aineksia työtavan määritelmälle. Tutkimusta varten kerätty aineisto tarjoaa mahdollisuuksia ikääntyvien tuen tarpeiden tunnistamisen ja vastaamisen monitasoiseen tarkasteluun.

Kirjoittaja on Kuopiossa asuva yhteiskuntatieteiden maisteri ja laillistettu sosiaalityöntekijä. Kiinnostus ikääntymisen kysymyksiin on viitoittanut hänen ammatillista polkuaan sosiaalityön opintojen kautta vanhenemisen tutkimuksen ja tohtoriopintojen pariin. Tällä hetkellä hän työskentelee projektitutkijana GERIT-hankkeessa (www.gerit.fi, @GERIT_hanke) Itä-Suomen yliopistossa.

Etsivää vanhustyötä on tutkittu toistaiseksi melko vähän, joten uudelle tutkimustiedolle on sijaa. Etsivän vanhustyön käsitteelle ei ole vakiintunutta määritelmää, ja työn käytännöt sekä prosessit vaihtelevat. Tämä tekee kiinnostavaksi kohdistaa tutkimuksellista katsetta tarkemmin siihen, mistä kaikesta etsivässä vanhustyössä on kyse. Sosiaalityössä isona huolenaiheena kuvautuu se, miten voidaan tavoittaa ja lähestyä yhteiskunnasta syrjään jääneitä ihmisiä.¹ Sydäntäni lämmittää käsitys, eräänlainen esiymmärrykseni tutkijana siitä, että etsivässä vanhustyössä pyritään tavoittamaan juuri niitä ikääntyviä, jotka ovat syystä tai toisesta jääneet palveluiden ulottumattomiin.

Etsivässä vanhustyössä pyritään tavoittamaan juuri niitä ikääntyviä, jotka ovat syystä tai toisesta jääneet palveluiden ulottumattomiin.

Etsivää vanhustyötä tarkastellessa sivuamme samalla läheltä yhteiskunnallisia kysymyksiä muun muassa sosiaalisten ongelmien kasaantumisesta ja avun riittämättömydestä. Ongelmat voivat kasautua elämänculussa ja tähän liittyvät prosessit muovautuvat yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa.² Väestön ikääntyminen ja vanhenemisen monimuotoisuus tekevät yhä ajankohtaisemmaksi sen pohtimisen, miten palvelujärjestelmämme pystyy vastaamaan nyt ja tulevaisuudessa ikääntyvien erilaisiin tuen tarpeisiin. Avun riittämättömyyden problematiikkaa koskevissa keskusteluissa on puhuttu hoivaköyhyydestä, jolla tarkoitetaan hoivatarpeiden ylittymistä suhteessa virallisiin ja epävirallisiin hoivaresursseihin sekä tästä johtuvia puutteita hoivan tarpeisiin vastauksissa ja siten tarvittavasta avusta vaille jäämistä.³ Oman kysymyksensä muodostavat myös auttamisen mahdollisuudet autettavaksi suostumisen näkökulmasta. Voidakseen auttaa, on tultava hyväksytyksi auttajan rooliin.⁴ Nämä asiat yhdessä taustoittavat osaltaan sitä, minkä vuoksi koen tutkimuksen tekemisen etsivän vanhustyön äärellä tarpeelliseksi ja merkitykselliseksi.

Gerontologista sosiaalityötä koskeva kaksivuotinen tutkimushanke käynnissä

Väitöskirjatutkimukseni kytkeytyy osaksi Itä-Suomen, Helsingin ja Lapin yliopiston yhteistä "Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa" (GERIT)-tutkimushanketta, jossa työskentelen projektitutkijana. Hanke toimii ajalla 1.1.2021–31.12.2022 ja sitä rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö. Hankkeessa tarkastelun keskiössä ovat ikääntyvien vaikeat elämäntilanteet ja niiden synty, tuen tarpeiden tunnistaminen erilaisissa toimintaympäristöissä, gerontologiseen sosiaalityöhön ohjautuminen sekä työmenetelmät. Hankkeen aikana olemme keränneet tutkimusaineistoa ryhmähaastattelemalla ikääntyvien kanssa julkisella ja kolmannella sektorilla työskenteleviä työntekijöitä ja vapaaehtoisia. Yksilöhaastatteluja on toteutettu gerontologisen sosiaalityön asiakkuudessa olevien ja diakoniatyön kautta tavoitettujen ikääntyvien kanssa. Lisäksi on kerätty erillinen, gerontologisen sosiaalityön asiakkaita koskeva asiakirja-aineisto. GERIT-tutkimushankkeen intresseihin peilaten väitöskirjatutkimukseni nivoutuu erityisesti ikääntyvien tuen tarpeiden tunnistamista koskeviin kysymyksiin, joita jäsenään etsivän vanhustyön toimintakontekstissa.

Tunnelmia tähänastisesta tutkimusprosessistani

Hankkeelle tutkimusryhmässämme suunniteltu aineistonkeruu on nyt tehty. Omalla kohdallani analyysi kohdentuu pääosin ryhmähaastatteluihin, joissa annoimme etsivää vanhustyötä tekeville ja kehittäville työntekijöille äänen kertoa ja sanoittaa työnsä arkea siihen liittyvien ominaispiirteiden, asiakastyön käytäntöjen ja prosessien, ikääntyvien elämäntilanteiden ja tuen tarpeiden, etsivän vanhustyön kehittämisen sekä verkostotyöhön ja laajemmin palvelujärjestelmään peilattavan roolin näkökulmista. Kerätyn ryhmähaastatteluaineiston pohjalta ikääntyvien tuen tarpeiden tunnistamista ja vastaamista voi jäsentää monitasoisesti. Jo kerätyn aineiston lisäksi aion kerätä erikseen väitöskirjaani varten lisää tutkimusaineistoa, jotta saan rikastettua tulokulmiani etsivään vanhustyöhön. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä etsivästä työstä ikääntymisen kontekstissa sekä löytää myös uudenlaisia jäsennysaineiksia sen käsitteellistämiseksi.

Lähteet

1 Grymonprez, H. & Roose, R. (2019). **Towards a clearer understanding of the transformational potential of outreach work.** European Journal of Social Work, 1–15.

2 Heap, J. & Fors, S. (2015). **Duration and accumulation of disadvantages in old age.** Social Indicators Research, 123(2), 411–429.

3 Kröger, T., Van Aerschot, L. & Puthenparambil, J. (2019). **Ikääntyneiden hoivaköyhyys.** Yhteiskuntapolitiikka, 84(2), 124–134.

4 Smith, H. & Smith, M. (2008). **The art of helping others: being around, being there, being wise.** London: Jessica Kingsley Publishers.

Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön hankkeen vuosi 2021

Hanke toteutti etsivän vanhustyön toimintamallin valmennuksia, työpajoja ja mentorointia **Espoon, Helsingin, Vantaan, Tampereen, Oulun, Parikkalan, Rautjärven ja Ruokolahden** toimijoiden kanssa.

Osallistujat työskentelevät **kuntien sosiaali- ja terveyspalveluissa, järjestöissä, seurakunnissa, yhdistyksissä ja kehittämishankkeissa.**

Tilaisuuksia
yhteensä

28

Osallistumiskertoja
yhteensä

365

Valmennuksiin ja työpajoihin osallistui palveluohjaajia, lähihoitajia, sairaanhoitajia, sosiaaliohjaajia, viriketoiminnan ohjaajia, osastonhoitajia, asumisohjaajia, diakoniatyöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä, suuhygienistejä, fysioterapeutteja, toimintaterapeutteja, sairaalapappeja, projektityöntekijöitä, kulttuuriohjaajia, palveluvastaavia, vapaaehtoisia, hyvinvointivalmentajia, yhteisökoordinaattoreita, vapaaehtoistoiminnan ohjaajia, hyvinvointiavustajia, asiakkuusvastaavia, hyvinvointisihteerejä, vanhus- ja vammaisneuvostojen jäseniä ja kyläyhdistysten aktiiveja.

YHTEISKEHITTÄMISEN KESKIÖSSÄ OLI PAIKALLISUUS ELI
TOIMINTAMALLIN ALUEELLISET SOVELLUTUKSET

HELI SUTINEN

Diakonissalaitoksen hanke toteutti etsivän vanhustyön valmennuksia ja työpajoja

Etsivän vanhustyön toimintamallin työtapaan syvennyttiin ikääntyneiden ihmisten vaikeita tilanteita tunnistamalla ja uudenlaisia verkoston työn tapoja ideoimalla.

Kirjoittaja on yksi Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamallin kehittäjistä. Hän on toteuttanut mallin mukaista asiakas- ja verkostotyötä sekä valmentanut ammattilaisia toimintamallin hyödyntämiseen. Hän on geronomi ja palvelumuotoilun opiskelija. Hän pitää tärkeänä, että myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ikääntyneiden ja heitä kohtaavien ammattilaisten ääni kuuluu palvelujen muotoilussa.

”Yksinäisyyttä. Päihde- ja mielenterveysongelmia. Vaikea taloudellinen tilanne. Ei voimavaroja tai motivaatiota. Palveluihin on vaikea päästä. Ihmisen todelliset tarpeet ovat jääneet epäselviksi... mutta oma työroolini tai resurssini eivät aina yksin riitä kannattelemaan asiakasta oikeanlaisen tuen piiriin. Tarvitsemme enemmän yhteistä asiakastyötä.”

Etsivän vanhustyön toimintamallin vakiinnuttamis- ja levittämistyön varrella kuulumme paljon kuvauksia ikääntyneiden ihmisten vaikeista tilanteista ja ammattilaisten tilanteissa kohtaamasta keinottomuudesta. Samansuuntaiset kokemukset toistuivat etsivän vanhustyön valmennuksissa ja työpajoissa paikkakunnasta tai osallistujien työrooleista riippumatta.

Tukea mallin toteuttamiseen

Diakonissalaitoksen Etsivän vanhustyön toimintamalli vaikuttavaan verkostotyöhön sai lopullisen muotonsa syksyllä 2020. Tässä vaiheessa toimintamallin mukainen työtapo oli jo tullut tutuksi Seniori-Vamos-hankkeessa mukana olleiden kuntien ammattilaisille. Vuonna 2021 näillä paikkakunnilla eli Espoossa, Helsingissä, Tampereella ja Vantaalla järjestettiin toimintamallin yhteisen kehittämistyön jatkoksi työtavan vakiinnuttamista tukevia valmennuksia, työpajoja ja työparimentorointia erilaisilla moniammatillisilla kokoonpanoilla. Lisäksi toimintamallia levitettiin uusille alueille.

Lähtökohtana olivat alueiden toimijoiden toimintamallin mukaiset kehittämistarpeet. Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön tiimin roolina oli tukea näiden verkostojen työtä. Tämä tarkoitti sen kokemuksen ja opitun jakamista, jota toimintamallin muotoilun aikana oli kerrytetty.

Oivalluksia toimintamallin käyttöönotton tueksi

Etsivällä vanhustyöllä tavoitetaan apua tarvitsevia ikääntyneitä ihmisiä, mutta etsivä vanhustyö tarkoittaa myös ratkaisujen etsimistä ihmisten vaikeisiin tilanteisiin. Etsivän vanhustyön toimintamallin valmennusten ja työpajojen tavoitteena oli se, että ammattilaiset oivaltavat työtavan mahdollisuudet sekä omassa työroolissa että alueellisten yhteistyöverkostojen toiminnassa.

Tavoitteena oli kirkastaa kuvaa etsivän vanhustyön kohderyhmästä, eli niistä ikääntyneistä, joilla on riski jäädä palveluista tai yhteisöistä syrjään. Tavoitteena oli löytää

uudenlaisia ja sektorirajat ylittävän yhteistyön tapoja, joiden avulla vaikeissa tilanteissa olevat ihmiset saavat tarvitsemaansa tukea.

Tavoitteena oli löytää sektorirajat ylittävän yhteistyön tapoja.

Keskiössä oli paikallisuus eli alueellisesti sopivimmat tavat etsivän vanhustyön toteuttamiseen sekä kuntien, järjestöjen, seurakuntien, vapaaehtoistoiminnan ja muiden paikallisten yhteisöjen osaamisen yhdistäminen entistä vaikuttavampaan asiakastyöhön.

Moniammatilliset kokoonpanot

Etsivän vanhustyön toimintamallin valmennusten aikana kävimme läpi mallin rakennetta ja työtapaa. Koska toimintamalli on kehitetty etsivää vanhustyötä toteuttaen, tärkeässä osassa olivat ne vuosien varrella kertyneet asiakas- ja verkostotyön kokemukset, joiden pohjalta mallin käytännöt ovat muotoutuneet. Oleellista oli myös osallistujien omaa työtä koskeva keskustelu. Samalla ammattilaiset toivat kuuluviin myös asiakkaidensa eli monenlaisissa tilanteissa arkeaan elävien ikääntyneiden ääntä.

Yksilö- tai parityönä toteutettavassa työparimentoroinnissa keskityimme toimintamallin mukaisen työparityön vahvistamiseen. Luottamuksellisissa keskusteluissa pureudumme muun muassa samantyyppisissä työrooleissa toimivien ammattilaisten työn rajoihin, odotuksiin, onnistumisiin ja myös ristiriitoihin.

Valmennusten jälkeisissä työpajoissa tavoitteena oli rakentaa tai vahvistaa yhteistä etsivän vanhustyön asennetta ja keskittyä työn paikallisiin tarpeisiin. Työpajoissa puhuimme niistä konkreettisista tilanteista, joissa ikääntyneet jäävät helposti syrjään palveluista tai yhteisöistä. Lisäksi osallistujat ideoivat ja nimesivät sektorirajat ylittävän yhteisen työn tapoja ja tarpeita.

Toteutimme kokonaisuuksia hieman erilaisissa muodoissa. Päämääränä oli, että verkostot sisäistävät sekä toimintamallin että siihen liittyvän paikallisen kehittämistyön omakseen. Näin työtavan palaset

sulautuvat luontevammin oman toiminnan rakenteisiin sen sijaan, että kyseessä olisi vain valmis prosessi ilman konkreettista tarttumapintaa arkityöhön.

Erilaisia ammattirooleja, jaettu huoli

Kenestä meillä on huoli? Kuka täytyy löytää? ovat oleellisia kysymyksiä toimintamallin mukaisessa etsivässä vanhustyössä, joten hyödynsimme niitä myös työpajoissa. Osallistujat kirjasiivat ylös kuvauksia niistä tilanteista, joissa on vaarana, että ikääntynyt ihminen jää vaille tarvitsemaansa tukea. Ammatillaiset jakoivat toistensa kanssa myös niitä työtilanteita, joissa he ovat kohdanneet epävarmuutta tai keinottomuutta siinä, kuka tai millaiset asiat voisivat ikääntynyttä auttaa. Keskustelussa kulki jatkuvasti rinnakkain sekä ikääntyneen tarpeet että ammatillaisen auttamistyön tavoitteet. Nämä keskustelut vahvistivat entisestään myös meidän toimintamallin kehittäjien kokemusta siitä, millaisissa tilanteissa työtapaa tarvitaan.

Etsivän vanhustyön toimintamallin työotteella pyritään tavoittamaan ja tukemaan niitä ikääntyneitä, jotka eivät vielä saa sellaista tukea, jonka avulla omannäköinen ja turvallinen elämä mahdollistuisi. Etsivän vanhustyön toimintamallin kohderyhmä määrittyy vaikeita tilanteita tunnistamalla, eikä esimerkiksi ainoastaan ihmisen ominaisuuksien, valintojen tai diagnoosien perusteella.

Ihmisen tarpeet jäävät piiloon

Työpajoissa ammattilaisten nimeämät huolet kytkeytyivät sekä ihmisen elämäntilanteeseen että palvelujärjestelmään. Jaettujen kokemusten mukaan ikääntyneitä jää helposti avun tai yhteisöjen ulkopuolelle silloin, kun elämästä puuttuvat tukea tarjoavat läheiset ihmiset. Tilanteisiin voi liittyä päihteidenkäyttöä tai mielenterveysongelmia. Ihminen kokee, ettei hänellä ole mahdollisuutta vaikuttaa omien asioidensa kulkuun tai lopputulemaan. Taustalla voi olla iso elämänmuutos, puolison kuolema tai lähisuhteiden vaikeuksia, kuten taloudellista kaltoinkohtelua. Ihminen kokee turvattomuutta, yksinäisyyttä ja näköalattomuutta.

**Riskinä on,
että tarpeiden
sanoittaminen ja
ymmärtäminen jäävät
vajavaisiksi.**

Osallistujat kuvasivat monin sanoin sitä, kuinka useat pettymykset ovat voineet murentaa ikääntyneen luottamusta palvelujärjestelmään. Tällöin hänellä ei ole luottamusta avun tarjoajiin tai ylipäättään siihen, että apua olisi tarjolla. Ammatillaiset ovat havainneet, että joskus ihminen ei edes uskalla tuoda ilmi tarpeitaan, koska luottamus työntekijään ei ole päässyt raken-

tumaan. Riskinä on, että tarpeiden sanoittaminen ja ymmärtäminen jäävät vajavaisiksi.

Usein taas tarve tunnustetaan, mutta ihmiselle sopivaa tukea ei ole valmiissa palveluvalikossa tarjolla. Palvelut tai yhteisöt voivat olla vaikeasti saavutettavia muun muassa pitkien välimatkojen, puutteellisten digitaitojen, palvelukentän sekavuuden, tiedon puutteen tai taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Kun lakisääteisten palvelujen kriteerit eivät täyty tai määräaikainen palvelujakso päättyy, ihminen voi helposti jäädä yksinäisyydessään tai osattomuudessaan tyhjän päälle.

Tarpeena sujuva yhteinen asiakastyö

Hyödynsimme työpajoissa kuvitteellisia, mutta tyyppillisiä tarinoita ikääntyneiden arjesta. Näiden esimerkkien avulla osallistujat pohtivat yhdessä sellaisia yhteistyön tapoja, joiden avulla esimerkiksi Kalle saisi toivomaansa sisältöä synkkiin ja pitkiin päiviinsä. Keskustelussa oleellista oli moniammatillisuuden hyödyntäminen yli sektorirajojen. Tavoitteena ei ollut keksiä vielä ratkaisua asiakkaan tilanteeseen, vaan kirkastaa ymmärrystä siitä, kuinka erilaisia työrooleja kannattaisi hyödyntää yhteistyössä ihmisen asioiden edistämiseksi, jotta vaikuttavia ratkaisuja lopulta löytyisi.

Kalle, 71, kertoo tilanteestaan

”Mitäkö kuuluu? Yksin minä asustelen. Tietysti se juttukaveri olisi hyvä. Pulla oli aikaisemmin hyvä kaveri. Mutta sen kun jätin vähemmälle, niin ei sitten muita kavereita tullutkaan.

Jotain esitteitä tämä kunnan työntekijä jätti. Mutta tuonne jonnekin ne taisivat jäädä... Ja enhän minä ennenkään ole sellaisiin ryhmiin osallistunut. Enhän minä edes tiedä, mitä siellä tapahtuu. Onko ne ryhmät tarkoitettu minunlaisille ollenkaan? Olen niin paljon yksin. Osaanko enää mitään järkeviä puhuakaan.

Mutta hyvä olisi jollekin päästä välillä näitä lappuja näyttämään. Joita laittavat, Kelasta ja muualta. En minä niistä mitään ymmärrä. Minulla taitaa olla vähän hankalan maine. Kun en heti ymmärrä. Ja hermostun sitten helposti. Tuota puhelinta en oikein osaa käyttää, sitä tekstiviestiä tai muuta. Kuulemma puhelimesta voisi lukea uutisiakin?

Kotihoito pistäytyy kerran viikossa. Lääkkeet katsovat ja verenpaineen. Hyvin pärjään sikäli. Mutta ovathan nämä päivät pitkiä. Synkäksi meinaa vetää.”

Niin esimerkin Kallen kuin muidenkin asiakkaiden kannalta tärkeänä pidettiin luottamuksen pitkäjänteistä vahvistamista aluksi yhteen toimijaan tai työntekijään. Tämän jälkeen on mahdollista lähteä rakentamaan luottamusta myös muihin toimijoihin asiakkaan rinnalla kulkien. Sujuvaa yhteistä asiakastyötä tarvittaisiin nykyistä enemmän kunnan toimijoiden, kuten kotihoidon, mielenterveys- ja päihdepalvelujen, sairaaloiden ja terveysasemien sekä vapaaehtoistoiminnan, seurakuntien ja järjestöjen välillä.

Työpajojen osallistujat pitivät tärkeänä sitä, että esimerkiksi palvelutarpeen arvion yhteydessä huomattaisiin rohkeammin hyödyntää muutakin, kuin lakisääteisiä palveluja. Useissa tilanteissa vaikuttavia asioita syntyy esimerkiksi vapaaehtoisen ystävän tai vertaisryhmän kanssa. Kuitenkin usein pelkkä ihmiselle annettu esite tai tieto ei riitä. Sillan rakentajana tarvitaan sitä ammattilaista, joka on kohdannut ihmisen esimerkiksi terveysasemalla tai kotikäynnillä, kuullut ihmisen tarpeen ja saattanut hänet sopivan verkostokumppanin luo.

Ketään ei jätetä yksin

Verkoston yhteinen huolenpito kiteytyi ajatukseen, että ketään ei jätetä yksin. Tämä voi tarkoittaa sekä ikääntyntä asiakasta että verkoston työntekijöitä.

Työpajojen osallistujat nimesivät toimintamallin työparityön mukaisen yhteisen huolenpidon paikoiksi tilanteita, joissa saatavilla olevat palvelut eivät motivoi asiakasta tai kynnyks tuntuu muuten liian korkealta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi yhdessä tutustumista ryhmätoiminnan ohjaajaan. Motivaation lisääminen tai kynnyksen madaltaminen voivat vaatia myös palvelun asiakaslähtöistä yhteiskehittämistä.

Työparityötä tarvitaan silloin, kun omassa työroolissa ei pystytä kannattelemaan ihmistä riittävän pitkän matkaa. Jokaisen ammattilaisten työnkuva ei mahdollista jalkautumista ihmisen kotiin tai naapurustoon. Yhteinen työ voikin tarkoittaa sekä ammattilaisten yhteisiä että erillisiä tekoja jokaisen oma toimenkuvan puitteissa. Tätä ajatellen on tärkeää tuntee ne alueelliset toimijat, joilla on mahdollisuus pidempiaikaiseen rinnalla kulkuun, niissäkin tilanteissa, joissa ikääntyneellä ei ole tarvetta esimerkiksi lakisääteisille palveluille. Kotihoidon palvelun rinnalle kaivataan kiireettömiä sosiaalisia kohtaamisia ja omannäköistä tekemistä. Silloin on tärkeää, että kotihoidon työntekijällä on käytössään sujuvat kumppanuuden rakenteet esimerkiksi yhteisötoiminnan toteuttajien kanssa.

Suuntaa alueellisille kokeiluille

Työpajojen tavoitteena oli ideoida ja rakentaa suuntaa alueiden verkostojen omille ja erityyppisille kokeiluille. Osallistujat nimesivät laajasti tahoja, joiden välillä yhteistyötä voisi aloittaa tai tiivistää edelleen. Lisäksi osallistujat ideoivat tapoja, kuinka työparityötä voitaisiin jatkossa lähteä kokeilemaan. Kumppanuuksia

viriteltiin eri toimijoiden välille jo tilaisuuksien aikana niinkin yksinkertaisella, mutta oleellisella tavalla kuin yhteistietojen vaihdolla ja kannustuksella: ”Minuun saa olla aina yhteydessä!”.

Kokeilujen ja jatkokehittämisen arvoiksi työtavoiksi nousi muun muassa eri toimijoiden yhteisten kotikäyntien mahdollistuminen tilanteissa, joissa tarvitaan luottamuksen rakentamista toiseen ammattilaiseen tai rohkaisua osallistumiseen. Jatkokehittämistä vaativat myös verkostojen alueellisesti sujuvat yhteydenpidon tavat, niin ettei asioita tehdä ikääntyneen ihmisen ohitse vaan yhdessä hänen kanssaan. Kaikissa tulevaisuuden alueellisissa kokeiluissa on oleellista saada kehittäjäkumppaneiksi etsivän vanhustyön kohderyhmää eli juuri ne asiakkaat, jotka ovat jääneet syystä tai toisesta syrjään olemassa olevista palveluista tai yhteisöistä.

Yhteinen asenne työroolista riippumatta

Yhteiskehittämisen parissa toteutuneiden kohtaamisten yksi hienoimpia lopputulemia oli osallistujien oivallus, että jokainen ikääntyneitä kohtaava on omassa työssään myös etsivän vanhustyön tekijä, ydinosaamisesta tai tehtäväkuvasta riippumatta. Tämä vaatii yhteistä etsivän vanhustyön asennetta. Se tarkoittaa jokaisen toimijan, niin ammattilaisten, vapaaehtoisten kuin naapurustojenkin osaamisen arvostamista ja erityisyyden hyödyntämistä ikääntyneen ihmisen sen hetkiseen tarpeeseen. Se tarkoittaa sitä, että me eri toimijat emme vain tiedä toisistamme vaan tartumme rohkeasti yhteistyöhön yksittäisten ihmisten asioiden edistämiseksi. Yhdessä ratkotut aidot tilanteet vahvistavat sekä yhteistyötä että osaamista.

**Yhteinen asenne
rakentuu vain, jos meillä
on mahdollisuus käydä
jatkuvaa keskustelua
siitä, mistä vanhus-
työssä onkaan kyse.**

Yhteinen asenne rakentuu vain, jos meillä on mahdollisuus käydä arjessa jatkuvaa ja avointa matalan kynnyksen keskustelua siitä, mistä vanhustyössä onkaan kyse. Millaisista palasista ihmisen hyvä elämä ja turvallisuuden tunne rakentuu ja kuinka järjestelmämme tukee tätä kaikkea sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta. Tämän tyyppisen keskustelun tarve vahvistui myös työparimentoroinneissa.

Ikääntyneet ovat moninainen joukko ja heidän tarpeensa ja voimavaransa vaihtelevat yksilön, mutta myös vaihtuvien elämäntilanteiden mukaisesti. Tästä syystä tarvitaan ikääntyneen ihmisen ja hänen tarpeidensa kuulemistä ja alueellisen verkoston voiman valjastamista ikääntyneen ihmisen omaksi, huolta pitäväksi yhteisöksi.

KOKEILEVA TYÖKULTTUURI TUKEE RATKAISUJEN LÖYTYMISTÄ

SATU AALTO & TUIJA ÅSTEDT

Onnistunut etsivän työn toteuttaminen edellyttää arvolähtöistä ja oivaltavaa johtamista

Kaikkein keskeisintä etsivän työn toteuttamisessa ja toimintamallin kehittämisessä on ollut yhdessä tekeminen luottamuksellisessa ilmapiirissä.

Satu Aalto toimii Diakonissalaitoksella hankepäällikkönä. Hän on vastannut Etsivän vanhustyön hankkeesta ja toimintamallin kehittämisestä.

Tuija Åstedt toimii Diakonissalaitoksella johtajana, vastuualueena Globaali vastuu ja lähimmäisyys.

Tuomme tässä puheenvuorossa esiin kehittämistyön aikana oivaltaviamme ja oppimiamme asioita johtamisesta. Tunnistamme tilanteita, joissa on tarvittu rakenteiden luomista ja mahdollistamista sekä avoimen dialogisuuden arvostamista.

Kehittämistyötä ja asiakastyötä tekevä projektityöntekijä on tarvinnut reflektoida keskustelua. Samoin kehittämistyöstä ja operatiivisesta johtamisesta vastannut päällikkö on tarvinnut yhdessä pohtimisen paikkoja ja strategisia linjauksia. Etsivä työ ei voi olla vain yksittäisen työntekijän yrityksiä tunnistaa apua tarvitsevia ikääntyneitä ja löytää ratkaisuja heidän tarpeisiinsa. Työ täytyy resursoida riittävästi ja kiinnittää osaksi toteuttavaa organisaatiota.

Kehittämistyössä onnistumisen on mahdollistanut hankkeessa toteutettu yhteistyö kuntaorganisaatioiden ja muiden verkostojen kanssa. Kehittämistiimiin kuului parhaimmillaan viiden eri organisaation työntekijöitä.

Olimme operatiivisessa asiakastyössä ja toimintamallin linjauksissa koko ajan tekemisissä sen kanssa, että sovittujen asioiden tulee toimia erilaisissa rakenteissa ja tilanteissa. Myös muualla kuin omassa organisaatiossamme. Tämä myös haastoi meitä. Emme voineet päättää asioita ainoastaan oman organisaatiomme näkökulmasta. Meidän tuli hankkeen edetessä pysähtyä kuuntelemaan kumppaneidemme tahtotilaa, toimintatapoja, tavoitteita ja käytössä olevia resursseja.

Työ täytyy resursoida riittävästi ja kiinnittää osaksi toteuttavaa organisaatiota.

Juuri tämä yhdessä tekemisen rakenne auttoi meitä kehittämään etsivän vanhustyön mallin, jota on mahdollista toteuttaa erilaisissa organisaatioissa.

Kun hanke ei tarjonnut kumppaneille valmista toimintamallia, tapahtui myös tekemisen juurtuminen osittain jo kehittämistyön aikana.

Hankkeen päättyessä olemme suunnitellusti irtautumassa etsivän vanhustyön toteuttajan roolista. Kehittämistyössä mukana olleet organisaatiot jatkavat mallin toteuttamista. Se on varmasti paljolti vahvan yhdessä tekemisen ja kehittämistyön yhteisen omistajuuden ansiota. Toivomme, että etsivän vanhustyön tarpeen tunnistaminen ja käytännön asiakastyössä hiottu toimintamalli kantavat myös tulevien hyvinvointialueiden vanhustyön rakenteisiin ja työotteeseen.

Rohkeat teot vaativat luottamusta

Filosofi ja tutkija Frank Martela siteerasi uusimman itseohjautuvuutta selvittäneen tutkimuksensa julkaisutilaisuudessa haastattelemaansa johtajaa, joka luottamusta ja luottamista koskevassa pohdinnassaan oli todennut, että pitää luottaa niin paljon, että hiukan pelottaa.

Rohkeuden mahdollistava luottamus ei ole yksisuuntaista.

Tämä sama sitaatti kuvaa hyvin verkostojen johtamisessa tarvittavaa rohkeutta. Rohkea johtaminen on vahvaa luottamusta, mutta se on sitä puolin ja toisin.

Johtajalla pitää olla luottamus työntekijäänsä, mutta yhtä lailla työntekijällä täytyy voida olla vahva luottamus johtajaan ja johtoon, että ne seisovat tukena kaikissa tilanteissa. Tarvitaan varmuus siitä, että joku auttaa ylös, jos kaadutaan. Sellaisen varmuuden varassa uskalltaa yrittää kaikkensa ja mahdollisesti ylittää itsensä.

Siitä syntyy työtä uusiin, tuntemattomiin suuntiin ja luoviin ratkaisuihin vievä rohkeus. Jos varmuutta selkänokasta ei ole, hiipii tekemiseen epävarmuus ja pelokkuus.

Etsivän vanhustyön kehittämisessä ja siitä syntyneessä mallinnuksessa rohkeuden mahdollistava luottamus on tarkoittanut muun muassa sitä, että yhteisen tavoiteasetannan jälkeen koko johtamisen ketju luottaa asiakasrajapinnan tekemiseen – sekä siellä toimiviin ihmisiin että prosesseihin. Esihenkilö luottaa työntekijöiden kykyyn tehdä asiakastyöhön liittyviä päätöksiä silloinkin, kun valmiita vastauksia tai aiempia esimerkkejä ei ole – tai ehkä etenkin juuri silloin. Ketjun on täytynyt toimia asiakasrajapinnasta eteenpäin samaan tapaan eli muulla johdolla on ollut luottamus lähiesihenkilön kykyyn tehdä paitsi päätöksiä, myös siihen, että apua pyydetään niihin tilanteisiin, joissa apua tarvitaan. Mieluiten ennakoiden, mutta toisinaan tukea on voitu tarvita myös nopealla varoitussajalla. Rohkeuden mahdollistava luottamus ei ole ollut yksisuuntaista vaan se on rakentunut kohtaamisissa. Johtaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ja on kaksisuuntaista.

Lupa kokeilla edistää muutosta

Vakiintunutkin etsivän vanhustyön toteuttaminen tarvitsee ilmapiiriä, jossa saa kokeilla. Kokeiluja on tarpeen tehdä sekä verkostoissa apua tarvitsevien ikääntyneiden löytämiseksi että yhdessä asiakkaan kanssa hänen tilanteensa ratkaisemiseksi.

Kokeileminen vaatii aina uskallusta ja tällaisen kokeilemiseen kannustavan kulttuurin syntyminen vaatii tietoisia johtamiseen liittyviä valintoja. Uskallukseen kannustavassa johtamisessa tuetaan ja arvostetaan asioista puhumista, niiden esiin nostamista ja ilmiöiden tunnistamista.

Verkostotasolla luottamuksen ilmapiirissä voidaan sopia, että kokeillaan ja arvioidaan sitten onnistumista. Lupa kokeilla edistää myös sitä, että muutosta tapahtuu. Yksilöstä ja verkostosta voi kokeilujen kautta löytyä aiemmin tunnistamattomia voimavaroja ja resursseja. Onnistuneiden kokeilujen kautta löytyy usein myös käytäntöjä, jotka on hyvä määritellä. Johtaminen tukee sitä, että epäonnistumisista ja vaikeista asioista saa puhua ja joskus ratkaisuja ei vaan helposti löydy. Tai asia ei ratkea olemassa olevan verkoston ja resurssien keinoin. Rohkeus kokeiluun vaatii taustalle tunteen siitä, että minuun luotetaan ja jos menee pieleen, seurauksena ei ole rangaistus vaan oppien ottaminen pieleen menneestä yrityksestä.

Kyse on aina kohdatun ihmisen tarpeista

Etsivän vanhustyön kehittämishankkeen johtaminen on pysäyttänyt meidät arvokysymysten äärelle. Miten parhaalla mahdollisella tavalla onnistumme toteuttamaan vaikuttavaa asiakastyötä, sellaista työtä, joka oikeasti kohtaa ihmisiä ja toteuttaa organisaatiomme tehtävää auttaa kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia.

Etsivä vanhustyö ei itsessään tarjoa ikääntyneelle pitkäkestoista palvelua. Sen ensisijainen tehtävä on löytää ja kohdata apua tarvitseva sekä tunnistaa hänen tarpeensa. Etsivä työ hakee pysyvämpiä ratkaisuja ikääntyneen tilanteeseen edistämällä arvokasta elämää ja tukien ihmisen omia voimavaroja.

Hankkeen asiakastyössä kerrottiin reilusti ikääntyneille ja verkostoille, että asiakkuus kestää määrääjän. Asiakastyön tavoitteet määriteltiin yhdessä ikääntyneen kanssa. Ratkaisuja etsittiin yhdessä verkostojen kanssa. Etsivä työ ei voi asettua tuottamaan tarvittavia palveluita tai esimerkiksi korvaamaan sosiaalitoimen tehtäviä. Sen sijaan etsivää työtä tarvitaan edistämään erilaisten palveluiden ja tukien saatavuutta ja niiden parempaa kohdentumista ikääntyneen tarpeisiin. Työ on usein tasapainottelua kohdatun ihmisen tarpeiden ja palvelujärjestelmän välillä.

Epäselvärajaisuus vaatii epävarmuuden sietokykyä.

Etsivän vanhustyön erityispiirteiden huomioiminen on keskeistä kyseisen työn johtamisessa. Yksittäiselle työntekijälle tai tiimille epäselvärajaisuus asettaa vaatimuksen epävarmuuden sietokyvystä ja laaja toimintakenttä, sekä verkostossa toimiminen lisäävät edelleen työn vaativuutta.

Työntekijät kohtaavat asiakastyössä ristiriitaisia tilanteita asiakkaan tunnistettujen tarpeiden ja palvelujärjestelmän ratkaisujen äärellä. Tämä vaatii sinnikkyyttä ja uusien luovien ratkaisujen löytymistä niihin kohtiin, johon järjestelmässä ei ole ratkaisuja valmiina. Kun ratkaisuja ei ole heti valmiina, tarvitaan luovuutta. Muuten etsivä työ alkaa toteuttamaan standardiratkaisuja ja ikääntyneen yksilölliset tarpeet ja voimavarat voivat jäädä piiloon. Tämän haasteen selättämiseksi tarvitaan työryhmälle työn tueksi rakenteita ja riittävästi työaikaa asiakastyöhön, jotta luovat ratkaisut löytyvät.

Työtä tukevat, tarkoituksenmukaiset rakenteet auttavat onnistumaan.

Kehittämistyössä mukana olleet julkisen sektorin organisaatiot ovat tunnistaneet, että vaikuttava etsivä vanhustyö toteutuu parhaiten niin, että kaikki ikääntyneitä kohtaavat työntekijät ovat (myös) osa etsivän vanhustyön toteutusta. Kyseessä on oikeastaan työote, jonka kaikki tunnistavat, mutta samalla nimenomaisesti etsivän työn nimikkeellä työtä tekevät ottavat tietyssä kohtaa kopin asiakkaan asioista. He voivat sijoittua vanhushpalveluiden organisaatiossa sopivasti moneenkin

eri palveluun. Oleellista on, että heidän työnsä kattaa laajasti julkisen organisaation, yksityisten toimijoiden ja järjestöjen toimintakentän, ja heidän roolinsa on tunnettu ja tunnustettu verkostossa.

Työparityö tukee tunnistavaa ja tiedostavaa työtapaa.

Kokeilujen kautta huomasimme, että etsivän työn toteuttamisessa toimii työparimalli. Työpari voi muodostua eri yksiköiden työntekijöistä ja myös eri organisaatioiden työntekijöistä. Vaikka itse asiakastapaamiset tehdään pääsääntöisesti yksin, on tärkeää, että työntekijä pääsee työparinsa kanssa refleктоimaan asiakastapaamiset läpi, jotta tarpeiden tunnistus olisi oikeaa.

Kokemuksemme mukaan työparityö vahvistaa etsivässä työssä vaadittavaa sinnikkyyttä. Jo luottamuksen rakentuminen voi vaatia erilaisia lähestymistapoja ja luovia ratkaisuja. Ilman yhteistä pohdintaa työparin kanssa voi yksittäinen työntekijä luovuttaa tai lähteä ratkaisemaan ikääntyneen tilannetta tehtäväkeskeisesti. Työparityö tukee tunnistavaa ja tiedostavaa työtapaa.

Asiakastapaamisissa tehtävä työ on haastavaa ja se edellyttää työntekijältä itseohjautuvuutta. Tässä onnistumista tukee mahdollisuus saada työparilta nopeallakin aikataululla keskustelutukea. Näin työn laatua ja työntekijän jaksamista tukee esihenkilötyön ohella itseohjautuva parityöskentely. Lisäksi haastavan asiakastyön tueksi on hyvä mahdollistaa työnohjaus. Johtamiseen tämä tuo vaatimuksen herkästä kuuntelemisesta, jotta työntekijät saavat tällaiseen työotteeseen tarvittavan tuen.

On tärkeää kerätä myös hiljaista tietoa

Työntekijät, joiden tehtävän kuvaan kuuluu etsivä vanhustyö, voivat sijoittua julkisissa vanhuspalveluissa onnistuneesti moniin yksiköihin tai etsivää työtä voi

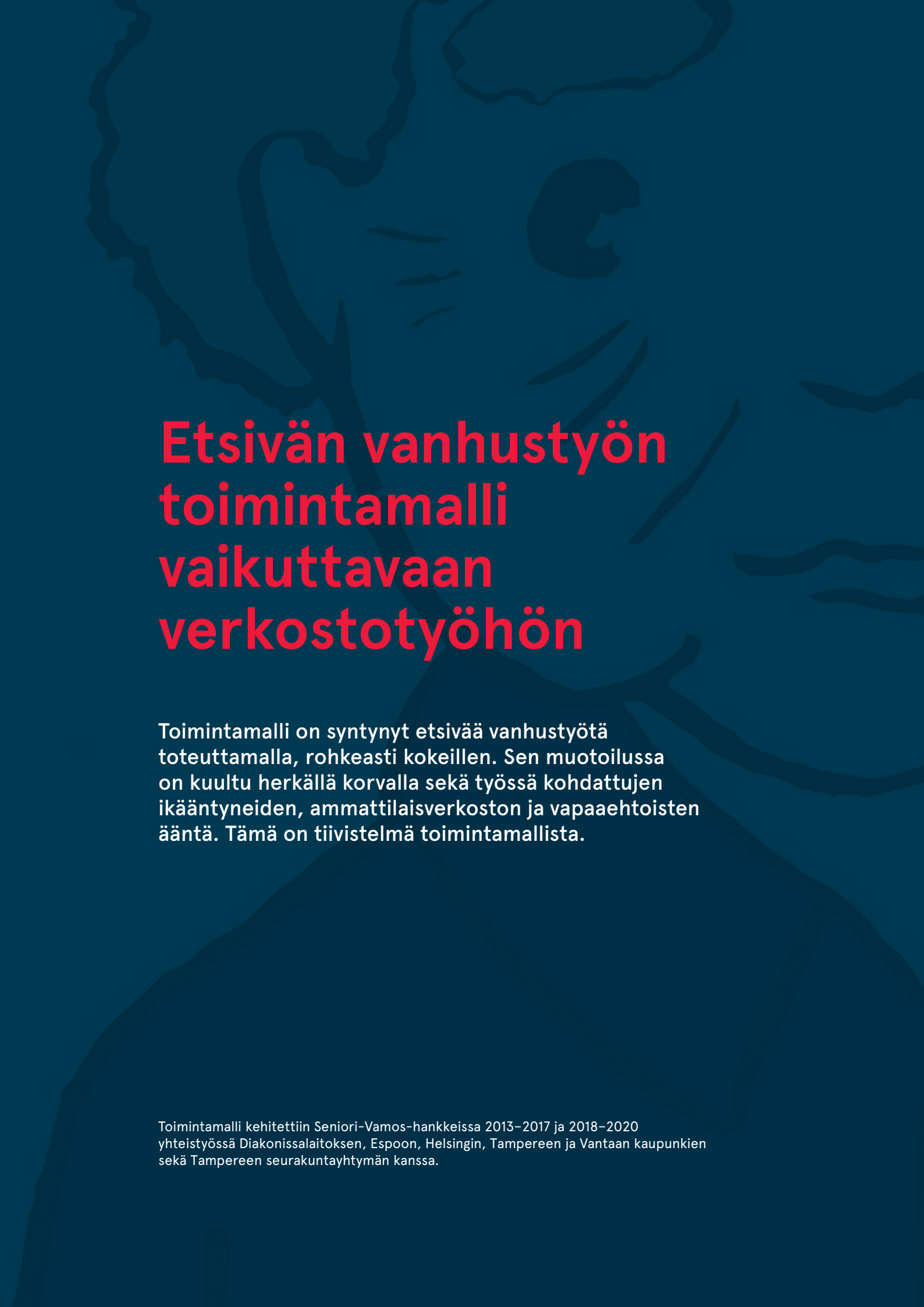
toteuttaa monialainen verkosto. Työn tunnistettavuuden ja tunnettuuden kannalta sijoittuminen organisaation rakenteeseen on kuitenkin merkittävää. Etsivää työtä on tärkeää tehdä näkyväksi, jotta sen puoleen osataan kääntyä. Tunnettuutta lisätään raportoinnin ja vaikuttavuutta seuraavien mittareiden kautta.

Etsivä työ tuottaa organisaatiolle tietoa palveluiden kohdentumisesta ja saavutettavuuden haasteista. Systemaattinen tiedon kerääminen kehittämisen ja johtamisen tueksi on tärkeää. Erilaisen systemaattisen tiedonkeruun lisäksi työryhmän johtamisessa on keskeistä tunnistaa laadullinen, osin hiljainen tieto, jota saadaan ja jota kertyy kohtaamisissa. Siksi on tärkeää ylläpitää ja mahdollisuuksien mukaan dokumentoida keskustelua kohdattujen ihmisten tilanteista ja havaittujen ilmiöiden tunnistamisesta.

Verkostolle ei tarvitse luoda valmiita ratkaisuja.

Etsivää työtä tehdään aina useamman toimijan yhteistyönä. Diakonissalaitos kehitti toimintamallin verkostossa tehtävään työhön. Etsivää vanhustyötä toteuttava taho kokoaa ympärilleen ikääntyvien parissa toimivia henkilöitä. Lähtökohta on, että verkostolle ei tarvitse tuoda valmiita ratkaisuja. Voi luottaa siihen, että yhdessä löytyy tapoja toteuttaa etsivää työtä.

Johtamisen tärkeä tehtävä on tukea työntekijöitä toimimaan kysellen ja haastaen muita toimijoita mukaan. Tavoitteena toteuttaa yhteistä työtä kohdattun ikääntyneen hyväksi. Verkostoissa tapahtuva työ onnistuu luottamuksen ilmapiirissä. Tarvitaan yhteisiä tavoitteita ja tahtotilaa ja puhetta toimijoiden roolista sekä tarvittavista resursseista. Luottamus lujittuu, kun sovitusta asioista onnistutaan pitämään kiinni ja kukin toimija tekee sen, mitä lupaa. Merkittävää on onnistua yhteisellä työllä edistämään arvokasta vanhenemista.

Etsivän vanhustyön toimintamalli vaikuttavaan verkostotyöhön

Toimintamalli on syntynyt etsivää vanhustyötä toteuttamalla, rohkeasti kokeillen. Sen muotoilussa on kuultu herkällä korvalla sekä työssä kohdattujen ikääntyneiden, ammattilaisverkoston ja vapaaehtoisten ääntä. Tämä on tiivistelmä toimintamallista.

Toimintamalli kehitettiin Seniori-Vamos-hankkeissa 2013–2017 ja 2018–2020 yhteistyössä Diakonissalaitoksen, Espoon, Helsingin, Tampereen ja Vantaan kaupunkien sekä Tampereen seurakuntayhtymän kanssa.

Etsivän vanhustyön toimintamalli on sinulle, joka

- työskentelet vanhuspalveluissa tai kohtaat työssäsi ikääntyneitä ihmisiä
- olet mukana kehittämässä vanhuspalveluja
- teet tai kehität etsivää vanhustyötä
- olet mukana päättämässä kuntasi tai kaupunkisi ikääntyneiden palveluista
- olet huolissasi syrjään jäävistä ikääntyneistä ihmisistä.

Etsivää vanhustyötä tarvitaan tilanteissa, joissa

- ikääntynyt ei löydä sopivia palveluja ilman tukea
- ikääntynyt ei uskalla, voi tai halua ottaa palveluja vastaan
- ikääntynyt tarvitsee tukea palvelujen alkaessa tai muuttuessa
- ikääntynyt ei koe palvelujen kohtaavan omia tarpeitaan.

**Etsivän vanhustyön
työtavan muodostavat
verkostotyön,
asiakastyön ja
työparimallin hyvät
käytännöt ja asenteet.**

Verkostotyö

Haastavassa elämäntilanteessa olevia ikääntyneitä etsitään ja löydetään verkostoissa. Etsivä työ on myös ratkaisujen etsimistä ikääntyneen tilanteeseen yhdessä verkoston kanssa. Etsivä työ onnistuukin nimenomaan verkoston toimijoiden yhteisen työn avulla. Tämä ei tarkoita vain ikääntyneen sujuvaa ohjaamista toimijalta toiselle, vaan yhteistä ihmetelyä ja yhteisiä kokeiluja ikääntyneen tilanteen ratkomiseksi.

Etsivän työn verkostot mahdollistavat kumppanuuden, jossa ei vain tunnisteta ikääntyneen haasteita, vaan myös synnytetään ratkaisuja ja rakennetaan yksilöllisen tarpeen mukaisia tukiverkkoja. Kumppanuudessa tuotamme tietoa ja kehitämme palveluverkostoa tunnistamalla järjestelmän aukkoja ja palvelukatveita.

Ikääntynyt on kumppanuuden hengessä aina osa etsivän työn verkostoa. Tämä tarkoittaa paitsi osallisuutta omien asioiden ratkomisessa, myös laajempaa osallisuutta etsivän työn verkostossa. Ikääntynyt voi toimia kokemustensa esille tuomisen kautta myös vaikuttajan roolissa. Tämä kehittää palvelujärjestelmää sekä mahdollistaa osuvampia palveluja ja keinoja myös muille.

VAIKUTTAVAN VERKOSTOTYÖN HYVÄT KÄYTÄNNÖT

1. Keskustelevat verkostotapaamiset, joissa käydään verkostokumppanin kanssa dialogia etsivän työn mahdollisuuksista suhteessa verkostokumppanin asiakaskunnan tarpeisiin.
2. Yhteinen huolenpito on yhdessä huolehdittuja ja eteenpäin kuljetettuja asiakkuuksia. Tämä tarkoittaa yhteisiä kotikäyntejä, verkostotoimijoiden välisiä soittoja, keskustelua sekä kokeiluja.
3. Tulosten esille tuominen tekee yhteisen työn näkyväksi ja edistää toimintamallia kiinnittymään rakenteisiin sattumanvaraisten kumppanuuksien sijaan.

Oleellisia kysymyksiä verkoston kesken pohdittavaksi

"Kenestä meillä on huoli, kenet täytyy löytää?"

"Kenelle tämä asia kuuluu?"

"Mitä tämä ihminen oikeasti tarvitsee?"

Asiakastyö

Asiakastyön päämääränä on ikääntyneen tavoitteiden mukainen muutos, joka voi olla pienempi tai isompi. Muutos voi olla myös ikääntyneen kokemus siitä, että yhteinen työskentely on tuonut jotain hyvää omaan elämään.

Toiminnan sisältö perustuu ensisijaisesti ikääntyneen omaan kertomaan ja kokemukseen, ei diagnooseihin tai systeemilähtöisiin ulkoa päin määriteltyihin tehtäviin. Alussa vähäisetkin taustatiedot ihmisen tilanteesta riittävät. Asiakastyön keskeiset elementit ovat kohtaaminen, luottamuksen rakentaminen, rohkeat kokeilut ja ihmisen näköinen lopputulema.

1. Kohtaaminen

Kuka juuri tämä ihminen on?

Nähdään ikääntynyt ja hänen elämänsä kokonaisuus astumalla hänen arkeensa, ympäristöönsä ja ajatusmaailmaansa.

Motivaation herättely

Luotetaan siihen, että hiljalleen rakentuva tunneyhteys herättää ikääntyneessä halun tavoitella itselleen merkityksellisiä asioita ja tehdä itselleen hyviä valintoja.

Tietämättömyyden arvo

Toimitaan kumppanuuden hengessä, jossa ammattilainen ei tiedä paremmin tai aseta tavoitteita ikääntyneen puolesta.

"Mitähän tässä tulisi tehdä?
Otetaan selvää!"

2. Luottamuksen rakentaminen

Sinnikkäästi ihmisen puolella

Kuljetaan rinnalla riittävä aika. Ei luovuteta. Annetaan uusia mahdollisuuksia ensimmäisestä yhteydenotosta lähtien.

Kokonainen ihminen, monipuoliset tarpeet

Ei aseteta turhia rajoja, vaan toimitaan tarpeiden pohjalta. Jos tarve on ostaa pesukone, autetaan sen ostamisessa.

Tuodaan ikääntyneen ääni esiin

Varmistetaan, että ikääntynyt saa sanottavansa esille ja tilanteensa ymmärretyksi verkostoissa.

"Nämä mahdollisuudet kuuluvat myös sinulle. Ja jos ne eivät auta sinua, kerrotaan se myös muille ja etsitään yhdessä ratkaisu."

3. Rohkeat kokeilut

Ei pakettiratkaisuja

Tunnistetaan, mistä juuri tämä ihminen hyötyy, mikä auttaisi juuri tätä ihmistä eteenpäin. Hyödynnetään yllättäviäkin keinoja, ei tukeuduta aina palveluihin.

Luotetaan ihmisen kykyihin

Luotetaan ihmisen potentiaaliin tehdä elämäänsä koskevia valintoja. Pidetään huolta, että hänellä on käytössään tukea ja tietoa, joille omat valinnat voi perustaa. Kukaan ei ole menetetty tapaus.

Sallitaan kiintyminen

Nähdään kiintyminen ikääntyneitä eteenpäin vievänä voimana. Joskus arvokkainta ja hoitavinta, mitä asiakkaalle voi tarjota, on kokemus aidosta välittämisestä.

”Yleensä vain myöntelen ammattilaiselle, jos en tunne. Sinulle puhun nyt totta... kun tunnetaan.”

4. Ihmisen näköinen lopputulema

Tarkoituksenmukaiset palvelut ja verkosto

Ikääntynyt on päässyt tekemään valintoja oman elämänsä ja jatkonsa suhteen. On löydetty tarvetta vastaavia palveluja tai keinoja arkeen.

Kiinnittyminen tai kiinnittymättömyys

Toisinaan ihmiselle löytyy mielekäs jatkopolku palvelujen piirissä. Toisinaan tuloksena voi olla voimaantumisen kokemus ja toivon löytäminen. Tätä on edistänyt ikääntyneen ja työntekijän yhteinen matka.

Millainen tulos on hyvä?

Sellainen, jonka ikääntynyt itse kokee tulokselliseksi. Joskus se voi olla hyvinkin erilainen, kuin perinteisesti asetetut onnistuneen työn tunnusmerkit.

”Olen oppinut luottamaan ihmisiin ja siihen, että minua halutaan auttaa.”

Työparimalli

Mallia voidaan soveltaa työparina tai isommissa etsivän työn tiimissä. Tiimin voivat muodostaa myös eri organisaatioiden etsivän työn tekijät. Yhden henkilön panoksella mallin mukainen työtapa ei ole mielekäästä. Pysyvien tiimien lisäksi väliaikaisia työpärejä muodostuu sellaisten vaihtuvien verkostokumppaneiden kanssa, joita yhdistää jaettu huoli samasta ikääntyneestä ja tarve edistää hänen asioitaan yhteistyössä.

Etsivän vanhustyön parityöskentely perustuu säännölliseen pysähtymiseen asiakkaiden ongelmien, voimavarojen ja ratkaisuvaihtoehtojen äärelle. Työtapa tukee ja täydentää työntekijän itsenäisesti tekemää asiakastyötä.

Työparityöskentely mahdollistaa

1. Koko etsivän työn tiimin asiantuntijuuden ja hiljaisen tiedon valjastamisen vaikuttavaan asiakastyöhön.
2. Pelkän asiakastyön kirjaamisen sijaan ihmisen tilanteen ääneen sanoittamisen ja uusien näkökulmien ja ideoiden löytymisen yhteisen pohdinnan avulla.
3. Yhteisen etsivän vanhustyön asiakasymmärryksen ja jaetut kokemukset verkostojen tarjoamista mahdollisuuksista.
4. Kuormittavien tilanteiden purkamisen matalalla kynnyksellä.
5. Tarvittaessa yhteiset kotikäynnit.

Lisätietoa ja koko mallin voit lukea osoitteessa

www.hdl.fi/etsiva-vanhustyo-toimintamalli/

Etsivän vanhustyön toimintamalli
vaikuttavaan verkostotyöhön

Loppusanat

ILKKA KANTOLA

Kirjoittaja on Diakonissalaitoksen Diakonia ja sosiaalinen vastuu -toimialan toimialajohtaja.

Kun kysyy ihmisiltä, mikä vanhenemisessä on pelottavinta, vastauksissa nousee esiin kaksi huolenaihetta: sairastuminen ja yksinäisyys. Meitä pelottaa ajatus siitä, että joutuisimme vuosikaudet makaamaan sairaalavuoteessa voimatta mitenkään vaikuttaa omaan elämäämme. Yhtä pelottavaa on ajatella, että joutuisimme elämään yksin unohdettuna kotiin pahenevien sairauksiemme ja vaivojemme kanssa.

Mietimme kauhulla julkisuuteen tulleita tapauksia, joissa yksinäinen ihminen on unohdettu kotiinsa ja lopulta löytynyt sieltä menehtyneenä. Emme toivo kenellekään sellaista elämän iltaa.

Elämänmuotomme on erityisesti sotien jälkeisenä aikana kehittynyt yhä yksilökeskeisemmäksi. Suomessa rakennemuutos, jossa ihmiset ovat muuttaneet maaseutumaisesta elinympäristöstä kaupunkiin, on ollut Euroopan nopeinta. Tässä muutoksessa perinteiset yhteisölliset rakenteet ovat murtuneet eikä uusien yhteisöjen rakentuminen yksilön turvaksi aina tapahdu.

Miten voisimme yhteisönä huolehtia paremmin siitä, että jokaisella on mahdollisuus saada yhteisöltä turvaa ja tukea kaikissa elämän vaiheissa?

Murroksen seurauksena ydinperheen rooli on korostunut samalla kun sukupolvien välinen yhteys on heikentynyt. Ydinperhe on joutunut selviytymään omillaan, ja tästä on kannettu huolta pitkään. Mutta samalla on lisääntynyt edellisen sukupolven, vanhusten, yksinäisyys. Etenkin heidän, jotka ovat kaupunkiin

muuttaneen ensimmäisen sukupolven vanhuksia. Maan sisäinen muuttoliike kaupunkikeskusten välillä on ollut jatkuvaa. Omalta osaltaan tämäkin lisää yksinäisyyden riskiä vanhemman sukupolven kohdalla.

Vahva yksilön kunnioitus ja kotirauhan varjeleminen lainsäädännönkin tasolla ovat tärkeitä periaatteita yksilön ja vanhustenkin suojan ja turvan kannalta. Mutta yhä suuremmaksi kysymykseksi on noussut vanhusten yksinäisyys ja siihen liittyvä turvattomuus ja pahoinvointi. Miten voisimme yhteisönä huolehtia paremmin siitä, että jokaisella on mahdollisuus saada yhteisöltä turvaa ja tukea kaikissa elämän vaiheissa? Mitä voimme tehdä, jotta nykyisessä elämänmuodossa kykenemme löytämään ja tunnistamaan ei toivotun yksinäisyyden ja siihen liittyvän avun tarpeen?

Tällä julkaisulle haluamme lisätä ymmärrystä siitä, että etsivää vanhustyötä tarvitaan. Se on vaikuttavaa ja merkityksellistä työtä yksilön näkökulmasta. Vanhuspalvelujärjestelmässä etsivällä vanhustyöllä edistetään tarvittavien palveluiden saatavuutta ja kohdentumista.

Haluamme tuoda esiin, että etsivää vanhustyötä toteutetaan parhaimmillaan alueellisissa verkostoissa julkisten palveluiden ja järjestötoimijoiden yhteistyönä. Haluamme muistuttaa, että etsivää vanhustyötä on mahdollista toteuttaa monella eri tavalla. Se on osa vanhuspalveluiden työtehtäviä ja se on luontevasti vanhustyössä myös kaikkien työntekijöiden yhteinen työtapana. Voidaan todeta, että toiminta on vakiintunut, kun henkilökunnan toimenkuvassa mainitaan etsivän vanhustyön toteuttaminen.

Lämmin kiitos jokaiselle tähän julkaisuun sydän mukana osallistuneelle asiantuntijalle ja kirjoittajalle sekä julkaisun toteutuksesta vastanneille. Erityinen kiitos kuuluu tietenkin kehittämistyössä mukana olleille kumppaneille ja taholle, jotka ovat osallistuneet etsivän vanhustyön mallin kehittämistyön rahoittamiseen. Uskon, että tämä julkaisu omalta osaltaan auttaa meitä ratkaisemaan vanhusten yksinäisyyteen ja huolenpidon tarpeisiin liittyvien ongelmien ratkaisemisessa.

Ikääntyneiden ihmisten kokemuksia rinnalla kulkevasta työstä

”Elämäni on muuttunut
lyhyessä ajassa paljon.
En meinannut jaksaa.
Tarvitsin ihmistä, jonka
kanssa jutella ja kokeilla
uusia asioita.”

”Uskalsin aloittaa
vertaisryhmässä, kun
kävimme ensin tutun
työntekijän kanssa
siihen tutustumassa.
Aiemmin ajattelin,
että ryhmät eivät ole
minua varten.”

”Se aikaisempi
kuntoutus ei oikein
kantanut sen
pidemmälle, mutta
sitten löytyi tämä
naapuriporukka.”

”Sinä olet aina
etsinyt sitä, mikä
toimisi minulle.”

”Tiesin
palvelukeskuksesta,
mutta enhän
minä rohjennut yksin
lähteä katsomaan.
Työntekijän kanssa
mentiin ensin yhdessä
ja nyt käyn pari kertaa
viikossa itsekseni.”

”Mieleni virkistyy,
kun saan jakaa
asioita nuoren
vapaaehtoisen kanssa.
Hyvä kun on joku
tolkun ihminen,
jolta kysyä
mielipiteitä.”